

Onsdagen den
25 februari 1976

Onsdagen den 25 februari

Kl. 10.00

*Val av ombud och
suppleanter i
Europarådets
rådgivande
församling*

§ 1 Val av ombud och suppleanter i Europarådets rådgivande församling

Företogs val av sex ombud jämte sex suppleanter i Europarådets rådgivande församling.

Herr SVEN GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! Valberedningen har enhälligt godkänt en gemensam lista för valet av ombud jämte suppleanter i Europarådets rådgivande församling.

I egenskap av ordförande i valberedningen ber jag att till herr talmannen få överlämna den gemensamma listan.

Den för ifrågavarande val avlämnade gemensamma listan upplästes av herr talmannen och godkändes av kammaren, varvid befanns att följande personer, vilkas namn i här angiven ordning upptagits på listan, valts för tiden från öppnandet av den rådgivande församlingens nästa ordinarie möte till öppnandet av församlingens därpå följande ordinarie möte:

ombud

herr Alemyr (s)
herr Hedlund (c)
herr Hedström (s)
herr Bohman (m)
herr Wååg (s)
herr Sjönell (c)

personliga suppleanter

fru Gradin (s)
herr Wikström (fp)
herr Pettersson i Lund (s)
herr Lidgard (m)
fru Berglund (s)
fru Söder (c)

§ 2 Justerades protokollet för den 17 innevarande månad.

§ 3 Föredrogs och hänvisades

Motion

1975/76:2208 till skatteutskottet

§ 4 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningarna 1975/76:

126–129.

Onsdagen den
25 februari 1976

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1975/76:38 med anledning av motioner rörande förhållandet mellan stat och kyrka m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1975/76:450 av fröken Andersson m. fl. (c), vari hemstälts att riksdagen som sin mening skulle ge regeringen till känna att åtgärder borde aktualiseras för att den s. k. samvetsklausulen inte allt framgent skulle kunna hävdas utgöra grund för en diskriminerande behandling av kvinna,

1975/76:523 av herr Fälldin m. fl. (c), vari hemstälts att riksdagen skulle tillkännage för regeringen som sin mening vad som anförts i motionen om principen för lösning av kyrka-stat-frågan och om handläggningen av denna fråga,

1975/76:895 av herr Hermansson m. fl. (vpk), vari hemstälts att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om förslag angående kyrkans skiljande från staten,

1975/76:907 av herr Olsson i Stockholm m. fl. (vpk), vari hemstälts att riksdagen skulle anta ett i motionen redovisat förslag till ändring i lagen (1961:436) om församlingsstyrelse, innebärande bl. a. att till uppräknningen i 2 § 1 mom. av vad som enligt lagen avsetts med församlings angelägenheter skulle läggas orden "ombesörjande av begravingar",

1975/76:916 av herr Wachtmeister i Staffanstorps (m) och fru Sundberg (m) samt

1975/76:1982 av herr Bohman m. fl. (m), vari hemstälts att riksdagen skulle 1. uttala att företrädare för de politiska partierna borde knytas till de överläggningar som pågick mellan regeringen och kyrkan, 2. uttala att åtgärder borde vidtas för att reformera det inomkyrkliga arbetet enligt vad i motionen anförts, 3. hos regeringen anhålla om förslag till författningsändring så att församlingarnas inflytande i domkapitlet stärktes enligt vad som i motionen anförts.

Utskottet hemställde

att riksdagen skulle

1. beträffande förhållandet stat-kyrka avslå motionen 1975/76:895,

2. beträffande stat-kyrka-frågans handläggning m. m.

a) avslå motionen 1975/76:523,

b) avslå motionen 1975/76:1982,

3. beträffande frågan om kvinnliga präster i svenska kyrkan och den s. k. samvetsklausulen med anledning av motionen 1975/76:450 ge regeringen till känna vad utskottet i betänkandet anför,

4. beträffande ändrad tidpunkt för val till kyrkofullmäktige avslå motionen 1975/76:916,

5. beträffande lagstadgad rätt för församlingar att ombesörja begravingar avslå motionen 1975/76:907.

Reservationer hade avgivits

1. av herrar Boo, Fiskesjö, Jonnergård och Nordin (samtliga c) som beträffande förhållandet stat-kyrka och stat-kyrka-frågans handläggning m. m. ansett att utskottet under 1 och 2 bort hemställa att riksdagen skulle

1. beträffande förhållandet stat-kyrka avslå motionen 1975/76:895,
2. beträffande stat-kyrka-frågans handläggning m. m.

a) med bifall till motionen 1975/76:523 och med anledning av motionen 1975/76:1982, yrkandena 1 och 2, tillkännage för regeringen som sin mening vad som anförts i motionen 1975/76:523 om principer för lösning av stat-kyrka-frågan och om handläggningen av denna fråga,

b) förklara motionen 1975/76:1982, yrkandet 3, besvarad med vad reservanterna anfört och hemställt,

2. av herrar Werner i Malmö (m) och Björck i Nässjö (m) som beträffande förhållandet stat-kyrka och stat-kyrka-frågans handläggning m. m. ansett att utskottet under 1 och 2 bort hemställa att riksdagen skulle

1. beträffande förhållandet stat-kyrka avslå motionen 1975/76:895,
2. beträffande stat-kyrka-frågans handläggning m. m. med anledning av motionen 1975/76:523 och med bifall till motionen 1975/76:1982

a) som sin mening ge regeringen till känna att företrädare för de politiska partierna borde knytas till de överläggningar som pågick mellan regeringen och kyrkan,

b) som sin mening ge regeringen till känna att åtgärder borde vidtas för att reformera det inomkyrkliga arbetet enligt vad som anförts i motionen 1975/76:1982,

c) hos regeringen anhålla om förslag till författningsändring så att församlingarnas inflytande i domkapitlet stärktes enligt vad som anförts i motionen 1975/76:1982,

3. av herr Berndtson (vpk) som beträffande förhållandet stat-kyrka och stat-kyrka-frågans handläggning m. m. ansett att utskottet under 1 och 2 bort hemställa att riksdagen skulle

1. beträffande förhållandet stat-kyrka med bifall till motionen 1975/76:895 hos regeringen anhålla om förslag om kyrkans skiljande från staten,

2. beträffande stat-kyrka-frågans handläggning m. m.

- a) avslå motionen 1975/76:523,
- b) avslå motionen 1975/76:1982,

4. av herr Berndtson (vpk) som beträffande frågan om lagstadgad rätt för församlingar att ombesörja begravingar ansett att utskottet under 5 bort hemställa

att riksdagen skulle med anledning av motionen 1975/76:907 hos re-

Onsdagen den
25 februari 1976

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

geringen begära förslag om ändring av lagen (1961:436) om församlingsstyrelse i enlighet med vad reservanten anfört.

Till betänkandet hade fogats särskilda yttranden

1. av herr Molin (fp) beträffande förhållandet stat-kyrka och stat-kyrka-frågans handläggning m. m.,
2. av herrar Werner i Malmö (m) och Björck i Nässjö (m) beträffande frågan om kvinnliga präster i svenska kyrkan och den s. k. samvetsklausulen.

Herr BOO (c):

Herr talman! Föreliggande utskottsbetänkande innefattar en rad motioner på det kyrkliga området. Allmänt kan kanske sägas att det inte direkt är några nya synpunkter som förs fram. Men kyrkliga frågor är frågor som i grunden intresserar och engagerar många människor. Under senare år har samhällets förhållande till trossamfunden alltmer trängt i förgrunden. Huvudfrågan gäller svenska kyrkans framtida ställning. En annan viktig fråga är samhällets attityd till andra trossamfund. Båda de här frågorna har nära samband med religionsfriheten i dagens och morgondagens samhälle. I detta perspektiv kommer också in den angelägna diskussionen om skydd för de medborgerliga fri- och rättigheterna i grundlag.

För centerpartiet är den självklara utgångspunkten kravet på en allmän grundlagsfäst religionsfrihet, byggd på respekt för olika livsåskådningar. I denna anda är det självklart att samhället bör medverka till att olika trossamfund får förbättrade och bra arbetsvillkor, som svarar mot religionsfrihetens krav i ett öppet demokratiskt samhälle. Det ökande ekonomiska stödet från samhället har i det här avseendet betytt mycket. Centern har för sin del varit pådrivande när det gäller ökad bidragsgivning.

Utifrån religionsfrihetens princip är det också självklart att svenska kyrkans framtida arbetsmöjligheter som en öppen folkkyrka inte äventyras.

Det går inte att komma förbi att ca 97 % av landets medborgare valt att kvarstå som medlemmar i svenska kyrkan, trots att det sedan snart ett kvarts sekel varit ganska lätt att träda ut ur denna.

Vid samtal och diskussioner är det frapperande hur många som är angelägna om att kyrkan skall finnas tillgänglig utan att de själva är aktiva i sina ställningstaganden. De menar att det är en trygghet som skall finnas.

Svenska kyrkans organisation och ställning måste förvisso reformeras. Men i denna reformering får man inte tappa bort dragen av öppen folkkyrka. I det reformarbetet vill vi från centern särskilt markera tre inslag.

1. Svenska kyrkans tjänster måste även i fortsättningen stå öppna för hela folket, utan krav, som jag sagt, på aktivt ställningstagande från den enskilde.

2. Den demokratiska uppbyggnaden som förstärktes genom 1961 års

lag om församlingsstyrelse måste bevaras och vidareutvecklas på stifts- och riksplanet.

3. Det måste garanteras att en församlingsorganisation kommer att finnas framöver i hela landet, som ger alla människor närhet till kyrklig verksamhet.

De här redovisade uppfattningarna är väl kända som centerns grundinställning i dessa frågor, men jag tycker ändå att det finns anledning att i en diskussion som denna redovisa dem ånyo. Över huvud är det angeläget med en öppen debatt i dessa frågor, om en bred samling skall kunna nås kring de lösningar som man vill förverkliga.

I utskottets betänkande ges en mycket fyllig redovisning av olika överväganden och diskussioner i stat-kyrka-frågan. Jag skall inte referera någon del av detta. Vad jag vill ta upp till diskussion i dag är de nu pågående överläggningarna mellan staten och svenska kyrkan. De överläggningar som nu sker i fyra arbetsgrupper skall, enligt det referat som finns tillgängligt av kyrkoministerns anförande på fria kristna riksmötet i Jönköping helt nyligen, "avse frågan om vilka möjligheter det finns att förverkliga de grundläggande principer som 1968 års beredning har föreslagit med beaktande av de synpunkter som framförts i remissyttrandena. Målet för överläggningarna är att nå fram till samlande lösningar. Om överläggningarna leder fram till sådana samlande lösningar är det regeringens avsikt att efter sedvanligt remissförfarande och eventuellt efter förnyat samråd lägga dessa lösningar till grund för förslag till riksdagen och kyrkomötet."

Dessa direktiv är ganska snäva – uttrycket är kanske för starkt – men utgångspunkten är stat-kyrka-beredningens förslag, dess intentioner skall förverkligas.

Det är kanske inte helt tillfredsställande att man nu, efter den diskussion som förts och med de delade meningar i de grundläggande frågorna som där kommit fram, tar ensidiga förhandlingar mellan regeringen och kyrkan och inte redan från början i dessa överläggningar får med de olika partiernas synpunkter. Vi finner det från centern angeläget att de olika politiska partierna kommer med i dessa överläggningar som berör kyrka-stat-frågorna. Det är nödvändigt om vi skall kunna nå breda lösningar i, som det understrukits så många gånger, en lugn och avspänd atmosfär.

Hittills har vi inte fått några officiella redovisningar från de sittande arbetsgrupperna, och detta är inte heller tillfredsställande. De har ju verkat under ett år nu, och det är således angeläget att vi får ut resultatet av överläggningarna.

Min fråga är nu: Kommer vi snart att kunna räkna med några redovisningar från de sittande arbetsgrupperna? Jag tror att det är många som är intresserade av ett svar på denna fråga. Jag vill ställa den här, eftersom kyrkoministern finns i kammaren i dag.

Vi har i reservationen I framfört det här kravet på de politiska partiernas medverkan i diskussionerna.

Onsdagen, den
25 februari 1976

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

En annan fråga av stort allmänt intresse som behandlas i utskottets betänkande är frågan om kvinnliga präster i svenska kyrkan. Den behandlas i en motion av fröken Karin Andersson m. fl. Motionären kommer själv senare att redovisa olika synpunkter i den frågan. Låt mig ändå få föra fram några redovisningar som utskottet har velat göra.

Utskottet har varit lyhört för olika uppfattningar som ligger bakom problematiken och det understryks också i utskottets ställningstagande. Detta är inte ensidigt en riksdagsfråga utan i första hand en fråga om samverkan mellan riksdagen och kyrkomötet. Men jag vill lägga in en bestämd viljeinriktning i utskottets skrivning.

Utskottet skriver: "Ännu återstår det mycket innan en verklig jämställdhet har uppnåtts mellan män och kvinnor inom kyrkans ämbete. Det finns fortfarande på många håll kvar ett motstånd mot kvinnliga präster. Utskottet finner det självfallet otillfredsställande att kvinnliga prästkandidater över huvud taget inte accepteras i två av stiftet och att det i de övriga på vissa håll visat sig vara svårt att placera kvinnliga präster. Enligt utskottets mening finns det därför behov av ytterligare åtgärder för att jämställa kvinnorna med männen såväl i fråga om prästvigning som när det gäller arbetsförhållandena."

Utskottet erinrar också om att det senare under våren kan förväntas förslag om ändringar i regeringsformen i syfte att förbättra skyddet i grundlag för de mänskliga fri- och rättigheterna. I detta sammanhang kommer frågeställningarna kring könsdiskriminering och skyddet för religionsfriheten in. Det beslut som här kommer att fattas i anslutning till detta ställningstagande till fri- och rättighetsutredningen får också här mycket stor betydelse. Även i de fortsatta diskussionerna om kyrka-stat blir frågan aktuell. Självklart ingår detta också i den stora organisationsförändringen med ökat lekmannainflytande på olika nivåer i svenska kyrkan.

Jag skall inte undanhålla kammaren att samtidigt med utskottsbehandlingen timar en händelse där en församlingspräst vägrar att upplåta sin kyrka till en kvinnlig prästkollega för förrättning. Jag tvekar inte att tillstå att det åtminstone för min del bidrog till en medverkan i en relativt bestämd skrivning. Jag tvekar inte heller att säga att händelser av det slaget försvagar kyrkans möjligheter att nå och verka bland de många människorna.

Med det sagda, herr talman, ber att jag att få yrka bifall till reservationen I och i övrigt till utskottets hemställan.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Vi har nu i många år hållit debatten om förhållandet kyrka-stat vid liv, och vad resultatet en gång kommer att bli och betydelse för kyrkan och staten vet vi inte. Men vad vi vet är att vi just nu har en kyrka som utåt fungerar ganska väl, det tycker jag vi skall hålla i minnet. Vi har en kyrka som med sin vida utbredning och sin öppna karaktär har möjlighet att nå fram till alla som vill ta dess tjänster i

anspråk.

Med detta vill jag också, herr talman, ha sagt att de som är motståndare till ett samband mellan kyrka och stat ofta får ta till rätt konstlade konstruktioner för att finna motiv för sina reformer. Sådana konstlade konstruktioner fanns det tvevelsutan rätt många av i den Myrdalska utredningen.

Reformer måste motsvara behov, och sådana behov finns naturligtvis. Då tänker jag i synnerhet på kyrkans inre förhållanden: Vi behöver ha en demokratisering av organisationen, självbestämmanderätt och mycket annat. Och visst behövs det reformer när det gäller de fria samfundet, så att de får om inte samma villkor som den svenska kyrkan så dock likvärdiga. Det är ett alldeles klart rättvisekrav.

Vad moderata samlingspartiet vill framgå ju av vår partimotion, som återspeglas rätt väl i reservationen 2.

Nu är, vilket herr Boo har varit inne på, samrådsgrupperna mellan kyrkans representanter och regeringens på gång för att, som ärkebiskopen sade när han öppnade kyrkomötet i fjol, "söka få fram förslag som är förenliga med den principiella ställning som statsmakterna intagit". I fortsättningen talade ärkebiskopen om ändrade yttre förhållanden. Jag vill inte polemisera med honom här, eftersom han inte finns i kammaren, men det vilar något av förhandskapitulation över ett sådant yttrande. Statsmakterna har verkligen inte tagit någon principiell ställning till frågan kyrka-stat. Jag tycker att kyrkoministern uttryckte sig försiktigare i Jönköping, och det må lända honom till heder.

Det är gott och väl att representanter för de kyrkliga korporationerna och regeringen möts till överläggningar, men jag ställer samma fråga som herr Boo: Varför är inte parlamentarikerna med, varför hålls de utanför ända till slutskedet? Det är svårbegripligt. Utredningar med parlamentariskt inslag har ju det goda med sig att man där kan göra undan en hel del av debatten, man kan ta och ge och komma till visst samförstånd. Här hade kyrkan då också haft chansen att påverka parlamentarikerna och få dem att förstå ting som de tidigare kanske inte var så insatta i.

Just när det gäller en så genomgripande fråga som denna tycker jag att det är utmärkt att kyrkan är väl företrädd, för materia är svårgripbar för enbart parlamentariker. Många frågor kan man förstå bara om man får hjälp att se dem inifrån; vi har en sådan fråga på dagordningen, som jag strax skall komma till.

På grund av ensidigheten i utredningens sammansättning kom 1968 års beredning vid sidan om kyrkan och de många kyrkligt engagerade. Utesluter man nu parlamentarikerna, riskerar man det motsatta, nämligen att utredningens resultat kommer vid sidan om riksdagen, som ändå till sist skall besluta. Kan man då infria önskemålet om den lugna och avspända atmosfären?

Det finns två reservationer i vilka man yrkar på bibehållet samband mellan kyrka och stat, och det är naturligtvis en reservation för mycket.

Nr 72

Onsdagen den
25 februari 1976

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

Jag hade gärna sett att vi kunnat skriva oss samman med centern, men i sak är ställningstagandet detsamma. Möjligen knyter centern kyrkobokföringen och begravningsväsendet mer till kyrkan än vad vi gör, men det är så allmänt hållet att jag känner mig helt oförhindrad att, om vår reservation faller, rösta på centerreservationen.

En avsevärd del av betänkandet upptas av den centermotion som behandlar samvetsklausulen, vilken, som man säger, är ett verktyg för "en diskriminerande behandling av kvinnan". Det är fröken Andersson som uttrycker sig så oförsiktigt. Det kan betraktas som ett citat från Alva Myrdal, och det gör inte innehållet bättre.

Samvetsklausulen, som går tillbaka till kyrkomötet 1958, skulle vara en garanti mot åsiktsförtryck när det gäller biskops skyldighet att viga kvinna till präst och när det gäller samverkan präster emellan.

Vad man än har för mening i kvinnoprästfrågan så skall man respektera andras samvete. Det tycker jag inte att motionären gör, när hon talar om en "diskriminerande behandling" av de kvinnor som vissa biskopar inte vill viga. Det är en grov anklagelse mot de män som bär upp den här synen och som verkligen är andens män mer än de flesta. Jag tänker på Bo Giertz, Gustaf Adolf Danell, Carl Strandberg och Per-Olof Sjögren, andra att förtiga. Om man anklagar dem för något slags kvinnoförakt, så har man aldrig hört dessa män predika – och det tycker jag man skall göra innan man dömer.

Vårt särskilda yttrande vill komplettera utskottsbetänkandet genom att påminna om – jag erkänner att utskottet också framför det, men för att inget missförstånd skall föreligga vill vi påminna om det återigen – att det är en trosfråga det här gäller. Dessa män, och även kvinnor, som hävdar uppfattningen att prästämbetet bara skall givas åt män, skulle känna det som ett svek mot den Heliga Skrift om de skulle tvingas byta mening.

Vi andra som hävdar en mera praktisk syn, och därmed också menar att det finns mer eller mindre viktiga eller tidspräglade utsagor i Guds ord, kan naturligtvis komma till en annan uppfattning. Men vi kan ju aldrig – i varje fall inte som kristna – angripa folk därför att de tar Guds ord på bokstavligt allvar.

Till sist några ord om samvetsklausulens status. Nu hävdar man som bekant att samvetsklausulen är tidsbestämd: den gällde dem som var i tjänst 1958. Alva Myrdal har påpekat det i ett senare sammanhang och fått stöd av justitieombudsmannen Lundvik i en visserligen något luddig skrivning. Efter vad jag hört har också Ragnar Edenman anslutit sig till gruppen nu på senare tid. Kyrkomötets särskilda utskott tog upp samvetsfrågans avgörande betydelse, och det var Ragnar Edenmans instämmande med regeringen bakom sig, som gjorde den till en klausul.

Två punkter vill jag anföra som visar på klausulens tidlöshet. Det talas på s. 10 i betänkandet om att prästlöftena inte får tolkas så, "att den, som ställer sig avvisande till kvinnliga präster, icke skulle kunna avlägga dem". Vore klausulen inte framåtsyftande, så skulle det natur-

ligtvis ha stått att prästlöftena inte får tolkas så att den som ställer sig avvisande till kvinnliga präster inte "skulle avlagt dem".

Också i Ragnar Edenmans tal inför kyrkomötet 1958, där han betyder att han har hela regeringen bakom sig när han instämmer i särskilda utskottets skrivning, finns det en framåtsyftande passus. Han säger nämligen att "det lär ju komma att finnas biskopar" som är villiga att viga kvinnliga präster. Hade Ragnar Edenman den gången avsett tidsbegränsning av samvetsklausulen hade han naturligtvis sagt att "det finns ju biskopar som är villiga att viga - nu". Man kan lugnt påstå, herr talman, att hade regeringen den gången klart talat om tidsbegränsning, så hade beslutet säkerligen blivit annorlunda. Samvetsklausulen var i debatten den gången ett avgörande argument mot den tveksamhet som rådde.

Jag är tillfreds med att utskottet inte har yrkat på åtgärder i den här frågan; man skall inte gå bröstganges till väga, som ärkebiskopen så riktigt säger. Jag är övertygad om att frågans lösning mognar fram. Men brukar man tvång utifrån, så konserverar man konflikterna - det är alldeles säkert.

För resten är väl detta en fråga av just det slag som man inte kan bedöma om man inte ser den inifrån. Ser man den blott och bart utifrån kan det te sig som kall könsdiskriminering. Men får man hjälp att se den från annat håll upptäcker man måhända att det är en fråga om allvarlig och helig tro. Politikerna skall inte klampa fram i den floran. Frågan bör överlåtas till kyrkan själv att lösa. Det vore väl inte så märkligt att här slå vakt om samvetets reservationsrätt i kyrkan, lika väl som vi gör det på andra samhällsfält.

Med detta vill jag, herr talman, yrka bifall till reservationen 2.

Herr BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Om de partier som i sina program har kyrkans skiljande från staten följde programmen skulle vi inte år efter år behöva behandla denna fråga i riksdagen. Då skulle för länge sedan en riksdagsmajoritet ha fattat de nödvändiga besluten, och kyrkan skulle ha varit skild från staten.

Varför har då detta inte skett? Jo, tydligen därför att alla partier utom vänsterpartiet kommunisterna tar för stor hänsyn till de kretsar som motsätter sig denna ur alla synpunkter naturliga lösning av förhållandet mellan staten och kyrkan.

Frågan är föremål för utredning, brukar det ofta heta när förslag skall avvisas. I detta fall ligger det dock så till, att den år 1968 tillsatta stat-kyrka-beredningen redan under år 1972 lade fram sitt betänkande Samhälle och trossamfund. Här finns alltså utredningsmaterial. I stället för att på grundval av beredningens förslag skriva en proposition valde regeringen att falla undan för trycket från vissa kyrkliga och borgerliga kretsar och att skjuta på frågan till en avlägsen framtid.

De nuvarande relationerna mellan staten och kyrkan kan inte anses vara förenliga med den allmänt omfattade principen om religionsfrihet.

Onsdagen den
25 februari 1976

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

En bred majoritet av svenska folket torde också ställa sig bakom åtgärden att klippa av de konstlade banden mellan staten och ett av flera tros-samfund.

Attityden att avvisa förslagen om kyrkans skiljande från staten strider alltså mot flera partiets program, mot en bred uppfattning bland allmänheten och mot principen om religionsfrihet. Genom att man faller undan för vissa kyrkliga och borgerliga kretsar blir det alltså en minoritet som i realiteten får bestämma att inget skall hända.

Till de något märkliga argument för att inget skall hända som förs fram från såväl borgerligt som socialdemokratiskt håll hör ett som ständigt upprepas. Man säger att lösningen av frågan bör ske i en så långt möjligt lugn och avspänd atmosfär och att en uppplåtande politisk strid bör undvikas. Men om motsatta uppfattningar finns, så lär det inte gå att undvika strid om man vill uppnå förändringar. Om det finns kretsar – och det kommer det även framdeles att göra – som motsätter sig kyrkans skiljande från staten och därtill hästskt bekämpar sådana förslag, då kan inte atmosfären bli lugn och avspänd. Då kan inte strid undvikas. Eller skall man även i fortsättningen bara konstatera att det finns motstånd och därför skall inget ske? Utvecklingen under de 17 år som förflutit sedan lagen om kvinnliga präster antogs bör kunna vara en tankeställare för dem som går och väntar på sinnesförändringar som skall skapa en lugn och avspänd atmosfär!

Konstitutionsutskottets majoritet avstyrker vpk-motionen om åtgärder för kyrkans skiljande från staten. Man sätter sin lit till samtal och expertöverläggningar, men ännu har inget redovisats från dessa som övertygar om att någon lösning skulle vara i sikte. Man gömmer sig bakom dessa diskussioner för att slippa erkänna att man viker sig för de kretsar som motsätter sig en lösning av stat-kyrka-frågan.

Till utskottets betänkande har fogats reservationer. Från vänsterpartiet kommunisterna begär vi hos regeringen förslag om kyrkans skiljande från staten. Moderata samlingspartiet och centerpartiet har utgångspunkten att ett samband mellan stat och kyrka skall bevaras. Utskotts-majoriteten, bestående av socialdemokraterna och folkpartiet, skiljer sig från moderaterna och centern bl. a. i frågan om vid vilken tidpunkt företrädare för de politiska partierna skall träda in i de pågående överläggningarna.

Den avgörande skiljelinjen går emellertid mellan vpk och samtliga övriga partier. Vpk vill uppnå en omedelbar lösning av frågan och kyrkans skiljande från staten, medan de övriga partierna endera direkt motsätter sig detta eller undviker att ta klar ställning till frågan av hänsyn till det motstånd som finns på vissa håll.

Det särskilda yttrandet från folkpartiet är avslöjande. I detta säger herr Molin att för folkpartiet står det klart att de nuvarande banden mellan staten och kyrkan måste upplösas. Detta har partiets landsmöte gjort principuttalande om, men herr Molin avstår från att kräva ställningstagande från riksdagen med hänvisning till pågående samråd mellan kyrkan och regeringen. Mer behövdes inte för att offra principerna!

Det är en händelse som ser ut som en tanke att konstitutionsutskottet behandlade frågan om kvinnliga präster samtidigt som det reaktionära motståndet mot de kvinnliga prästerna demonstrerades på ett sätt som väckte stor uppmärksamhet. I en kyrka, till vilken riksdagens ledamöter brukar inbjudas vid högtidliga tillfällen, hindrades en kvinnlig präst tillträde. Detta är ett av många exempel. Vid en tidpunkt när kravet på att undanröja all könsdiskriminering vinner allt starkare anslutning demonstrerar vissa kyrkliga kretsar en attityd mot kvinnorna som borde tillhöra en förgången tid. Det må vara tillåtet även för den som själv inte nöter kyrkobänkarna att reagera mot dessa förhållanden. Könsdiskriminering måste bekämpas varhelst den förekommer.

Här har vi det säregna förhållandet att den s. k. samvetsklausulen sätter lagen ur spel.

Inte nog med att det finns biskopar som med hänvisning till sitt samvete vägrar att prästviga kvinnor. Samvetet kan också åberopas för att hindra kvinnliga präster att få tjänster de är kvalificerade för. Ja, t. o. m. hindra dem att använda kyrkolokaler vilka finansieras med skattemedel. Detta är förhållanden som riksdagen inte stillatigande kan åse.

Eftersom jag i detta avseende liksom i fråga om förhållandet mellan stat och kyrka inte hyser någon överdriven förhoppning om de pågående samtalen, som utskottet hänvisar till, vill jag understryka utskottets direkta ställningstaganden. Dels anför utskottet att behov av ytterligare åtgärder för att jämställa kvinnorna med männen behövs. Dels säger utskottet att därest överläggningarna inte leder till resultat i berört hänseende ytterligare åtgärder från statsmakternas sida kan bli nödvändiga. Detta är ett betydelsefullt ställningstagande.

Uppenbarligen är det samma kretsar som motarbetar kyrkans skiljande från staten och som står för de könsdiskriminerande attityderna till kvinnliga präster. Riksdagen måste säga sin mening när det gäller könsdiskriminering. Detta kan inte stå i motsättning till trosfriheten – det bör understrykas. Demokratin och jämlikhetssträvandena kan inte göra halt vid statskyrkans port.

Moderaterna försöker sig på konststycket att både slå vakt om statskyrkan och antyda att ett klart ställningstagande från statsmakterna mot könsdiskrimineringen är att gå bröstgänges till väga mot människors samvetsövertygelse.

Jag vill gärna ställa frågan till dem som söker försvara könsdiskrimineringen med hänvisning till "bibelsyn och tolkning av kyrkans bekenntelseskriterier", för att använda moderaternas uttryck i det särskilda yttrandet: Delar ni också den kvinnofientliga syn i övrigt som finns i samma skrifter? Den frågan är väsentlig i en sådan debatt, herr Werner i Malmö.

I en reservation till utskottsbetänkandet förordar vpk utvidgning av församlings kompetens att utöver ansvaret för anskaffande och vård av begravningsplats även ombesörja begravingar. Såväl krav om allmän obligatorisk begravningsförsäkring som krav om rätt för församlingar att

Onsdagen den
25 februari 1976

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

ombesörja begravningar har aktualiserats tidigare, bl. a. av vänsterpartiet kommunisterna. Kraven har dock avvisats. Begravningskostnaderna är ganska dryga – det vet alla. Enskilda företag kan också göra vinster på dödsfall. Vi finner det rimligt att samhället här tar ekonomiskt ansvar. Stat–kyrka-beredningen förordade skyldighet för kommun att ombesörja begravningar.

Utskottsmajoriteten vill dock inte gå med på en sådan vidgning av kommunernas uppgifter. Även här kryper man bakom inomkyrkliga arbetsgrupper.

Det berättigade i att samhället tar ansvar för begravningskostnaderna har understrukits i olika sammanhang, bl. a. på den socialdemokratiska partikongressen. Det är därför obegripligt att socialdemokraterna i riksdagen ställer sig så kallsinniga till detta krav.

Med vad jag här har anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna 3 och 4, som jag fogat till utskottsbetänkandet.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s)

Herr talman! Vi hade en mycket lång debatt om problemet stat–kyrka i höstas. Inget har inträffat sedan dess som gjort att jag haft anledning att byta mening.

Liksom då hävdar jag att de arbetsgrupper som finns bör få fullfölja sin verksamhet och att överläggningarna så snabbt som möjligt bör avslutas. Vi vet att det tar ungefär ett och ett halvt år ytterligare. Under denna tid är det enligt min mening felaktigt att bryta ut delfrågor och åstadkomma lösningar av dem. Det är därför som utskottets majoritet motsätter sig förslag som läggs fram om lösningar i delfrågor.

Men det vore också fel att ändra sammansättningen av de grupper som arbetar med dessa problem. Det skulle leda till att man måste börja på nytt. Det skulle alltså fördröja lösningen av ett problem som, det skall jag erkänna, vi har brottats med mycket länge.

Det vore också fel att "snäva till" direktiven. Herr Boo lät förstå att han tyckte att de nuvarande direktiven var för snäva. Men de synpunkter som förs fram i reservationerna, både den reservation som han själv svarar för och den reservation som kommer från de moderata ledamöterna, innebär att överläggningarna, måste börja från en ny utgångspunkt. Vad man lägger fram är nämligen respektive partis kyrkopolitiska program, man inbjuder riksdagen att ställa sig bakom det. Det betyder att man låser fast sig i positioner under den tid överläggningarna mellan stat och kyrka försiggår. Det är långt bättre att vi låter dessa överläggningar fortsätta och att vi politiker går in i diskussionen på grundval av det material som kommer fram ur överläggningarna.

Herr Werner i Malmö lät förstå att det skulle vara önskvärt att politikerna påverkades av kyrkans företrädare. Den möjligheten finns ju i ett demokratiskt samhälle som vårt. Kyrkans företrädare kan föra fram sina meningar i tal och skrift, och de av oss här i riksdagen som är intresserade lyssnar säkert uppmärksamt till dem och läser vad de skriver.

Det finns en egendomlig motsättning i de två reservationer som jag här har talat om. I båda förklaras liksom i utskottets betänkande att vi bör försöka finna samlande lösningar av problemet stat-kyrka och undvika upprivande strider. Efter herr Berndtsons inlägg förstår jag att han inte går på denna linje utan vill ha konfrontation, en hård strid. Men hur kan de som anser att man skall ha samlande lösningar vilja att riksdagen redan nu låser fast kyrkopolitiska program? Antar riksdagen någon av dessa båda reservationer försvårar vi i hög grad möjligheten att nå fram till en bred enighet. Jag har väldigt svårt att se hur vi skall kunna arbeta oss fram till samlande lösningar, om vi redan i dag tar ställning i dessa frågor på det sätt som sker i de båda reservationerna.

Herr Werner menade att ärkebiskopen hade gjort sig skyldig till en förhandskapitulation. Inte heller jag skall föra någon diskussion med honom, eftersom han inte har tillfälle att delta i vår överläggning här, men påståendet måste väl ses från den bakgrunden att herr Werner betraktar alla förändringar i de nuvarande relationerna mellan stat och kyrka som felaktiga. Det stämmer emellertid inte riktigt med reservationen. Som tur är går ärkebiskopen på en betydligt mjukare linje. Han låser inte fast sig vid ståndpunkten att de relationer vi nu har alltid skall bestå. Endast om man anser att allt annat än detta är kapitulation, är karakteristiken av ärkebiskopens tal vid kyrkomötet riktig.

Även frågan om kvinnoprästerna har samband med förhållandet stat-kyrka. Vore svenska kyrkan en frikyrka, skulle vi inte här i riksdagen diskutera kvinnoprästfrågan. Vi blandar oss exempelvis inte i pingströrelsens och Svenska missionsförbundets inre angelägenheter. Lika litet kommer vi att göra det när det gäller svenska kyrkan om den skiljes från staten och blir ett fritt samfund. Skall man genomföra den ordning som herr Märten Werner här talat för, så utgår jag ifrån att sådana frågor som den om kvinnliga präster skulle avgöras av kyrkan själv och inte av riksdagen. Däremot är det uppenbart att kvinnoprästfrågor skulle avgöras av riksdagen, om man följde den ordning som anges i centerpartiets reservation. Jag blev litet förvånad när herr Werner sade att han i andra hand kunde tänka sig att stödja denna reservation. Där står någonting som jag har mycket svårt att förena med den ståndpunkt som herr Werner deklarerade i kvinnoprästfrågan, nämligen: "Den demokratiska uppbyggnad som sedan gammalt kännetecknar svenska kyrkan och som förstärktes genom 1961 års lag om församlingsstyrelse måste bevaras och vidareutvecklas på stifts- och riksplanet. Däri ligger även den bästa garantin för att kvinnans självklara och lagenliga rätt att utöva prästämbetet över hela landet säkerställs."

För min del har jag mycket svårt att följa med i tankegången att vi skulle ha en statskyrka för att lösa kvinnoprästfrågan. Ingen av oss drömer om att göra frikyrkorna till statskyrkor för att lösa problem inom dessa. Vi utgår ifrån att de själva skall få avgöra sina angelägenheter. För min del har jag i folkrörelsedebatten gång efter annan hävdlat att staten inte skall gå in och bestämma de frivilliga organisationernas pro-

gram och verksamhetsformer. Det fanns en tid då staten ville bestämma trons former. Då ville man hindra vuxendop och påtvinga människor ett barndop som de inte trodde på. Detta hör lyckligtvis definitivt till historien. Det finns en sådan respekt för religionsfriheten i vårt land att jag inte heller behöver utgå ifrån att någon sådan form av statsingripande kommer att ske. Men då får vi akta oss för att argumentera på ett sådant sätt att det kan framstå som om ville vi utnyttja staten som ett instrument, genom vilket vi vill styra de fria trossamfundet.

Vi kommer emellertid inte förbi att svenska kyrkan har en egenartad ställning som på en gång trossamfund och offentligrättslig institution. Det tar sig det uttrycket att riksdagen inte är suverän i fråga om kyrkolagstiftning när inte heller kyrkomötet är det. Redan detta gör att jag tycker att det är naturligt att kvinnoprästfrågan tas med i de överläggningar som nu pågår. Det står dock klart att svenska kyrkan är en del av det allmänna. De fri- och rättigheter som det tidigare talats om från denna talarstol gäller i allmänhet medborgarnas förhållande till det allmänna. De krav på religionsfrihet som regeringsformen innehåller måste upprätthållas. Vi skall också observera att regeringsformen innehåller en föreskrift om att domstolar och förvaltningsmyndigheter inte utan rättsligt stöd får särbehandla någon på grund av kön.

Staten kan från dessa utgångspunkter inte tvinga på en person någon uppfattning i kvinnoprästfrågan. På trons grunder kan personer hävda att kvinnor inte skall vara präster. Vi får ha samma respekt för denna uppfattning som för andra.

Skulle en frikyrka driva tesen att kvinnor icke finge bli präster så kunde vi visserligen vända oss mot detta i opinionsbildningen, men jag ser inga möjligheter för riksdagen att gå in och genom en lagstiftning ändra detta utan att vi kränker religionsfrihetsprincipen.

Men nu är svenska kyrkan underkastad en offentligrättslig reglering. Vi är med om att stifta lagar för kyrkan, och kyrkan är skyldig att följa de lagar som har stiftats. Detta gör att kvinnoprästfrågan blir en del av det problemkomplex som gäller stat-kyrka.

Under tiden de överläggningar som vi har talat om tidigare pågår bör vi akta oss för att skärpa motsättningarna även i kvinnoprästfrågan. Det är säkert mot den bakgrunden man får se det beslut som 1975 års kyrkomöte fattade. Jag har uppfattat detta beslut som en toleransakt. Det krävs emellertid mycket för att infria den toleransförväntan som beslutet uttrycker. Tyvärr finns det tecken som varslar illa om möjligheterna att leva upp till kyrkomötets beslut.

Som offentligrättslig institution har kyrkan att iakttä saklighet och opartiskhet. Den kan ställa upp vissa villkor för prästvigning och befordran, men den kan inte utan rättslig grund särbehandla kvinnor. Lagstiftningen har raserat det tidigare rättsliga stödet för en sådan särbehandling.

Utskottet har kunnat konstatera att antalet stift där kvinnor prästvigs har ökat och att ett växande antal kvinnor blir präster. Den 1 januari

1975 fanns det inom svenska kyrkan 143 kvinnliga präster. Under fjolåret prästvigdes 44 kvinnor. Antalet kvinnliga präster är sålunda uppe i 187.

Ändå är förhållandena otillfredsställande. I två av stiftens församlingar inte kvinnor till präst. Även i andra stift motverkas de kvinnliga prästerna på ett sätt som inte står i överensstämmelse med uttalandet av 1975 års kyrkomöte.

Samtidigt driver vi alla i samhället hårt kravet på både religionsfrihet och könslikställighet. Båda dessa rättigheter kan komma i motsatsställning till varandra. Det kan bli ett dilemma för kyrkan, men det är också ett dilemma för samhället i stort.

Det gäller att finna en lösning som tillgodoser såväl religionsfrihetskravet som könslikställighetskravet. Samhällets krav på demokrati och kyrkans teologiska tolkningar måste mötas under de överläggningar som nu pågår. På detta sätt belyser frågan om kvinnoprästerna det större problemet, problemet om stat-kyrka.

I den föregående debatten har det hävdats att egenarten hos svenska kyrkan behöver upprätthållas. Det är klart att den skall respekteras, och svenska kyrkan skiljer sig i vissa avseenden från andra trossamfund. Med litet förenkling kanske man kan sammanfatta detta i fem punkter.

För det första har svenska kyrkan sina bekännelseskrifter. Såvitt jag kunnat förstå har ingen velat att staten skall ersätta dessa bekännelseskrifter med några andra.

För det andra har svenska kyrkan en offentligrättslig ställning. Det skapar uppenbara problem för svenska kyrkan. Den blir som offentligrättslig institution statligt och kommunalt underkastad en lagstiftning, som inte gäller för de fria trossamfundet.

För det tredje har svenska kyrkan en omfattning som inte andra trossamfund har. Skulle den vara en fri folkrörelse skilde den sig från alla andra folkrörelser genom sin storlek. 97 % av medborgarna är ju anslutna till svenska kyrkan. Troligen kan man inte utgå ifrån att så många skulle komma att tillhöra svenska kyrkan om den vore en fri folkrörelse. Men det är uppenbart att människorna har behov av en del av de tjänster som den svenska kyrkan erbjuder vid vissa högtidliga och allvarliga tillfällen i livet, även om de i övrigt inte är aktiva inom kyrkan.

Det här är ett problem som behöver få sin lösning under de förhandlingar som pågår. Samtidigt står det klart att svenska kyrkan har samma organisationsproblem att brottas med som de stora organisationerna, nämligen hur medlemmarna skall kunna bli medagerande och hur de skall kunna delta i beslutsprocesser som är demokratiska.

För det fjärde träder svenska kyrkan fram som en öppen kyrka. Ibland talar man om folkkyrka. För min del är jag litet tveksam att använda detta begrepp, därför att det också har en teologisk betydelse som jag inte skall trötta kammaren med att utveckla. Men denna karaktär hos svenska kyrkan bör kunna bibehållas också i fortsättningen, och det gäller nu att undersöka i vilka former det kan ske.

För det femte bör svenska kyrkan som en sådan öppen kyrka, som

Onsdagen den
25 februari 1976

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

en folkkyrka, kunna nå ut till landets olika delar. Kyrkan har den ambitionen och den bör stödjas av samhället. Jag har observerat att frikyrkomötet i Jönköping för några veckor sedan uttalade sig för att svenska kyrkan skulle få möjlighet att verka som en riksomfattande kyrka. Detta skall behandlas av arbetsgrupperna och under de överläggningar som pågår. Därför bör det vara angeläget för oss här i riksdagen att ge dessa arbetsgrupper möjligheter att fortsätta så att de snabbt kan komma till ett resultat av sina bemödanden. För min del är jag fortfarande optimistisk inför möjligheterna att på det sättet nå fram till de samlande lösningar som även jag strävar efter.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr BOO (c) kort genmäle:

Herr talman! Först en gensaga till vad herr Berndtson sade i ett avseende. Han gjorde en parallell mellan dem som var för en utveckling och ett behållande av sambandet stat-kyrka och dem som var emot kvinnliga präster. Jag vill bestämt protestera mot denna sammanjämkning vad beträffar centern. Jag har också klart redovisat vår uppfattning tidigare i debatten.

Sedan lämnade utskottets ordförande en intressant upplysning om hur länge de nu sittande arbetsgrupperna beräknas fortsätta ytterligare. Ett och ett halvt år var det besked som vi fick. Jag noterar det, men vill också erinra om det resonemang jag tidigare förde, nämligen att det ingalunda är tillfredsställande om de ensidigt sammansatta arbetsgrupperna skall fortsätta så länge ytterligare med diskussioner utan att de övriga politiska partierna kommer med i dem.

Jag tycker också att det var ett något underligt resonemang som herr Johansson i Trollhättan tog upp när han sade att vi inte behöver en statskyrka framöver för att lösa kvinnoprästfrågan. Jag vet inte vem denna polemik var riktad mot, men jag kände mig inte på något sätt ha anledning att bemöta den. Låt mig emellertid säga att jag finner det angeläget att vi i våra ställningstaganden har den bestämda uppfattning, som jag också har redovisat, att staten självklart inte skall gå in och på något sätt dirigera de fria trossamfunden. Det har vi diskuterat förut och vi borde vara överens om att så icke skall ske. Folk rörelsekaraktären hos de fria samfunden skall bibehållas. Den diskussionen tycker jag alltså i nuläget är onödig att ta upp därför att det borde råda total samstämmighet på den punkten.

Beträffande svenska kyrkans ställning i sammanhanget vill jag än en gång understryka det nödvändiga i att vi också framöver får en sådan organisation för svenska kyrkan att alla människor, var de än befinner sig i vårt land, får närhet till kyrklig aktivitet. Jag tror att det är detta som ligger i botten för de många ställningstagandena för en positiv attityd till fortsatt garanti från statens sida för svenska kyrkans möjligheter att arbeta.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara säga några få ord till herr Berndtson, som nyttjade en ovärdig vokabulär, "könsdiskriminering". Varför skall vi politiker nästan alltid misstänkliggöra meningsmotståndares motiv? Det är politikernas speciella sjukdom, som vanligt sunt folk föraktar.

Jag är, herr Johansson i Trollhättan, fullt medveten om att sambandet mellan stat och kyrka ger riksdagen anledning att ta upp frågan om kvinnans rätt till prästämbetet. Det har ju också skett. Jag har ingenting emot att vi får garantier för kvinnans lagliga rätt att utöva prästämbetet, som det står i centerreservationen. Därför har jag heller inte någon som helst svårighet att skriva under på det som också är vad riksdagen antog 1958. Men biskopens ovillkorliga skyldighet att prästvigva kvinnor har vi inte sagt något om. Det är på den punkten jag menar att vi i ett välfärdsland borde kunna ge plats för samvetsfriden och ha det förtroendet för kyrkan att den så småningom kommer att lösa frågan. Den statistik som herr Johansson i Trollhättan själv anförde visar ju åt vilket håll utvecklingen går.

Skall man då i ett slutskede klämma åt kyrkan och dess män – jag är övertygad om att herr Johansson i Trollhättan håller med mig om att de är hederliga andens män – och därmed konservera en bitterhet och en konflikt som vi ju alla vill ha ur världen?

Vad sedan gäller samrådsgruppen mellan biskopen och kyrkoministern – om vi får rationalisera uttryckssätten – menar herr Johansson att vi skulle få en helt ny utgångspunkt, om parlamentarikerna kommer med i överläggningarna; de skulle med sina partiprogram kunna låsa debatten. Varför det? Vi från vårt håll är beredda att finna lösningar som går utöver det skrivna programmet. Det tillhör ju politikens villkor att man får ge och ta. Men om vi befinner oss utanför samrådsgruppen, herr Johansson, och ärendet kommer till riksdagen, står vi där med våra partiprogram, och då är det bäddat för en konflikt. Jag menar inte att politikerna skulle påverkas av kyrkans folk i en sådan samrådsgrupp, men man skulle kunna informeras och få inblick i problem som man inte kan lära känna när man står utanför.

Vad jag anförde om ärkebiskopens "förhandskapitulation" är att han tydligtvis har den uppfattningen att statsmakterna har tagit principiell ställning till kyrka-stat-frågan – och det har väl ändå inte skett, herr Johansson i Trollhättan?

Herr BERNDTSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag noterar såsom positivt att herr Boo redovisade ett behov av att distansera sig från vissa kretsars syn på dessa kyrkliga frågor. Tydligt vill han också ha en viss distans till moderata samlingspartiet.

Herr Johansson i Trollhättan konstaterade som självklart att jag önskar en konfrontation i frågan om kyrkans skiljande från staten. Men jag vill fråga vem som har valt konfrontationslinjen. Fru Alva Myrdal beskrev på följande sätt den kampanj som riktades mot stat-kyrka-beredningens

Onsdagen den
25 februari 1976

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

förslag:

”En våldsamt agitation sattes i gång mot vad känslöbetonat kallades ’nedmontering av kyrkan’, ’rasera ej vår gamla kyrka’, ’skall vi begravas som hundar på leråkrar’, ’låt oss slippa en privatkapitalistisk kyrka’ – detta är bara några axplock ur en ohygglig illvillig argumentering från prästerligt och inte minst kyrkokommunalt håll.”

Vad jag menar är att ett undvikande av strid mot de krafterna tydligen endast kan ske genom att man kapitulerar för dem.

Slutligen till herr Mårten Werner: Jag vill naturligtvis inte på något sätt försöka tävla med herr Werner i bibelkunskap, men även jag har gjort vissa källforskningar. I Paulus första brev till Korintierna 14 kap. 34 versen kan man läsa:

”Såsom kvinnorna tåga i alla andra de heligas församlingar, så må de ock tåga i edra församlingar. Det är dem icke tillstätt att tala, utan de böra underordna sig, såsom lagen bjuder.”

Men då finner jag också att det i vers 35 står följande:

”Vilja de hava upplysning om något, så må de hemma fråga sina män; ty det är en skam för en kvinna att tala i församlingen.”

Min logiska fråga till moderaterna är denna: Är detta också moderaternas syn på kvinnans roll i dag?

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Bibeltolkningarna lämnar jag över åt herrarna Mårten Werner och Nils Berndtson att klara av här i kammaren. Men det man fått fram i replikerna till mig på en annan punkt var intressant. Herr Boo slog fast att han inte på något sätt vill gripa in i de fria samfundens ställning. Det trodde jag inte heller. Men det går tydligen här en skiljelinje, nämligen mellan dem som anser att svenska kyrkan skall vara en folk-rörelse, ett fritt samfund, å ena sidan, och dem som anser att den skall vara en statlig och kommunal institution, å andra sidan.

När herr Mårten Werner säger att han ingenting har emot att lagen skall gälla inom kyrkan – även lagen om att kvinnan skall ha rätt till prästämbetet – kommer omedelbart reflexionen: Skall vi ha en sådan lag som även skall gälla för frikyrkosamfundet? Svaret blir säkert från allas sida här i kammaren ett bestämt nej. Men om man samtidigt hävdar att det skall vara likställighet mellan svenska kyrkan och de frikyrkliga samfundet, kan riksdagen då i ena fallet vilja verka med lagens hjälp och i andra fallet säga: Det här får ni sköta själva enligt de stadgar ni själva antar?

Jag ser detta som ett problem, som jag hoppas skall kunna finna någon lösning i överläggningarna: Hur skall man kunna ge svenska kyrkan ställning som en fri folk-rörelse, som ändå kan verka i landet i dess helhet och vara en öppen kyrka, en folkkyrka?

När jag sedan hävdar hela tiden att man nu får låta de här grupperna arbeta färdigt är det helt enkelt därför att jag tror att det går fortare på det sättet. Skulle man nu bryta denna ordning och göra om det hela

till en stor parlamentarisk utredning får man en upprepning av tidigare utredning på det här området. Nu har man möjligheter att samtala med företrädare för svenska kyrkan i de här frågorna. Sedan får vi gå in som politiker och inta våra ståndpunkter.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Herr talman! Det var gripande i all sin enkelhet att höra vännen herr Berndtson citera Guds ord. Fortsätt med det, herr Berndtson! Det är nyttig läsning. Men denna fråga gällde huruvida vi från moderaterna vill ge rätt för enskilda människor att läsa sin bibel och tro efter sin egen uppfattning. Vi knyter inte upp det vid något bibelord utan vill gå alla till mötes i trosfrågorna.

Det var bra att herr Johansson i Trollhättan kom in på de fria samfundet igen, eftersom jag inte fick tid att bemöta honom tidigare på den punkten. Självfallet vill vi inte att staten på något sätt skall styra de fria samfundet och att till varje pris samma lagar skall gälla för svenska kyrkan som för de fria samfundet osv. Men nog finns det möjligheter att ge dem likvärdigt stöd för sin verksamhet. Det är det vi är ute efter.

Vad gäller samrådsgrupperna säger herr Johansson att det, om politikerna kommer in, blir en upprepning av 1968 års utredning. Det blir det väl inte. Då var det fråga om samtal politikerna emellan, men nu blir det samtal mellan politiker och kyrkans företrädare. Det är den stora skillnaden och det som jag menar skulle vara nyttigt och fruktbarande.

Herr BERNDTSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Mårten Werner förbigår det som egentligen är min frågeställning, nämligen hur man ser på kvinnan i övriga avscenden. Jag menar att Pauli inställning till kvinnan måste ses som både tidsbunden och personligt kvinnofientlig. Hela hans beskrivning av mannen såsom kvinnans huvud ter sig som djupt reaktionär. Den avgörande frågeställningen, Mårten Werner, måste vara att ett åberopande av Paulus som skäl för motstånd mot kvinnliga präster också måste återspegla en reaktionär syn på kvinnan i andra avscenden. Tar man fasta på det ena hos Paulus, måste man ta fasta även på det andra.

Konsekvensen av en reaktionär syn i frågan om kvinnliga präster är därför även en reaktionär syn på kvinnans roll i övrigt. Det går inte att komma ifrån.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill ta upp endast en sak, som dock för mig är mycket väsentlig. Mårten Werner lät förstå att det fanns möjligheter att ge frikyrkorna ett i förhållande till svenska kyrkan likvärdigt stöd. Men detta är bara en liten del av ett långt större problem, nämligen frågan om en likvärdig ställning för frikyrkorna. Det kräver i väldigt hög grad sin belysning hur denna likvärdiga ställning skall uppnås. I det sammanhanget kommer religionsfriheten och demokratin in som mycket hårda

Onsdagen den
25 februari 1976

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

krav, vilka vi har att verka för som ledamöter av en riksdag i en demokratisk stat.

Herr talmannen anmälde att herr Werner i Malmö anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Det utredningsarbete som gjorts beträffande de framtida relationerna mellan samhället och trossamfundet har varit så omfattande att det snart borde vara dags att fatta beslut på det underlag som utredningarna har frambragt.

Från folkpartiets sida har vi också i olika sammanhang beklagat att de markeringar som 1972 gjordes från ett par av partiernas sida ledde till att regeringen inte fann det möjligt att då framlägga förslag på grundval av 1968 års berednings betänkande. Mot den bakgrunden ter det sig nu en smula egendomligt att det är centerns och moderaternas företrädare som yrkar på att riksdagen skall ta ställning – mitt under det att överläggningarna mellan staten och svenska kyrkan pågår.

Det har tidigare funnits ett par anledningar att sätta frågetecknen i kanten för handläggningen av den här frågan.

För det första var det otillfredsställande att svenska kyrkan, som onekligen är mycket nära berörd av den här frågan, stod utanför de egentliga övervägandena, även om det självfallet fanns någon representant för svenska kyrkan med både i 1958 års utredning och 1968 års beredning. Från liberalt håll uttalade vi på ett tidigt stadium att svenska kyrkan själv borde bestämma sig för den lösning man helst ville se förverkligad. På så sätt skulle överläggningarna på det politiska planet ha en viktig utgångspunkt i vetskapen om kyrkans egna önskemål.

Detta har, som jag ser det, på ett tillfredsställande sätt tillgodosetts genom de överläggningar som sedan någon tid pågår mellan de av kyrkoministern utsedda arbetsgrupperna och de företrädare för svenska kyrkan som ärkebiskopen utsett.

Det andra frågetecknet hänför sig till tiden efter det att de nämnda arbetsgrupperna, som representerar staten och svenska kyrkan, börjat arbeta. Kunde det, frågar man sig naturligt nog, vara rimligt att dessa överläggningar mellan staten och en av de berörda parterna, svenska kyrkan, pågick bakom stängda dörrar utan insyn eller medverkan av de politiska partierna som till sist ändå har att fatta besluten?

Det förefaller mig som om den frågan nu har kommit i ett nytt läge i och med att statsrådet Gustafsson offentligen redovisat arbetsläget i överläggningarna och förklarat sig ha för avsikt att hålla alla berörda parter underrättade under överläggningarnas gång. Han har också klart redovisat syftet med dessa överläggningar: att undersöka möjligheterna att komma fram till praktiska lösningar på den grund som slutbetänkandet från 1968 års beredning om stat och kyrka erbjöd.

För min del finner jag dessa förklaringar från det ansvariga statsrådets

sida tillfredsställande. Kyrkoministern har betonat vikten av att de tillsatta arbetsgrupperna får fullfölja sitt arbete utan störningar. Han har också deklarerat att man räknar med att vara klar med det omfattande arbete man tagit sig före senast vid årsskiftet 1977-1978.

Det är självklart att inom de olika partierna finns bestämda uppfattningar om hur de framtida relationerna mellan stat och trossamfund skall utformas. Men skulle representanter för de politiska partierna nu sättas in i de pågående överläggningarna skulle det leda till att dessa förrycktes och försenades på ett olyckligt sätt. Ett ställningstagande från riksdagens sida i ett eller flera av de spörsmål som nu behandlas i överläggningarna mellan staten och svenska kyrkan skulle föregripa dessa och bör därför inte komma i fråga. I synnerhet bör detta inte ske om det finns risk för att ett sådant ställningstagande skulle stå i motsättning till det syfte som kyrkoministern uttalat med överläggningarna.

Detta syfte står, som jag uppfattar det, i god överensstämmelse med de grundläggande krav som vi från folkpartiets sida ställer på en förändring av relationerna mellan stat och kyrka. Folkpartiet vill verka för kyrkans frihet, jämställdhet mellan trossamfunden i förhållande till staten och den enskildes rätt att själv avgöra medlemskap och ekonomiskt engagemang i trossamfund. Vi hävdar vidare att svenska kyrkan måste garanteras goda möjligheter att också i fortsättningen verka som en öppen folkkyrka och att bedriva sin verksamhet över hela landet men även att övriga trossamfund skall ges likvärdiga villkor med svenska kyrkan.

Hur detta mål praktiskt skall kunna uppnås hör till det som överläggningarna mellan staten och svenska kyrkan handlar om. De överläggningarna bör få genomföras och avslutas i lugn och ro.

Jag yrkar därför, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Så några kommentarer till debatten.

Jag tycker att det var ett rätt märkligt uttalande av herr Werner i Malmö när han om ärkebiskopen sade att det över dennes ställningstagande vilar något av en förhandskapitulation. Är det inte, herr Werner, ändå önskvärt att svenska kyrkan söker komma fram till en samsyn i de frågor som sedan länge pockar på en lösning? Är det inte just detta vi har efterlyst? Är det då inte rimligt att svenska kyrkans företrädare vill samråda med företrädare för regeringen i dessa frågor? På den punkten var det inte klart vad herr Werner i Malmö avsåg.

Herr Berndtson menade att folkpartiet hade övergivit sin principiella ståndpunkt. Nej, det har vi inte, men vi vill att man skall visa både principiell fasthet i de här frågorna och omsorg om svenska kyrkan. Herr Berndtson har säkert sina principer, men av honom och hans parti har svenska kyrkan inte något gott att vänta.

Fröken ANDERSSON (c):

Herr talman! Frågan om diskriminerande behandling av kvinna inom kyrkan har under den senaste tiden aktualiserats på nära håll. Jag syftar på vad som nyligen hände i den församling inom vilken riksdagshuset

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

är beläget; det har redan nämnts i debatten. Reaktionerna på detta har inte heller uteblivit. Men denna händelse är bara *ett* exempel på vad som är ett ganska vanligt agerande av kyrkans ämbetsutövare i den här frågan.

Herr Boo sade tidigare i debatten att det som nu skett hade kommit att medverka till att han var med om en stark skrivning i utskottet. Och konstitutionsutskottet har den här gången behandlat frågan betydligt mer seriöst än när den behandlades förra gången, före jul, också då med anledning av en motion väckt av mig tillsammans med några partikolleger.

I motionen 1975/76:450, som behandlas av utskottet i dagens betänkande, begär vi att riksdagen skall ge regeringen till känna att åtgärder bör aktualiseras för att den s. k. samvetsklausulen inte allt framgent skall kunna hävdas utgöra grund för diskriminerande behandling av kvinna. Mitt yrkande var i stort sett detsamma i förra årets motion. Utskottet hänvisade då – utan att alls ta upp sakfrågan – till de pågående överläggningarna mellan staten och kyrkan. Jag reagerade den gången här från talarstolen mot den – som jag tyckte – slappa behandlingen.

I nu föreliggande betänkande har konstitutionsutskottet verkligen tagit upp sakfrågan till behandling, och det är bra. Man redogör för förhållandena och för vad som hände i samband med att lagen om behörighet för kvinna till prästämbete antogs av kyrkomöte och riksdag år 1958, och man redovisar också vad som hänt sedan dess. Utskottet tar klar ställning i sakfrågan och skriver på s. 21: "Det är för utskottet angeläget att framhålla att utskottet helt delar den uppfattning i hithörande frågor som lett till att kvinna sedan den 1 januari 1959 har lika behörighet som man till alla prästerliga tjänster inom svenska kyrkan." Med tanke på de faktiska förhållandena anser dock utskottet att det finns "behov av ytterligare åtgärder för att jämställa kvinnorna med männen såväl i fråga om prästvigning som när det gäller arbetsförhållandena". Utskottets slutsats blir att om de pågående överläggningarna mellan staten och kyrkan "inte leder till resultat i här berört avseende" – alltså när det gäller kvinnors faktiska möjligheter att i enlighet med sin lagliga rätt utöva prästämbete – kan ytterligare åtgärder bli nödvändiga. Detta föreslår utskottet skall ges regeringen till känna.

Det går kanske inte att komma längre i dag, och jag uppfattar utskottets skrivning så, att man gett ett klart uttryck för sin uppfattning i sakfrågan: Diskriminering av kvinnor inom kyrkan skall inte få fortsätta. Det är detta riksdagen tar ställning till när den bedömer vad konstitutionsutskottet föreslår i sitt betänkande – och det känns välgörande.

Bara några kommentarer på ett par punkter till vad utskottet skriver! I betänkandet sägs att så länge lagstiftningen består oförändrad har de uttalanden betydelse som gjordes i samband med att lagen behandlades och fastställdes. Det är alltså dessa uttalanden som alltsedan dess åberopats av kvinnoprästmotståndarna under beteckningen "samvetsklausulen". Utskottet påpekar att räckvidden och innebörden av dessa ut-

talanden är omstridda. Det är just detta jag har tagit upp i min motion. Här finns nämligen olika tolkningar av innebörden. Landshövding Edenman, som i egenskap av ecklesiastikminister var den som handlade frågan 1958, hävdar bestämt – senast nu i ett TT-uttalande – att uttalandena gjordes enbart med tanke på de biskopar och präster som då var i tjänst och att avsikten inte var att de skulle kunna återopas för all framtid av biskopar som utnämnts och präster som vigts i vetskap om lagen. Någon egen åsikt om samvetksklausulens räckvidd har dock inte konstitutionsutskottet – tyvärr.

Sedan påpekar utskottet att utvecklingen efter tillkomsten av 1958 års lag inneburit att motståndet mot kvinnliga präster i mycket har försvagats. Ja, det vore ju underligt annars. Det underliga är att det fortfarande består och att det fortfarande efter 18 år kan ta sig sådana uttryck som det vi nyss bevittnat i vårt grannskap. Det är tragiskt för kyrkan att det är sådana ageranden som skall bidra till att föra frågan om kvinnors ställning inom kyrkan framåt – för så verkar det faktiskt.

Jag tycker det är glädjande att utskottet står enigt bakom sitt ställningstagande. Men efter att ha hört herr Mårten Werner här måste jag säga att jag inte riktigt förstår att man kan stå enig. Det finns ju bara ett särskilt yttrande i denna fråga, och det innebär att man ansluter sig till vad utskottet har sagt. På mig verkade det som om herr Werner inte instämde i utskottets klara ställningstagande.

Sedan gjorde herr Werner ett angrepp på mig och min motion. Han ansåg att jag inte respekterade andras samveten. För det påståendet har han ingen som helst grund. Självfallet anser jag – liksom jag förutsätter att alla andra gör – att var och en skall ha rätt till sin tro. Det jag vill ha klarhet i är om ämbetsmän inom den svenska statskyrkan under återopande av samvetsskäl kan underlåta att uppfylla sina tjänsteplikter. Efter de uttalanden som konstitutionsutskottets ordförande har gjort – liksom företrädare för övriga partier – tvivlar jag inte på var utskottet står i den frågan. Jag noterade herr Johanssons i Trollhättan uttalande att så länge kyrkan är en offentligrättslig institution så kan inte dess ämbetsmän utan rättslig grund särbehandla kvinnor. Och det är inte kyrkans ensak att ta ställning här – det är i lika hög grad riksdagens ansvar att bevaka att antagna lagar följs.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Herr talman! Fröken Andersson talade om mitt angrepp på henne och hennes motion. Det gällde just att fröken Andersson gör sig skyldig till denna tråkiga vokabulär, denna ensidiga bedömning, och kallar det diskriminering av kvinnan. Jag menar att uttrycker man sig så, då har man inte den uppfattningen att ämbetssynen kan vara en trosfråga för vederbörande. Det är det vi vill stryka under med vårt särskilda yttrande. Går vi ifrån det, ser vi bara på företeelserna utifrån, då förstår jag att man upplever det som en könsdiskriminering. Men försök att se det inifrån, så skall fröken Andersson upptäcka att det är en trosövertygelse

Onsdagen den
25 februari 1976

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

hos dem som står för åsikten.

Att det sedan förekommer övertramp här och var kan jag visst erkänna.

Fröken ANDERSSON (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag vet inte vad herr Werner i Malmö vill kalla det, om man inte får lov att kalla det diskriminering av kvinnan.

Jag har inte kommit in på trosfrågorna, för det är inte dem det har gällt för mig. Man kan ha olika tro, och jag respekterar det. Men vad det gäller nu är om man inom den svenska statskyrkan skall få lov att diskriminera kvinnor – och det är det man gör. Jag står för att det uttrycket är riktigt.

Jag har också fått rätt många brev från präster som uttryckt sin tillfredsställelse över att saken tas upp. De upplever att de behöver stöd för den uppfattning de har i denna fråga, och de ansluter sig alltså till den uppfattning som har kommit till uttryck i lagen.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Eftersom jag har tillhört de flitiga motionärerna i det här ärendet tidigare tänker jag ta mig friheten att säga några ord.

I år har jag inte motionerat, eftersom jag förlorade hoppet om att det skulle kunna åstadkommas någonting. Det visar sig också att det saktmodiga konstitutionsutskottet alltjämt väntar på att "den lugna och avspända atmosfären" skall inställa sig. Jag undrar: Hur länge skall man vänta och när blir det en lugn och avspänd atmosfär? Är det när moderater och centerpartister också har fattat att det vore klokt att skilja kyrka och stat? Då kanske vi får vänta länge, för tyvärr är förhoppningarna små att man skall ändra sig i det avseendet.

Det är emellertid som det har sagts här, att det finns en majoritet i denna kammare för att skilja stat och kyrka. Och det parti som bildar regering har ju i sitt partiprogram att detta bör göras. Men här har regeringen ändå på något sätt gripits av handlingsförlamning. Hur skulle det bli om vi i alla ärenden skulle vänta på samlande lösningar och en lugn och avspänd atmosfär? Skall den politiska verksamheten läggas ner? Kunde vi sluta med riksdagsarbetet?

Detta är dock – och det är väsentligt att understryka – en religionsfrihetsfråga. Det kan inte bestridas, och frågan bör icke kunna förhålas av att reaktionära krafter sätter sig emot en lösning. Frågan borde lösas snarast, och jag skall därför be att få yrka bifall till reservationen 3.

Sedan några ord om detta med samvetsklausulen. Nog är det litet underliga samveten inom vissa delar av prästerskapet ändå som lugnt och stilla kan finna sig i att man trampar en klar mänsklig rättighet under fötterna – alltså kvinnans likställighet – men larmar och vibrerar alldeles ofantligt vid blotta tanken på att man skulle erkänna att en kvinna har samma värde i alla avseenden som en man. Här agerar väl ändå mörkmän i svarta rockar i något som man brukar vilja kalla ljusets tjänst!

Detta är verkligen betänkligt, även ur en annan, mera praktisk syn-

punkt. Det var fröken Andersson, som jag i mycket kan instämma med, inne på när hon sade att här har man åtagit sig ett ämbete och lyfter lönen utan några samvetsbetänkligheter, såvitt känt är, men vill inte göra arbetet fullt ut. Det har ju också fru Myrdal understrukit i utredningen, att det är en ämbetsplikt som man undandrar sig.

Och även andra ämbets- och tjänstemän i det här landet har väl samveten – domare och åklagare och kanske t. o. m. i undantagsfall kronofogdar kan vara utrustade med samvete. De har många gånger att utföra ämbetsplikter som verkligen kan sätta samvetet i rörelse. Det kan gälla en domare som skickar en familjeförsörjare i fängelse för något som är ett brott men som kanske i och för sig är tämligen begripligt. Det kan också gälla åklagare och det kan gälla kronofogdar som skall vråka familjer med barn. Detta kan vara svårt, men det måste göras ändå. Och det här är ju konkreta ting – det är verkligen mänskliga tragedier och inte spekulativa bibeltolkningar som man kan göra litet hur som helst.

Vidare undrar jag – och detta var t. o. m. herr Boo inne på – hur man skall kunna vinna människor för s. k. kristen tro om dess professionella företrädare visar så kusligt förakt för en fundamental mänsklig rättighet som vi numera dess bättre allmänt omfattar, inte bara i Sverige utan alltmör i hela världen, att en kvinna har samma rätt och samma värde som en man. Det är inte konstigt om människor verkligen tvivlar.

Herr Johansson i Trollhättan var sin vana trogen inne på ett intressant resonemang som naturligtvis är i stora delar riktigt, att så länge vi har en statskyrka kan vi i riksdagen ta upp detta med samvetsklausul och kvinnliga präster. Och där kan det ju sägas, att om statskyrkan övergick till att bli ett fritt samfund skulle man naturligtvis förlora sina medlemmar, om man betedde sig så illa som man nu gör – om man inte längre kan tvångsansluta medlemmarna redan från födelsen, vilket nu sker. Då skulle medlemmarna givetvis försvinna, och då kanske man fick ta sin ställning under omprövning. Inte ens fria samfund kan bete sig hur som helst. Där vill jag dra en parallell med fackföreningsrörelsens tvångsanslutning av människor som tar ett visst jobb. Jag och många med mig menar att man inte har rätt att förgå sig mot den politiska friheten. Ingen förening och inget samfund i detta land kan fatta vilka beslut som helst, och det skulle inte heller ett fritt religiöst samfund kunna göra.

Jag tycker att vi i grundlagen skulle ha ett skydd för människors rätt när det gäller anslutningen till både religiösa och politiska organisationer. Om vi fick en lag mot könsdiskriminering – som väl måste komma så småningom – skulle den även omfatta religiösa samfund. För det måste ju ändå vara det övergripande i detta sammanhang att vi här i landet behandlar kvinnor och män lika i alla avseenden. En sådan lag skulle givetvis ta över också sådana här religiösa spetsfundigheter som herr Werner i Malmö har utformat i dag. Så är det väl ändå – dess bättre.

Onsdagen den
25 februari 1976

*Förhållandet
mellan stat och
kyrka m. m.*

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Sjöholm tycker att biskopar har underliga samveten, men jag skall vara mera generös och säga att jag betvivlar inte ett ögonblick att kronofogdar har samveten. Det har herr Sjöholm faktiskt också visat ett par gånger. Han har kanske då använt sig av samvetets rätt att inte göra indrivningar på julafton osv. Jag vill minnas att den uppfattningen också stod sig.

Men f. ö. talar herr Sjöholm om saker som han har ytterst litet erfarenhet av. Erkänn det, herr Sjöholm!

När herr Sjöholm påstår att kyrkans företrädare menar att människor inte har samma värde om de är män eller kvinnor, så är han ju helt utan kontakt med verkligheten. Säg i stället, herr Sjöholm: "Jag upplever det så." Då kan jag respektera den uppfattningen. Står man utanför kyrkans sammanhang – vilket ju herr Sjöholm gör – så kan man uppleva det på det sättet. Men gör ett försök till identifikation med företrädarna för den här synen!

Jag har f. ö. samma syn som herr Sjöholm när det gäller kvinnors rätt till prästämbetet. Det torde inte vara obekant för herr Sjöholm. Men jag menar att man skall visa respekt även för meningsmotståndare. Och det tycker jag saknas hos många.

Herr SJÖHOLM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Werner i Malmö sade att när det gäller kyrkliga frågor talade jag om sådant som jag inte kände till. Men herr Werner själv talade ju om kronofogderi, och jag undrar vilken erfarenhet herr Werner har av det?

Sedan är det riktigt att jag under vissa förhållanden underlåtit att företa indrivningar. Men där var det en kolossal och viktig skillnad, herr Werner, ty det gjorde jag för att hjälpa människor! Men biskopar och andra präster diskriminerar här kvinnor, även om de inte vill det. Det blir ändå följden. Det är obestriddigt. Att utestänga en kvinna från kyrkan är väl diskriminering, sedan må man kalla det för vad man vill. Diskriminering är det rätta uttrycket.

Slutligen sade herr Werner att man skall se på dessa frågor inifrån, men hur inkrökt skall man vara för att fatta dem på samma sätt som herr Werner?

Herr kommunministern GUSTAFSSON:

Herr talman! Herr Boo ställde den direkta frågan till mig om och när en offentlig redovisning kan lämnas av arbetet i de fyra arbetsgrupperna.

Låt mig då först säga att stat-kyrka-beredningen hade till uppgift att framlägga ett principförslag. Avsikten var att sedan kyrkomötet och riksdagen hade tagit ställning till det principförslaget skulle det bli föremål för en närmare detaljbearbetning. I det utomordentligt stora remissförfarande som skedde i anslutning till betänkandet, som omfattar omkring 7 000 trycksidor och ungefär 900 remissvar, framkom det från åtskilliga remissinstanser, bl. a. sådana som har anknytning till svenska kyrkan,

att man inte kunde ta ställning till det framlagda principförslaget därför att man inte fått en tillräckligt långtgående redovisning av hur olika konkreta frågor skulle lösas. Det gällde t. ex. den kyrkliga egendomen, system för uppbörd av medlemsavgift till kyrkan samt övergångslagstiftning.

I det läget fann jag det skäligt att försöka gå ett stycke längre på vägen än beredningen gjort, att handfast och konkret tillsammans med kyrkans företrädare diskutera de praktiska problem som rests bl. a. i remissvaren. Jag tror inte att jag för herr Boo behöver beskriva vilket snårigt och besvärligt område vi här gav oss in på. Det är alltså fråga om att systematiskt försöka arbeta sig fram till praktiska, konkreta lösningar. I mycket stor utsträckning består arbetet i arbetsgrupperna av en inventering av alla de problem och frågeställningar som uppkommit.

Vi som utför det här arbetet har självfallet ingenting emot att redovisa arbetets fortgång i kommittéerna. Det är bara det att än har arbetet inte fortskridit så långt att det finns någonting tillräckligt meningsfullt att redovisa för offentligheten, på annat sätt än vad jag har försökt göra bl. a. i det föredrag i Jönköping som Karl Boo här refererade.

Vi försöker alltså att finna metoder för staten att medverka när det gäller att uppbära medlemsavgifter till svenska kyrkan. Det är tillräckligt krångligt redan det med tanke på att somliga skattar enligt A-längd, andra enligt B-system, osv. Det är en tekniskt snårig problematik.

Vi håller på och ser över hur man konkret skall förfara med kyrkans egendom. På vad sätt kan den ställas till kyrkans disposition, som stat-kyrka-beredningen föreslog, samtidigt som man garanterar att egendomen alltid står till förfogande för religiöst arbete här i landet? Vi har framlagt vissa synpunkter på bildandet av stiftelser och annat som vi nu testar.

När det gäller begravningsväsendet för vi med Kommunförbundet ett resonemang om hur den frågan skall kunna lösas. Så småningom kommer vi in på frågan om övergångslagstiftningen.

Jag kan försäkra herr Boo att det inte är parlamentariska utredningar som saknas när det gäller att komma fram till en lösning av relationerna mellan kyrka och stat. Det finns hyllmetervis med principiella diskussioner utförda av parlamentariska utredningar. Nu gäller det att försöka arbeta sig igenom hela det här materialet fram till en praktisk och konkret lösning. Jag försäkrar herr Boo att parlamentarikerna skall få alla möjligheter att diskutera den här frågan och självfallet att fatta de slutliga besluten. Jag är beredd att för herr Boo eller vem det vara månne som har speciellt intresse av det här redovisa det arbete vi bedriver i arbetsgrupperna, på samma sätt som jag försöker att hålla Frikyrkorådet, som är en annan betydelsefull part i den här diskussionen, underrättat.

Herr Werner i Malmö har ganska länge sysselsatt sig med kvinno- prästfrågan och tolkningen av den s. k. samvetsklausulen. Naturligtvis skulle det vara intressant att fördjupa sig i en diskussion kring innebörden av samvetsklausulen. Jag skall emellertid inte göra det för att inte för

mycket ta riksdagens tid i anspråk. Men tillåt mig ändå göra konstaterandet, att den formella situationen inte är så särskilt svår. Det förhåller sig på det sättet att en biskop lika väl som en präst är en statlig ämbetsman. Han har ett ämbetsmannaansvar. I detta ansvar ingår att handlägga frågorna på ett objektivt sätt. Han skall fatta sina beslut utifrån objektiva kriterier.

När man tar ställning till om man skall viga en människa till präst kan vederbörandes kön aldrig vara ett objektivt kriterium. En biskop kan vägra prästvigning därför att vederbörande inte uppfyller de kriterier man vill ställa, inte är lämplig som präst. Men han kan rimligtvis aldrig säga att det är ett objektivt kriterium att vederbörande är av kvinnligt kön. Jag tror inte vi behöver fördjupa oss i långa invecklade tolkningar av om samvetsklausulen gällde dåvarande biskopar och präster eller nuvarande. Den formella situationen är tämligen klar, tycker jag.

Herr Werner talade mycket om samvetsfriden och sade att vi har råd att ta hänsyn till den. Jag delar i princip herr Werners uppfattning. Vi har råd i vårt samhälle att ta hänsyn till människors behov av samvetsfrid. Men problemet, herr Werner i Malmö, blir betydligt svårare när den ens samvetsfrid skall upprätthållas på bekostnad av den andres. Då kommer vi i en besvärlig situation.

Jag har velat visa tålmod i denna fråga i förvissning om att förnuftet till sist skall segra över en doktrinär bibelsyn. Den nuvarande situationen leder till en förnedrande behandling av kvinnor. Jag hyser som herr Werner utomordentligt stor respekt för de flesta av motståndarna till kvinnliga präster, men det är ett faktum att deras hållning leder till att kvinnor hamnar i en förnedrande situation.

Läget är ju det att teologer av facket vid sin tolkning av Bibeln och kyrkans lära kommit fram till att det är fullt acceptabelt att viga kvinnor till präster. Av våra 13 biskopar har 11 kommit fram till detta. Andra teologer av facket och två biskopar har vid sin tolkning av Bibeln och kyrkans lära i övrigt kommit fram till att det är omöjligt att viga kvinnor till präster. Vore det i den situationen inte rimligt, herr Werner, att de som är motståndare nu och företräder den mera doktrinära synen tillämpade den gamla domarregeln att hellre fria än fälla? Jag är alldeles övertygad om att de, om de skulle göra ett övertramp, skulle få förlåtelse för det.

Jag har sagt tidigare i denna kammare att jag följer frågan med uppmärksamhet. Jag tror att det från allmänna synpunkter är rimligt att kyrkan får möjlighet att anpassa sig till den situation som vi i övrigt har i vårt samhälle när det gäller jämlikhet mellan könen. Även om utvecklingen inom kyrkan på vissa punkter kan tyckas gå åt fel håll, pekar den ändå på det hela taget framåt. Jag hoppas att herr Werner och andra som delar den kyrkosyn som innebär att kvinnor inte skall behöva hamna i denna förnedrande situation skall medverka till en snabb utveckling av denna fråga inom kyrkan utan att vi med lagstiftningsåtgärder eller annat skall behöva gå vidare på denna punkt.

Herr BOO (c):

Herr talman! Det var en värdefull redovisning som kommun- och kyrkoministern gav kammaren av arbetsgruppernas direktiv och hur de arbetar. Jag vill ändå upprepa vad jag sade tidigare, att direktiven är för snäva. Arbetsgrupperna har en given plattform och de skall, som kommunministern säger, se på praktiska lösningar. Det är självklart att denna diskussion skall vara analyserande, men den måste sikta längre om man så småningom skall kunna få en bred uppslutning kring en lösning av dessa frågor. Jag förutsätter att det är ett engagemang från alla de politiska partierna som skall ge förutsättningar härför.

Naturligtvis får politikerna möjlighet att ta ställning i slutomgången, men jag har inte uppfattat diskussionsredovisningen tidigare på det sättet att man skulle utreda internt och sedan skulle vi föreläggas ett förslag för vårt ställningstagande. Jag tror att det är viktigt vad kommunministern lovade, att vi så snart det är möjligt får offentliga redovisningar från arbetsgrupperna. Någon ordförande i en arbetsgrupp har helt nyligen sagt att man inte har kommit särskilt långt. Det finns därför anledning att fråga vad som sker i arbetsgrupperna. Vi bör så snart som möjligt få en redovisning.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Jag uppskattar också att Hans Gustafsson nu utlovade kontinuerlig information om det som sker i samrådsgruppen – det tror jag är väsentligt för den allmänna debatten.

Vad gäller samvetsklausulen tycker jag att kyrkoministern gör det litet för enkelt för sig. Han talar som en lundateolog – han säger "å ena sidan" och "å andra sidan". Å ena sidan har vi ämbetsmannaansvaret och att man skall handla utifrån objektiva kriterier, osv. Det är ju riktigt. Å andra sidan har vi råd med ett samvete i en välfärdsstat. Är det så förfärligt omöjligt att förena detta, när det gick så utmärkt 1958?

Kyrkoministern måste erkänna att om ecklesiastikminister Edenman den gången hade sagt att nu får ni komma ihåg, mina damer och herrar, att det här gäller er men inga andra, så hade beslutet blivit ett annat. Den bristen på klarhet har varit förödande. Det är att beklaga. Detta bär statsrådet Gustafsson inte skulden för, men så är det faktiskt.

Jag är som sagt av den meningen, att jag visst inte vill att någon skall hamna i en förnedrande situation. Men det behöver ju heller inte ske den gången det är så, som kyrkoministern säger, att elva av tretton biskopar är villiga att viga. Jag tror att det är mycket allvarligt för hela saken, om man nu klämmer åt dem som verkligen bärs upp av en tro på den här frågan. Jag får därför vädja till kyrkoministern att här verkligen gå försiktigt fram för kyrkans egen skull.

Herr kommunministern GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag har inte några avsikter att klämma åt någon eller att föreslå några sådana åtgärder att förnuftet så småningom skall råda över en doktrinär bibelsyn.

Herr Werner i Malmö säger att ingen behöver hamna i en förnedrande situation. Men vi upplever ju det dagligen. I Gotland hade vi nyligen ett ärende av den karaktären, och vi har haft ett fall här intill.

Det gäller här över huvud taget kvinnornas arbetssituation. Samvets-klausulen får icke medföra att kvinnor som blivit vigda till präster får arbeta under större psykiskt tryck än sina manliga medarbetare, något som vi f. n. inte kan vara helt säkra på att de slipper. Det är fortfarande på det sättet att det finns anledning att hålla den här frågan under nog-grann observans. Vi kan nämligen då och då avläsa hur motståndet mot kvinnliga präster hårdnar ute i församlingarna och t. o. m. vid de teo-logiska fakulteterna. Vi har verkligen anledning att hålla den här frågan levande och diskussionen klar. Jag vill gärna göra det med hänsyn till att kyrkan skall få möjlighet att inom sig klara av den här frågan. Jag tror eller har åtminstone förhoppningen att det skall kunna ske.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1 och 2

Propositioner gavs på bifall till 1:o) utskottets hemställan, 2:o) reservationen nr 1 av herr Boo m. fl., 3:o) reservationen nr 2 av herrar Werner i Malmö och Björck i Nässjö samt 4:o) reservationen nr 3 av herr Berndtson, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervä-gande ja besvarad.

Då herr Boo begärde votering upptogs för bestämmande av kontra-proposition i huvudvoteringen de återstående propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna förklarades ha flertalets mening för sig.

Sedan herr Werner i Malmö begärt votering upptogs för bestämmande av kontraproposition i voteringen om kontraproposition i huvudvoteringen ånyo propositionerna under 3:o) och 4:o), av vilka den under 3:o) förklarades ha flertalets mening för sig.

Herr Berndtson begärde emellertid votering, varför följande voterings-proposition upplästes och godkändes:

Den som vill att kammaren till kontraproposition i voteringen om kontra-proposition i huvudvoteringen angående konstitutionsutskottets hem-ställan i betänkandet nr 38 mom. 1 och 2 antar reservationen nr 2 av herrar Werner i Malmö och Björck i Nässjö röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraproposition i förstnämnda votering antagit reservationen nr 3 av herr Berndtson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Berndtson begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröst-ning gav följande resultat:

Ja - 51

Nej - 19

Avstår - 242

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition för voteringen om kontraposition i huvudvoteringen uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 38 mom. 1 och 2 antar reservationen nr 1 av herr Boo m. fl. röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen nr 2 av herrar Werner i Malmö och Björck i Nässjö.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Werner i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 75
Nej - 50
Avstår - 186

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition för huvudvoteringen uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 38 mom. 1 och 2 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Boo m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Boo begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 170
Nej - 119
Avstår - 23

Mom. 3 och 4

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 4 av herr Berndtson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Berndtson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 38 mom. 5 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 4 av herr Berndtson.

Onsdagen den
25 februari 1976

*Befogenhet för JO
och JK att påkalla
domstols prövning
av tvistig rättsfråga*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Berndtson begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	290
Nej	–	15
Avstår	–	5

§ 6 Befogenhet för JO och JK att påkalla domstols prövning av tvistig rättsfråga

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1975/76:39 med anledning av motion om befogenhet för JO och JK att påkalla domstols prövning av tvistig rättsfråga.

Fru JACOBSSON (m):

Herr talman! Konstitutionsutskottets betänkande nr 39 är föranlett av en motion av fru Kristensson och herr Börjesson i Falköping. Orsaken till motionen är den begränsning av JO-ämbetets möjligheter att hävda medborgarnas intressen gentemot förvaltningen som inträtt genom ämbetsansvarsreformen.

I motionen anmärkes att denna begränsning är diskutabel med hänsyn till utvecklingen i samhället. Genom den väldiga utbyggnaden av samhällets funktioner har vikten av tillsyn över förvaltningen ju faktiskt ökat. Jag vill tillägga att utvecklingen beträffande lagskrivningstekniken mot allmänt hållna författningar, som lämnar utrymme för skilda tolkningar, även har viss betydelse. I tillsynen över den offentliga förvaltningen bör ju ingå att denna utövas i överensstämmelse med lagstiftarens intentioner och lika över hela landet.

Efter genomförandet av ämbetsansvarsreformen kan JO fortfarande göra uttalanden, men dessa kommer rimligtvis inte att få samma tyngd som tidigare, därför att JO inte har möjligheten att väcka åtal för att få en rättsfråga prövad. Redan detta kan förminska JO:s inflytande på rättsutvecklingen på längre sikt och mera generellt.

I vissa fall kan emellertid också den nuvarande ordningen innebära nackdelar för enskilda personer och enskilda myndigheter. Den tjänsteman som utsatts för kritik kan ju känna sig orättvist bedömd. Han kan mena att hans tolkning av en författning varit den riktiga. Motionärerna menar därför att en tjänsteman bör kunna fordra av JO att han hänskjuter en omtvistad rättsfråga till domstol. En meningsmotsättning beträffande tillämpning och tolkning av en författningsbestämmelse kan finnas mellan JO och verksef och mellan JO och andra högre tjänstemän. I sådana fall skulle det givetvis vara av värde att få rättsfrågan tolkad av domstol för framtida praxis hos den myndighet som frågan gäller.

Nu har utskottsmajoriteten menat att motionen inte är aktuell. Ämbetsreformen har så nyligen trätt i kraft att material saknas som underlag

för diskussion om förändringar. Ingen i utskottet har reserverat sig mot detta.

I ett särskilt yttrande har emellertid herr Werner i Malmö och jag lagt in en brasklapp. I själva verket var väl min tveksamhet något större än som framgår av det särskilda yttrandet. Problemet är nämligen, om och hur de närmaste åren kan ge något material för prövning av den fråga som behandlas i motionen av fru Kristensson och herr Börjesson i Falköping.

Det är inte särskilt troligt att man kan få någon sammanställning av hur många tjänstemän som hade velat få JO:s medverkan till en domstolsprövning av rättsfrågan. Det är inte heller särskilt troligt att bristande enhetlighet i rättstillämpningen inom förvaltningen annonserar sig själv i brådrasket. Och skulle en brist uppstå i just det avseende som motionärerna påpekat och denna mot förmodan ge sig till känna offentligt och gripbart, kan detta kanske ske först efter så lång tid att det är betydligt svårare att rätta till, än det hade varit i dag genom att ge JO möjlighet att föra talan om prövning av rättsfrågan vid domstol.

Med detta ytterligare tillägg till den brasklapp, som har formen av ett särskilt yttrande, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Jag avser inte att ta upp någon sakdebatt med fru Jacobsson i denna fråga. Vi diskuterade den i höstas, och riksdagen beslöt att avslå en motion av ungefär samma innebörd som den som nu behandlas. Motiveringen var att man först ville få erfarenhet av ämbetsansvarsreformen. Den nya lagen trädde i kraft den 1 januari i år. När motionen väcktes hade det knappast gått mer än tre veckor av det nya året. För min del betraktar jag denna tre veckors erfarenhet som alldeles för liten att bygga något ställningstagande på.

Även jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 7 Mångsyssleriet i politiken

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1975/76:40 med anledning av motion om mångsyssleriet i politiken.

I detta betänkande behandlades motionen 1975/76:389 av herr Ahlmark m. fl. (fp), vari hemställts att riksdagen hos regeringen begärde en kartläggning av mångsyssleriets omfattning och verkningar i svensk politik.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:389.

Nr 72

Onsdagen den
25 februari 1976

*Mångsyssleriet i
politiken*

Reservation hade avgivits av herr Molin (fp) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:389 hos regeringen begärde en kartläggning av mångsyssleriets omfattning och verkningar i svensk politik.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Frågan om uppdragskoncentration och mångsyssleri inom politiken har ständig aktualitet. Jag skall be att få börja mitt inlägg med att lämna några uppgifter om mångsyssleriet i politiken.

Av en enkät, som utredningen om riksdagens arbetsformer har låtit göra bland riksdagsledamöterna, framgår att den genomsnittlige riksdagsmannen har två kommunala uppdrag. Han eller hon sitter i minst en statlig utredning och i minst en statlig verksstyrelse. Dessutom har den vanliga riksdagsledamoten ett eller flera uppdrag inom organisationsväsendet. Därtill kommer uppdrag inom bolag av olika slag. Jag skall på grundval av redovisningen av de statliga företagen 1975 räkna upp i vilka statliga affärsverk och bolag som riksdagsledamöter ingår.

Riksdagsledamöter finns med i affärsverksdelegationen, förenade fabriksverken, luftfartsverket, postverket, statens järnvägar, vattenfallsverket, televerket, AB Företagskapital, AB Lantbrukskredit, Investeringsbanken, Statsföretag AB, Berol Kemi AB, Liber Grafiska AB, LKAB, Norrbottens Järnverk, Sveriges Allmänna Restaurangaktiebolag, Sonab, Svenska Tobaks AB, Sveriges Lagerhus AB, Svetab, Apoteksbolaget, AB Statskonsult, AB Tidningstjänst, AB Tipstjänst, AB Svensk Bilprovning, AB Svensk Laboratorietjänst, Vin- och spritcentralen, Systembolaget och Penninglotteriet. I Penninglotteriet är det komiskt nog den socialdemokratiska partisekreteraren som företräder riksdagen.

De riksdagsmän som ingår i dessa statliga bolag är till mer än två tredjedelar socialdemokrater. I bolagsstyrelserna tillkommer sedan socialdemokratiska kommunalråd och landstingsråd i långa banor.

Dessa uppdrag vid sidan av riksdag och parti tar, herr talman, mycket tid för riksdagsledamöterna. Ur enkätundersökningen kan man få fram att det går åt åtta till tio timmar per vecka, exklusive förberedelser. Men också förberedelserna är viktiga. Politik innebär ju inte bara att gå på sammanträden, vi skall också veta någonting om de ärenden som står på föredragningslistan för sammanträdena.

Resultatet av detta mångsyssleri inom riksdagen blir att man arbetar för mycket. Genomsnittsarbetsveckan för en riksdagsledamot är 57 timmar och 42 minuter. Ett stort antal ledamöter arbetar mycket mera. Ungefär 10 procent av ledamöterna har över 70 timmars arbetsvecka. Det gör inte saken bättre att det i allmänhet är partiernas mest framstående företrädare som har den längsta arbetstiden.

Herr talman! Mot bakgrund av dessa uppgifter är det heller inte förvånande att finna, att riksdagsledamöternas kontakter med arbetslivet successivt blivit sämre. Mer än 50 procent av ledamöterna hade år 1974

inte bedrivit någon egen yrkesverksamhet alls.

Jag har, herr talman, velat börja med några uppgifter om mångsyssleriet i vår egen församling. Men jag vill också nämna några uppgifter från kommunerna. Vi vet alla att kommunsammanslagningarna har lett till färre kommuner. Det har blivit färre förtroendeuppdrag i dessa kommuner och det finns färre politiker som ägnar sig åt kommunalpolitik. Däremot har antalet heltidsengagerade kommunalpolitiker under samma tid ökat.

Utredningen om den kommunala demokratin har gjort en undersökning om hur kommunalpolitikerna ser på sin situation. Av denna undersökning framgår att två tredjedelar av kommunalpolitikerna upplever en konflikt mellan å ena sidan sina politiska uppdrag och å andra sidan hem, familj och fritid. Undersökningen skriver: "Svårigheterna är mera påtagliga för förtroendevalda som har förhållandevis många uppdrag".

Det finns alltså, herr talman, en mängd vittnesmål om mångsyssleriets nackdelar. Det här är någonting som partierna måste beakta bl. a. i sitt nomineringsarbete. Men för att partierna skall kunna beakta mångsyssleriets nackdelar så krävs dessförinnan en samlad kartläggning av mångsyssleriets omfattning. Vi vet helt enkelt för litet i dag om mångsyssleriets utbredning och effekter, och det är därför som vi från folkpartiets sida reser krav på en kartläggning av mångsyssleriet i politiken.

I en sådan kartläggning skulle man bl. a. kunna ställa följande frågor:

1. Hur fördelar politiska förtroendemän sin tid mellan olika uppdrag i kommun, landsting, riksdag, parti, organisationer i övrigt, yrkesliv och andra engagemang?
2. Hur mycket hinner politiker följa med i den aktuella facklitteraturen och debatten i de frågor där de själva skall besluta?
3. Vilket utrymme har politikerna när det gäller att förbereda sammanträdena?
4. Hur mycket tid har förtroendemännen för att hålla kontakt med de väljare de företräder?
5. Hur upplever politikerna sina möjligheter att förena det nuvarande sättet att arbeta politiskt med normala mänskliga relationer, t. ex. familjeliv?
6. Går utvecklingen mot mer eller mindre av mångsyssleri?

Man skulle dessutom i anknytning till vad utskottsmajoriteten har att säga om det eventuella värdet av mångsyssleri kunna studera vilken sorts uppdragskoncentration som har positivt värde ur samordningssynpunkt.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till den reservation som har avgivits i detta betänkande och där man yrkar på en kartläggning av mångsyssleriet i svensk politik.

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! Det är nu femte gången som riksdagen får motion om att man skall kartlägga mångsyssleri i politik. Tidigare motioner har avslagits med massiva majoriteter, och i år föreslår utskottet avslag med

14 röster mot 1. Det verkar alltså inte som om stödet för motionens krav ökat med årens lopp.

I det perspektivet ser det ut som om initiativet från 1970 inte burit frukt, som om diskussionen står och stampar på samma fläck i dag. Men på en punkt vill jag ändå notera ett klart framsteg. Den här gången slapp vi uppleva att folkpartirepresentanten valde ut en person i motståndarläget och gjorde honom till skräckexempel på mångsyssleri – med brasklappen att det var en ren tillfällighet att det råkade bli en person just i motståndarpartiet.

Den här gången behövde vi inte heller lyssna till långa uppläsningar av enskilda politikers förtroendeuppdrag, uppläsningar som blev tidsödande inte bara därför att uppdragen var många, utan för att konstpauserna också var det. En del uppgifter som automatiskt ingår i vissa förtroendeuppdrag redovisades som om de hade varit fristående uppdrag.

Debatten kan inte annat än vinna på att vi slipper det effektsökeri som förekommit tidigare. Därför var det ett välgörande inlägg som kom från herr Molin. Han talade med både allvar och saklighet. Även om herr Molin inte får så stora tidningsrubriker för sitt inlägg skall han hållas räkning för att han försökt att komma in på det som är själva kärnan, nämligen hur vi skall vitalisera vår demokrati. Det är ju det som saken gäller.

På de förtroendevalda ställer vi stora krav. De skall satsa mycket tid och kraft för att sätta sig in i frågorna så att det inte blir experterna som styr. De skall ha en ständig och levande kontakt med väljarna. De skall delta i hemarbete och ta ansvar för barn och familj.

Inför riksdagens energibeslut förra året skrev Hans Lohman ett öppet brev till riksdagens ledamöter. Han frågade: Hinner ni sätta er in i annat än en smal sektor av samhällsarbetet? Tvingas ni inte att alltför mycket sätta er lit till experter och sakkunniga? Har ni läst regeringens energiproposition på 600 sidor? Har ni dessutom läst de stora energiutredningarna? Har ni även läst och studerat materialet med ett vaket och kritiskt öga? Sett efter vad som finns med, och vad som till äventyrs fattas?

Det är bra att sådana frågor ställs. Men det finns kanske i debatten en risk för att man ser den förtroendevalde alltför mycket i rollen som den ensamme vargen. Hur skall han kunna sätta sig in i alla frågor? Hur skall han kunna ha en uppfattning om hur de stora framtidsfrågorna skall lösas? Verkligheten är att den enskilde riksdagsmannen aldrig kan borra sig ner i alla de frågor som riksdagen har att besluta om. Han kommer heller aldrig att kunna göra det även om arbetsvillkoren förbättras. Men politik är ett lagarbete, och det är på partierna det beror om vi skall klara de stora framtidsfrågorna. Kan partierna fungera som levande folkrörelser, kan de organisera sin verksamhet effektivt så kan vi kanske se framtiden an med optimism.

Här kommer vi också in på frågan hur partierna fördelar de olika uppgifterna mellan medlemmarna. Det finns i alla partier en outnyttjad po-

tential av medlemmar som skulle kunna aktiveras, som skulle kunna få politiska uppdrag. Det gäller kvinnor men också andra grupper.

Vi upplever i dag en klar tendens till att uppdragen fördelas bättre än tidigare. Detta gäller i varje fall mitt eget parti men också efter vad jag förstått andra partier. Den utvecklingen bör fortsätta, även om det bör sägas att det inte finns någon enkel formel för hur man bäst fördelar uppdrag.

Om detta säger konstitutionsutskottet följande: "Frågan om uppdragsfördelningen mellan de förtroendevalda bör ses som en praktisk avvägningsfråga där värdet av fackkunskaper, mångsidig erfarenhet och samordning av politiken får ställas mot risken för en alltför stor splittring i den enskilde politikerns arbetsuppgifter samt behovet att engagera en så stor del som möjligt av medborgarna i samhällsarbetet. Det ankommer på de politiska partierna utan någon som helst statlig inblandning att i samband med nomineringarna och eljest göra de bedömningar som erfordras i sammanhanget."

Om man nu har den uppfattningen, vad är då anledningen till att utskottsmajoriteten vill avslå kravet på att riksdagen skulle beställa en speciell vetenskaplig kartläggning av mångsyssleriet i svensk politik? Jo, för det första finns det redan åtskilliga undersökningar om just politikernas engagemang och arbetsvillkor. Jag kan nämna kommunalforskningsgruppen, utredningen om den kommunala demokratin, representationsundersökningen, utredningen om riksdagens arbetsformer, samarbetskommittén för långtidsmotiverad forskning.

För det andra är själva begreppet mångsyssleri, i varje fall enligt min mening, alltför vagt och opreciserat för att vara den bästa utgångspunkten för en vetenskaplig genomgång av dessa centrala, demokratiska frågor.

Från folkpartiet sägs nu att det behövs en samlad kartläggning av mångsyssleriet. Men måste inte den centrala utgångspunkten snarast vara: Hur skall vi vitalisera demokratin? De problem som rör uppdragskoncentration bör studeras i sammanhang med andra hithörande demokratifrågor. På det sättet löses problemen bäst.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag vill bara göra några markeringar. Det är inte så, som man skulle kunna tro efter att ha hört herr Molins anförande, att utskottet är för mångsyssleriet eller att utskottet inte tycker att det bör kartläggas hur uppdrag fördelas mellan olika politiska befattningshavare på olika nivåer i samhället. Utskottet anför klart att man anser det bra med sådana här kartläggningar och en uppgiftsfördelning mellan så många medborgare som möjligt.

Vad själva frågan gäller är endast om det, utöver det som redan har gjorts och görs på många håll, skall behövas en extra statlig utredning, som får till uppgift att klippa samman vad olika politiska befattningshavare har för sig. Detta har utskottets majoritet inte ansett nödvändigt.

Herr Molins framställning var väl till en början avsedd att suggerera fram ett tillstånd, som inte har sin motsvarighet i verkligheten. Man fick vid uppräknigen av statliga ämbetsverk en känsla av att samma riksdagsledamöter skulle sitta i alla ämbetsverken. Så är naturligtvis inte fallet. Uppgifterna är fördelade.

När det gäller den principfråga som herr Molin tangerade med sin ämbetsverksuppräknig har jag en annan uppfattning än herr Molin. Jag tycker det är bra att parlamentariker får insyn i de centrala ämbetsverkens arbete. Det är bra för den parlamentariska kontrollens skull men även såsom ett led i kunskapsinhämtandet och såsom ett led i förberedelserna för de ärenden på berörda områden som sedan skall avgöras av riksdagen.

Över huvud taget måste vi acceptera en viss grad av uppdragskombination. Om vi gör det tankeexperimentet att vi som sitter i riksdagen skulle frånsäga oss alla andra uppdrag, skulle vi hamna i ett märkligt läge. En tid skulle vi naturligtvis kunna leva på de erfarenheter vi har från vår tidigare verksamhet, men så småningom skulle vi alltmer fjärma oss från vad som rör sig i samhället som helhet. Jag tycker alltså att man inte utan vidare skall gå med på det grundläggande resonemanget att riksdagens ledamöter inte skall ha kontakt med landstingskommunal och kommunal verksamhet eller med ämbetsverkens verksamhet.

Det måste också inom riksdagsgrupperna finns ledamöter av olika typ. Riksdagsledamöter, som arbetar inom landsting och kommuner, har goda kontakter där och ser hur riksdagens beslut verkar, när de förs ut i det praktiska livet. Riksdagsledamöter som har en del uppgifter inom fackliga och ideella organisationer för att hålla kontakt med den sidan, andra åter som gör insatser av ett speciellt slag i partiorganisationerna, eller arbetar i statliga utredningar och ämbetsverk osv. Det idealtillstånd som tycks föresväva herr Molin, nämligen att varje ledamot av denna kammare skulle vara expert på varje fråga som denna kammare har att avgöra, är omöjligt att uppnå i det praktiska livet. Vi måste acceptera en funktionsfördelning även inom de politiska partierna. Vi måste acceptera att det politiska arbetet inom partigrupperna och även i riksdagen såsom helhet är ett lagarbete.

Jag vill gärna ha sagt detta, inte därför att jag är någon försvarare av mångsyssleriet men därför att jag tror att det skulle vara allvarligt om vi betraktar varje uppdrag, som en riksdagsledamot har utöver riksdagsledamotskapet, såsom ett mångsyssleri.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Med anledning av vad herr Bergqvist sade inledningsvis vill jag framhålla att man kan illustrera mångsyssleriets omfattning på olika sätt – något som vi också har gjort från folkpartiet. Jag valde i dag ut förekomsten av riksdagsmän i statliga affärsverk och bolag, eftersom det förs en debatt om detta. Jag tyckte att det var en för dagen naturlig illustration.

Till herr Fiskesjö vill jag säga att jag givetvis inte räknade upp alla

de statliga verk där riksdagsledamöter ingår. Annars hade jag tagit kammarens tid i anspråk på ett orimligt sätt. Jag nöjde mig med att ange de affärsverk och bolag som ingår i redovisningen av statliga företag.

Jag kan förstå dem som menar att riksdagsmännen får en erfarenhet genom att sitta med i styrelser för ämbetsverk och statliga bolag och i offentliga utredningar. Men det finns också en annan erfarenhet som kan vara viktig, nämligen erfarenhet från eget yrkesarbete. Jag pekade på att tendensen att använda riksdagsledamöter i ökad utsträckning till andra statliga uppdrag minskar ledamöternas möjligheter att hålla kontakt med ett dagligt yrkesarbete.

Det behövs en annan syn på politikerna. Man skall inte mäta en persons erfarenhet i det antal uppdrag han har. Det är viktigare att få fram människor, som känner den verklighet de skall förändra. Politikerna skall vara representativa för sina väljare i den meningen att politikerna delar väljarnas bekymmer. En politiker, som säger att han vill ägna sig litet mer åt familj eller fritid, bör inte för den skull betraktas såsom en dålig politiker.

I övrigt kan jag hålla med herr Bergqvist, när han säger att detta är en fråga som hör till ett större sammanhang, nämligen demokratins och politikernas arbetsvillkor. Jag har inget behov av att ytterligare polemisera med vare sig herr Bergqvist eller herr Fiskesjö. De har egentligen inte bestritt vad jag har hävdad, nämligen att vi för att komma till rätta med mångsyssleriet, som är ett allvarligt problem, behöver en ordentlig kartläggning såsom grund för partiernas arbete.

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! För några år sedan krävde folkpartiet en "kompletterande" kartläggning av mångsyssleriet. I år begär man en "samlad" kartläggning, trots att det f. n. finns flera utredningar på detta område än tidigare. Vill man ha ett samlat grepp, borde man vänta på de utredningar som redan pågår. Och framför allt skall man inte plocka ut just denna sida av demokratins problem, utan man skall sätta in den i sitt rätta sammanhang.

Som utskottet redovisar har samarbetskommittén för långsiktso-motiverad forskning startat ett projekt, som heter Medborgarna, politikerna och den offentliga sektorn. Det projektet syftar till

"att undersöka hur en demokratisk styrning kan fungera i ett samhälle med en omfattande offentlig sektor och redovisa erfarenheter av olika styrmedel och styrmetoder,

att belysa förändringar i politikernas arbetsvillkor och studera hur de förtroendevaldas möjligheter till inflytande över samhällsutvecklingen påverkas av nya beslutsrutiner (t. ex. långsiktsplanering och program-budgetering) inom förvaltningen samt

att diskutera alternativa former för styrning av den offentliga sektorn i ett framtida samhälle."

Här finns ju demokratifrågorna samlade i ett projekt. Det är inget

Onsdagen den
25 februari 1976

*Beteckningen
Kunglig framför
myndighets namn*

litet projekt, utan man har stora resurser till sitt förfogande. Till herr Molins uppbyggelse kan jag säga att ledare för detta projekt är en aktiv folkpartist, nämligen Daniel Tarschys. I styrgruppen finns en för herr Molin kanske inte alldeles okänd partisekreterare vid namn Carl Tham.

Det vore väl skräp, om inte dessa personer skall kunna se till att frågan om uppdragskoncentration får det utrymme den förtjänar i detta sammanhang. Mot den bakgrunden upplever vi inom utskottet att detta storstilade utspel med krav på en samlad kartläggning av mångsyssleriet är mer en demonstration än någonting som verkligen för frågan framåt.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Molin, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Molin begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 40 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Molin.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Molin begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 274

Nej - 30

§ 8 Beteckningen Kunglig framför myndighets namn

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1975/76:41 med anledning av motion om beteckningen Kunglig framför myndighets namn.

I detta betänkande behandlades motionen 1975/76:686 av herr Björck i Nässjö m. fl. (m), vari hemställts att riksdagen skulle uttala och i skrivelse till regeringen ge till känna att civil och militär myndighet ägde rätt att själv besluta om användandet av beteckningen Kunglig framför myndighetens namn.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:686.

Reservation hade avgivits av herr Björck i Nässjö (m) och fru Jacobsson (m) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:686 skulle uttala och i skrivelse till regeringen ge till känna att civil och militär myndighet ägde rätt att själv besluta om användandet av beteckningen Kunglig framför myndighetens namn.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Som en följd av den nya grundlagen har vi de senaste åren haft åtskilliga anledningar att i den här kammaren diskutera den svenska monarkins ställning. Det har gällt såväl de principiella frågorna som mindre, men ingalunda oviktiga frågor i anslutning till statschefens ställning och befogenheter.

En sak framstår som alldeles klar när man studerar utvecklingen efter den nya grundlagens ikraftträdande. Socialdemokratien har medvetet gjort allt vad den kunnat för att "avlöva" monarkin och med en utstuderad nålstyngstaktik försökt bereda vägen för republik. Socialdemokraterna har sålunda icke uppfyllt Torekovöverenskommelsen på det sätt som de flesta av oss nog förutsatte att man skulle göra när vi godtog denna och röstade för den här i kammaren. Det måste, herr talman, slås fast som en utgångspunkt för den fortsatta behandlingen av monarkifrågan.

Eftersom socialdemokraterna, med motstånd endast från moderata samlingspartiet, uppenbarligen bestämt sig för att ta alla tillfällen i akt att undergräva monarkin i framtiden, gäller det att med stor vaksamhet följa de förändringar i monarkins form och innehåll som sker undan för undan. Även om vissa ting ytligt sett kan betraktas som mindre betydelsefulla detaljer, ingår de ofta i ett större och viktigt principiellt sammanhang.

Vi har i dag ett ärende av det slaget på kammarens bord. Det gäller beteckningen Kunglig framför militära och civila myndigheter. Många sådana, t. ex. ambassader och olika militära förband, har av ålder haft den beteckningen före namnet. När det gäller våra utlandsmyndigheter har man därmed anknutit till internationell praxis.

Nu har regeringen, i konstitutionellt sett diskutabla former, beslutat att så får det inte längre vara. Jag skall här inte närmare gå in på de dimmiga skäl som regeringen anfört för att generellt slopa beteckningen Kunglig med hänvisning till att detta följer av den nya grundlagen vi har diskuterat den frågan förut i kammaren, bl. a. i anslutning till de-chargedebatten förra året. Det följer emellertid *inte* av den nya grundlagen att beteckningen Kunglig generellt skall slopas eller att den inte skulle få förekomma. Det är viktigt att slå fast det i detta sammanhang. Det är en fråga om vad man inom olika partier tycker är lämpligt och tillbörligt eller ej – ingenting annat.

De myndigheter som så önskar, och där det finns starka traditionella eller andra skäl, t. ex. internationell praxis, bör också i framtiden få använda beteckningen Kunglig före myndighetens namn. Det är detta som krävs i den moderatmotion som vi i dag behandlar.

Det måste, herr talman, anses vara en rimlig begäran att t. ex. våra ambassader och militära förband får fortsätta att använda sig av beteckningen Kunglig. Enligt nuvarande av regeringen utfärdade bestämmelser är detta förbjudet. Några hänsyn till vad som är lämpligt i t. ex. de här relaterade fallen kan man alltså i dagens läge inte ta.

Herr talman! Konstitutionsutskottets majoritet intar samma snäva in-

ställning som regeringen i den här frågan. Den moderata reservation som är fogad vid konstitutionsutskottets betänkande nr 41 öppnar möjligheter till att enskilda myndigheter eller grupper av myndigheter, t. ex. ambassader och militära förband, även i fortsättningen skall få använda den beteckning som de i många fall burit under hundratals år.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr JOHANSSON i Malmö (s):

Herr talman! Frågan om beteckningen Kunglig i namnet på statliga myndigheter diskuterades här i riksdagen för ungefär ett år sedan. Vid det tillfället hade jag en nästan timslång debatt med herr Björck i Nässjö. Herr Björck har emellertid inte i sin motion och inte heller i sitt anförande i dag anfört några nya synpunkter i den här frågan. Han och hans parti är och tycks förbli ensamma om sin uppfattning angående beteckningen Kunglig i namnet på statliga myndigheter.

Vi skulle naturligtvis kunna på nytt föra fjolårets debatt i kammaren i dag, men jag tycker personligen att det skulle vara ett slöseri med kammarens tid. Jag skall därför, herr talman, fatta mig mycket kort och i sak bara anföra följande.

Slopande av beteckningen Kunglig i namnet på statliga myndigheter är en konsekvens av den nya grundlagen. När det gäller militära myndigheter och förband tillkommer det faktum att konungens ställning som högste befälhavare upphörde med utgången av 1974. Någon föreskrift i det förgångna om att myndighets namn skall föregås av beteckningen Kunglig finns inte.

I övrigt, herr talman, vill jag bara hänvisa till förra årets debatt i den här frågan och till utskottets betänkande.

Jag yrkar bifall till konstitutionsutskottets hemställan i dess betänkande nr 41.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Låt mig än en gång slå fast att det icke följer av den nya regeringsformen att beteckningen Kunglig generellt skall slopas. Sverige är fortfarande en monarki, och den överväldigande majoriteten här i kammaren har ställt sig bakom detta när vi antog den nya regeringsformen.

Dessutom är herr Johansson i Malmö inte riktigt konsekvent. Han pekar på att det tidigare inte har funnits någon bestämmelse om att beteckningen Kunglig kan förekomma framför vissa myndigheters namn. Det har alltså enligt hans resonemang varit så att myndigheterna själva har kunnat bestämma detta. Ja, det är riktigt, men därav följer ju att man kan anse det vara rimligt också i dagens läge att de myndigheter som så önskar och som har skäl för detta får bestämma om de vill ha den här beteckningen eller inte. Det är faktiskt på det sättet att det finns vissa önskemål i den riktningen och jag tycker att det är föga generöst av kammaren att vägra de här myndigheterna att använda denna beteckning.

Jag ser borttagandet av beteckningen Kunglig – och det är därför som vi från moderat håll har aktualiserat frågan – som ett led i den kampanj som bedrivs mot monarkin i det här landet i syfte att på sikt införa republik. Därför ligger det makt uppå att man tar itu med alla de försök som görs att undergräva monarkin, och vi har här i dag ett typiskt exempel på sådana försök.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Björck i Nässjö och fru Jacobsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Björck i Nässjö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 41 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Björck i Nässjö och fru Jacobsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Björck i Nässjö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	237
Nej	–	54
Avstår	–	5

§ 9 Föredrogs

Lagutskottets betänkande

1975/76:12 med anledning av propositionen 1975/76:98 med förslag till lag om erkännande och verkställighet av utländskt avgörande angående underhållsskyldighet

Utrikesutskottets betänkande

1975/76:7 med anledning av propositionen 1975/76:101 angående tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 i vad avser utrikesdepartementets verksamhetsområde

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 10 Fastigheter för utrikesrepresentationen

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1975/76:8 med anledning av propositionen 1975/76:100 i vad avser vissa anslag för budgetåret 1976/77 inom utrikesdepartementets verksamhetsområde jämte motioner.

Onsdagen den
25 februari 1976

*Fastigheter för
utrikesrepresenta-
tionen*

Herr TALMANNEN:

I fråga om detta betänkande hålles gemensam överläggning för samtliga punkter. Under den gemensamma överläggningen får yrkanden framställas beträffande samtliga punkter i betänkandet.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Mitt inlägg i detta ärende avser endast investeringsanslaget till Statens allmänna fastighetsfond, punkten 9.

De svenska beskickningshusen ute i världen är naturligt nog olika i fråga om utrymme och standard, och kostnaderna för desamma – de uppförs ju i byggnadsstyrelsens regi när det är fråga om nybyggnader – varierar på samma sätt. Några exempel: Anläggningen i Peking med 1971 som inflyttningsår kostade 7 milj. kr. för en bostadsyta av 1 800 m². Den i Brasilia med inflyttningsåret 1974 kostade 9,9 milj. kr. för 1 970 m². Den som mycket dyrbar ansedda Parisambassaden, med inflyttning 1974, kostade 15,3 milj. kr. för 2 658 m². Den stora anläggningen i Moskva med 1972 som inflyttningsår – den krävde vissa speciella arrangemang – kostade 35 milj. kr. för 4 350 m².

Nu redovisas i budgetpropositionen två projekt. Det ena avser Kairo: byggnaden kostar ca 8 milj. kr. med 1 200 m² bostadsyta; inflyttning skall ske i år. Det andra gäller Hanoi i Vietnam, där kostnaderna för den anläggning som nu skall uppföras – den omfattar 3 460 m² – beräknas till icke mindre än 21 milj. kr.

Hanoi är alltså bland de dyraste av dem alla – näst Moskva den dyraste av dem som har byggts på senare år. Detta anses ha två skäl. Material och utrustning anses i stor utsträckning böra anskaffas från Sverige. Det är det ena skälet. Det andra skälet är att ambassaden delvis är dimensionerad även för vår biståndsverksamhet i Vietnam, vilken som bekant är synnerligen omfattande. Enbart det omdiskuterade stora skogsprojektet har ju beräknats dra en sammanlagd kostnad av 100 kr. per svensk – och den kalkylen lär inte hålla. I årliga biståndsmedel för nästa budgetår beräknas till Nordvietnam 225 milj. kr. och till Sydvietnam 100 milj. kr. Sammanlagt blir det – det är en stat numera, praktiskt taget – 325 milj. kr. Vietnam är därmed det biståndsland som får det största beloppet från Sverige. Det överglänser därmed både Indien, som får 230 milj. kr. enligt förslaget, och Tanzania som får 250 milj. kr. Till dessa kostnader kommer vad som följer av att ambassadanläggningen måste dimensioneras på sätt som nu föreslås. Då kan man ju ställa frågan om inte dessa extrakostnader i realiteten borde föras på biståndsanslag i någon form.

Denna stora anläggning måste innebära att Sverige också i framtiden binder sig för stor biståndspersonal och naturligtvis också för stort bistånd till Vietnam. Byggnaden skall stå färdig först vid årsskiftet 1978-1979, och den stora anläggningen kan ju inte gärna stå outnyttjad.

Genom ett särskilt yttrande har vi, två ledamöter av utrikesutskottet, velat fästa kammarens uppmärksamhet på detta förhållande. Avsikten är tydligen att, om planerna får fullföljas, Vietnam skall vara och förbli en mycket mycket stor post i den svenska biståndsbudgeten.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Fru LEWÉN-ELIASSON (s):

Herr talman! Med anledning av de ord som herr Hernelius ägnade biståndet i Nordvietnam kan påpekas att det torde vara endast det parti han representerar som är motståndare till detta bistånd och dess omfattning.

När det gäller den fråga som är aktuell i dag är det omöjligt att göra jämförelser mellan kostnaderna för ambassadbyggnader på olika orter utan att ta hänsyn till de särskilda omständigheter som föreligger. I Vietnam är det först och främst, som herr Hernelius också framhöll, en stor anläggning med särskild utrustning som behövs för de många svenskar som kommer att finnas i detta land. Därtill kommer att Hanoiområdet är sådant att det försvårar och fördyrar bygghetenskap. Det har dåliga grundförhållanden, och det krävs en omfattande grundförstärkning för att man över huvud taget skall kunna bygga där. Jag föreställer mig att herr Hernelius inte menar att vi skall avstå från att uppföra en ambassadanläggning.

Det behövs, som sagt, med hänsyn verksamheten där särskild utrustning. Det behövs matsal, skollokal, rekreationsanordningar. Herr Hernelius har själv sagt att allt material inte finns på platsen utan att material måste, med vissa dyra omkostnader för transporter och annat, föras dit.

Om man nu försöker göra en jämförelse mellan kostnader så har, enligt en uppgift som jag har fått från byggnadsstyrelsen, den kostnad per lägenhetsyta som den här anläggningen är beräknad till, nämligen 4 200 kr., sin motsvarighet i andra länder, framför allt i u-länder där det förekommer kostnader som varierar mellan 3 000 och 5 000 kr. Det är alltså inte så särskilt speciella kostnader vid en sådan jämförelse.

När det gäller bestridandet av kostnaderna kommer det att ske en kostnadsuppdelning via den hyra som skall erläggas av den myndighet som tar lokaler i anspråk. De kostnader som åvilar de lokaler som skall tas i anspråk av SIDA för expeditioner eller för dess personal kommer att bestridas genom SIDA:s försorg, dvs. precis på vanligt sätt. Då kommer kostnaderna självfallet att utgå ur biståndsmedel. Det skulle däremot vara underligt om man skulle börja göra en uppdelning av investeringskostnader, vilket icke har hänt i något annat liknande sammanhang.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Det har väl inte heller hänt i något annat sammanhang att en byggnad har blivit dimensionerad på detta sätt. Den siffra för antalet kvadratmeter som fru Lewén-Eliasson nämnde stämmer inte med den i propositionen. Jag undrar vilken som är den riktiga, men egentligen gör det detsamma.

På en punkt vill jag emellertid bestämt reagera mot det nyss hållna anförandet. Det är faktiskt inte så, att moderata samlingspartiet har mot-

Onsdagen den
25 februari 1976

*Näringsidkares rätt
att föra talan enligt
marknadsföringsla-
gen*

satt sig bistånd till Vietnam. Det finns inget stöd för en sådan uppgift i något protokoll eller i någon votering som har förevarit i dessa ärenden. Vad däremot moderata samlingspartiet har motsatt sig har varit avtalet om det stora skogsprojektet och de oöverskådliga kostnader som detta medför för vårt land och som vi har bundit oss för. Det motståndet förefaller att i hög grad vara sakligt berättigat, och styrkan i det motståndet växer för varje dag som går, med de nya uppgifter som kommer.

Fru LEWÉN-ELIASSON (s):

Herr talman! Herr Hernelius bekräftar ju bara vad jag själv sade, nämligen att det finns ett mycket aktivt motstånd mot den biståndsverksamhet som utvecklas i Nordvietnam. Det är just omfattningen av verksamheten och beroendet av en stor arbetsstyrka, som skall tillförsäkras bostäder och rekreationsanordningar o. d., som föranleder denna anläggning. Det hör alltså samman. Om man nu är positiv till att vi skall ha det här samarbetet med Vietnam, måste man också se till att vederbörande medarbetare tillförsäkras nödvändiga anordningar. Men jag har också påpekat att här förutsatta byggnadskostnader inte är enastående i ett u-land.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Jag ber att än en gång få upprepa att moderata samlingspartiet icke har motsatt sig t. ex. sjukhusverksamheten i Vietnam, hitintills ej heller varubiståndet till samma område. Det går alltså inte att säga att vi generellt motsatt oss biståndsverksamheten. Vad vi motsatt oss är skogsindustriprojektet. Skilj på de två sakerna i fortsättningen, fru Lewén-Eliasson, när det gäller att beskriva moderata samlingspartiets aktivitet i denna fråga!

Överläggningen var härmed slutad.

Punkterna 1-10

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

§ 11 Föredrogs

Socialförsäkringsutskottets betänkande

1975/76:20 med anledning av propositionen 1975/76:51 om godkännande av en konvention mellan Sverige och Österrike rörande social trygghet, m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 12 **Näringsidkares rätt att föra talan enligt marknadsföringslagen**

Föredrogs näringsutskottets betänkande 1975/76:27 med anledning av motion om näringsidkares rätt att föra talan enligt marknadsföringslagen (1975:1418).

I detta betänkande behandlades motionen 1975/76:1753 av herr Danell m. fl. (m), vari hemställt att riksdagen skulle besluta om en i motionen föreslagen ändring i marknadsföringslagen (1975:1418), innebärande att den subsidiära talerätten enligt de nya bestämmelserna om information och produktsäkerhet skulle utsträckas till att omfatta också sammanslutning av näringsidkare.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:1753.

Reservation hade avgivits av herrar Börjesson i Glömminge (c), Gustafsson i Byske (c), Andersson i Örebro (fp), Sjönell (c) och Hovhammar (m), fru Hambræus (c) samt herr Komstedt (m) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:1753 skulle anta av reservanterna framlagt förslag till lag om ändring i marknadsföringslagen (1975:1418).

Herr BÖRJESSON i Glömminge (c):

Herr talman! Riksdagen antog i december 1975 en ny marknadsföringslag, som ännu inte har trätt i kraft men som avses att göra det den 1 juli 1976. Ett uttalande härom finns ju i näringsutskottets betänkande nr 27, men det kan behöva understrykas på nytt.

Marknadsföringslagen och konsumentombudsmannen är avsedda att helt tillgodose konsumenternas intressen. Därför anser utskottets majoritet att tillräckliga skäl inte föreligger att tillstyrka motionen 1753 om att även sammanslutning av näringsidkare skall kunna få rätt att anhängiggöra anmälan till marknadsdomstolen om mål angående undermåliga varor.

Motionen har följts upp av en reservation från centerns, moderata samlingspartiets och folkpartiets ledamöter i utskottet. Jag tycker att näringsidkare och tillverkare kan göra bedömningar och ha erfarenheter när det gäller varornas kvalitet och funktionsduglighet som kan ha mycket stor betydelse även för stora breda konsumentintressen.

En näringsidkare har ofta genom sin yrkeskunskap stora möjligheter att slå larm och om man med olika metoder på marknaden föra in en vara som på längre sikt inte har något berättigande. Hela denna fråga skulle vinna på om man genomförde de förslag som reservanterna här yrkar på. När konsumentombudsmannen ej gör ansökan och sammanslutning av konsumenter och löntagare icke får träda in enligt förbudet i 2 § ger det tillägg till 10 § som vi föreslagit i vår reservation en förstärkning, nämligen att ansökan förutom av en sammanslutning av konsumenter eller löntagare får göras av sammanslutning av näringsidkare.

En näringsidkare har också många gånger privat lika stort intresse av att undermåliga varor inte florerar på marknaden. Näringsidkaren är ju också den konsument som kanske har lättast att se de här felen. I privatlivet är han ju en konsument lika mycket som alla andra samhällsmedborgare. Att han själv genom lagen blir skyldig att lämna uppgifter

Onsdagen den
25 februari 1976

*Näringsidkares rätt
att föra talan enligt
marknadsföringsla-
gen*

om sin vara – om det skulle bli aktuellt – betyder ju inte att han kan ha värdefulla synpunkter på varor i allmänhet. Gränsen mellan konsument, löntagare och näringsidkare är egentligen rätt diffus. En smed, en skomakare, en frisör och många andra sådana fria yrkesutövare kan inte skiljas ifrån konsumenter i allmänhet.

Vad reklamen har för inflytande på marknadsföringen genom att locka konsumenter att köpa är väldigt svårt att bedöma. Det råder nog inget tvivel om att suggestiva bilder och text ofta får konsumenten att i förväg drömma om att varan är något helt annat än vad den verkliga är.

Den fråga som betänkandet avser behandlades som nyss angivits så sent som i december 1975, således för två månader sedan. Den reservation som då avgavs av centern och folkpartiet hade exakt samma yrkande som motionären herr Danell nu har angivit i sin motion och som vi, centern, folkpartiet och moderaterna, nu tillsammans har reserverat oss för.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen av undertecknad m. fl. i näringsutskottets betänkande nr 27.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Herr Börjesson i Glömminge har nu redogjort för bakgrunden till den här lagen och för de uppfattningar som vi hade i december när vi fattade beslutet här i kammaren, och jag vill bara instämma i de synpunkter han har fört fram. Därför anser jag att jag kan korta ner det här femminutersanförandet till en minut.

Vad utskottet har diskuterat är bl. a. risken att man får för många överklaganden om en sammanslutning av näringsidkare skulle få den här möjligheten. Jag har erfarenhet av att branschorganisationerna är mycket försiktiga innan de skriver på ett papper i ett överklagandeärende. Därför tror jag inte att arbetsbelastningen skulle bli så mycket större. Jag vill i likhet med herr Börjesson i Glömminge säga att branschorganisationerna är utomordentligt angelägna om att de varor som marknadsförs genom annonser och på annat sätt skall motsvara vad de ges ut för att vara. Jag har därför svårt att förstå att branschorganisationerna med den kunskap de har inte skulle kunna klara av detta. Jag har i utskottet visat exempel på en annonsering av produkter där man lovar konsumenterna saker och ting som konsumenterna själva inte har möjlighet att pröva förrän de har köpt produkten. När det gäller sådana saker har en branschorganisation betydligt större möjligheter. Den känner till hur de egna produkterna verkar och vilken nytta man har av dem. Jag tycker att man skall ta vara på den erfarenheten.

Vårt förslag är självfallet till konsumenternas bästa. Vi har hela tiden sett det så. Vi är glada över att vi i år fått med moderaterna på vår reservation. Förra året gick man litet längre i moderatmotionen och reservationen, men nu har vi stannat på samma linje. Det tycker jag är bra.

Jag tror som sagt inte att vårt förslag medför någon ökad arbetsbe-

lastning, och – det är det mest väsentliga – det är till nytta för konsumenterna.

Herr DANELL (m):

Herr talman! Den här debatten känns en aning onödig. Jag kan inte förstå varför socialdemokraterna, såväl inför behandlingen av marknadsföringslagen i höstas som nu, så hårdnackat vägrat att göra den nu så uppmärksammade 10 § i marknadsföringslagen mer användbar. Inga intressen eller idéer bakom lagen kan rimligtvis naggas i kanten av att vi jämte sammanslutning av konsumenter eller löntagare också låter sammanslutning av näringsidkare få möjlighet att aktualisera en fråga inför marknadsdomstolen.

När marknadsföringslagen antogs av höstens riksmöte var det med några få undantag allmän uppslutning kring förslaget i propositionen om en viss informationsskyldighet och skydd mot vara som skulle kunna innebära risk för skada på person eller egendom eller som skulle kunna karakteriseras som uppenbart otjänlig. Den stora uppslutningen bakom lagförslaget berodde bl. a. på att man valt en realistisk och mjuk väg och avstått från att detaljreglera till förmån för frivilliga överenskommelser mellan myndighet och näringslivet. Med den positiva inställning som lagförslaget då visade borde det ha varit helt naturligt att också ge sammanslutning av näringsidkare rätt att föra en fråga inför marknadsdomstolen i det fall konsumentombudsmannen avstått från att göra det.

Som lagen nu är utformad efter beslutet i höstas har vi fått den något märkliga situationen att det finns möjlighet för en sammanslutning av näringsidkare att föra talan när det gäller 2 § angående åtgärder mot marknadsföring som strider mot god affärssed eller på annat sätt är otillbörlig mot konsument eller näringsidkare, men inte när det gäller 3 och 4 §§ som rör informationsskyldighet och produktsäkerhet.

Att man när det gäller 2 § givit möjlighet för enskild näringsidkare att föra talan är naturligt, eftersom brott mot god affärssed när det gäller marknadsföring drabbar just enskild näringsidkare. Men det intressanta är att reglerna i 2 § härstammar från 1970 års lagstiftning om otillbörlig marknadsföring och att det då enligt förarbeten ansågs att en sammanslutning av näringsidkare faktiskt hade ett allmänt intresse av att god affärssed iaktogs och att det därmed fanns ett naturligt behov av att kunna aktualisera ärenden i syfte att hålla rent i egen bransch. Av propositionen 1970:57 framgår det att den bakomliggande utredningen kommit fram till att "rättsliga normer som möjliggör ingripande mot vilseledande eller på annat sätt ohederlig marknadsföring är ett gemensamt intresse för näringslivet och konsumenterna och därmed också för samhället i stort". Således skrev departementschefen i propositionen att "även näringsidkareorganisationer bör få motsvarande talerätt, eftersom de har ett allmänt intresse av att gällande normer upprätthålls inom marknadsföringen".

Nr 72

Onsdagen den
25 februari 1976

*Näringsidkares rätt
att föra talan enligt
marknadsföringsla-
gen*

Onsdagen den
25 februari 1976

*Näringsidkares rätt
att föra talan enligt
marknadsföringsla-
gen*

Herr talman! Att en s. k. subsidiär talerätt för sammanslutning av näringsidkare, som enligt den nuvarande marknadsföringslagen, enbart skall gälla vid otillbörlig marknadsföring och inte då det gäller fråga om informationsskyldighet eller produktsäkerhet är egendomligt. Det intresse som enligt vad departementschefen skrev 1970 skulle finnas hos näringsidkare att upprätthålla god sed m. m. inom marknadsföringen borde rimligtvis tillerkännas dem när det gäller de kompletteringar som behövs till följd av beslutet i höstas om en ny marknadsföringslag.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen i näringsutskottets betänkande nr 27.

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! Jag håller med de föregående talarna i denna debatt om att det är mycket kort tid sedan den nya marknadsföringslagen antogs av riksdagen – det var närmare bestämt den 14 december förra året. Det är också riktigt som de har sagt att den godkändes utan några större invändningar.

Lagen, som skall börja fungera den 1 juli i år, syftar i första hand till att göra reklam och annan marknadsföring alltmer informativ men även till att få till stånd en produktutveckling som svarar mot konsumenternas behov. Vi bör emellertid komma ihåg att detta betydelsefulla konsumentarbete skall förverkligas först och främst genom frivilliga överenskommelser och genom att riktlinjer utarbetas av konsumentverket. Skulle verkets företrädare efter ett hårt arbete misslyckas med att få fram ett godtagbart resultat, kan marknadsdomstolen fatta beslut om informationsskyldighet och förbud mot försäljning. Det innebär att man kan förbjuda försäljning eller uthyrning av vara som på grund av sin egenskap, utformning eller konstruktion medför särskild risk för skador på person eller egendom. Detsamma gäller för varor som är uppenbart otjänliga för sitt ändamål.

Frågan om förbud eller åläggande upptas i marknadsdomstolen efter anmälan. I enlighet med marknadsföringslagens generalklausuler i fråga om otillbörlig marknadsföring, information och produktsäkerhet skall en sådan anmälan i första hand göras av konsumentombudsmannen. Om ombudsmannen i ett visst fall beslutar att inte göra en sådan anmälan finns emellertid enligt lagen en subsidiär talerätt för sammanslutning av konsumenter eller löntagare. När det gäller förbud enligt paragrafen om otillbörlig marknadsföring kan, som herr Danell framförde, näringsidkare som berörs av handlingen eller sammanslutning av näringsidkare föra talan. Vad beträffar informationsåläggande eller förbud mot skadliga produkter kan dock ansökan av näringsidkare inte komma i fråga.

Det är här som riksdagen återigen möter förslaget om en utvidgning av den subsidiära talerätten. Av näringsutskottets betänkande framgår att de borgerliga partiernas utskottsledamöter har följt upp ett förslag i motionen 1753 av herr Danell m. fl.

Jag vill erinra om vad som tidigare har anförts, att vid lagutskottets behandling av marknadsföringslagen i december förra året följde cen-

Onsdagen den
25 februari 1976

*Näringsidkares rätt
att föra talan enligt
marknadsföringsla-
gen*

terpartiets och folkpartiets ledamöter upp ett liknande förslag i en centerpartistisk motion. Vid detta tillfälle förelåg även ett motionsförslag om en ytterligare utvidgning av talerätten – herr Danell hade i en motion föreslagit att talerätten skulle gälla inte bara en sammanslutning utan även näringsidkare. Moderaterna följde inte upp det förslaget vid voteringen, utan de anslöt sig till mittenpartiernas reservation.

I den borgerliga reservationen till dagens betänkande upprepas således förslaget om att den subsidiära talerätten skall utsträckas till att omfatta en sammanslutning av näringsidkare. Varken i motionen, i reservationen eller i de anföranden som har hållits här har några nya synpunkter förts fram.

Utskottet anser liksom tidigare att den borgerliga reservationen bör avslås. Även denna gång finner utskottsmajoriteten att den föreslagna utvidgningen av talerätten strider mot själva grundtanken i marknadsföringslagen, nämligen att tillvarata konsumenternas intressen. Det är uppenbart att vi här har en annan uppfattning än den som exempelvis herr Danell tidigare så kraftigt slog fast.

Bestämmelserna om informationsålägganden och förbud mot skadliga och otjänliga varor motiveras uteslutande av konsumentintresset. I 1 § i marknadsföringslagen heter det: "Denna lag har till ändamål att främja konsumenternas intressen i samband med näringsidkares marknadsföring av varor, tjänster och andra nyttigheter och att motverka marknadsföring som är otillbörlig mot konsumenterna eller näringsidkare."

Enligt vår mening finns det därför all anledning att understryka vikten av att de som är engagerade i det konsumentpolitiska arbetet verkligen får möjligheter att ägna sig åt frågor som berör konsumenterna, kanske särskilt de mer resurssvaga konsumenterna. Det är inte minst med tanke på dessa viktiga arbetsuppgifter som utskottets majoritet återigen motsätter sig en sådan utvidgning av talerätten som näringsutskottets borgerliga ledamöter nu begär.

Jag måste säga att jag blir något förvånad när jag hör motiveringarna för det borgerliga förslaget. Motiveringarna bygger på att en utvidgning av talerätten till att gälla även sammanslutning av näringsidkare skulle vara till gagn för konsumenterna. Men dessa sammanslutningar kan ju redan påverka sina medlemmar att förbättra marknadsföringen och att t. ex. upphöra med tillverkningen av skadebringande varor. Skulle en branschorganisation misslyckas i sin strävan att få till stånd en rättelse hos en medlem, som genom sin verksamhet ger branschen ett dåligt anseende, är det ju inga svårigheter för organisationen att göra en anmälan till konsumentombudsmannen för att på det sättet få denne att intressera sig för frågan. Om en sådan anmälan visar att en eller flera företagare arbetar på ett sätt som ur konsumenternas synpunkt kan anses vara skadligt är jag övertygad om att konsumentombudsmannen kommer att föra frågan vidare.

Den möjligheten har inte tidigare anförts i debatten, men jag vill påpeka att ett sådant tillvägagångssätt ligger helt i linje med andan och grund-

Onsdagen den
25 februari 1976

*Näringsidkares rätt
att föra talan enligt
marknadsföringsla-
gen*

tanken i lagen, nämligen att man skall försöka nå uppgörelser genom frivilliga överenskommelser.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr DANELL (m):

Herr talman! Jag vill ta upp två saker.

Argumentet att man kan utläsa ur 1 § marknadsföringslagen att vi inte bör ha någon subsidiär talerätt för sammanslutning av näringsidkare, eftersom det står att lagen skall främja konsumenternas intressen, faller naturligtvis omedelbart när man läser 2 §, som handlar om otillbörlig marknadsföring. I sådana frågor får enligt 10 § sammanslutning av näringsidkare föra talan vid marknadsdomstolen.

Som jag tidigare sade finns det i materialet från 1970 en omfattande argumentation för varför man lät också sammanslutningar av näringsidkare vara med. Jag kan citera ur propositionen 57 år 1970 s. 37, där man utgår från vad utredningen sagt och skriver: "Eftersom det är ett gemensamt intresse för konsumenterna och näringslivet att ohederliga konkurrensåtgärder och vilseledande framställningar inte förekommer, bör talerätt också tillkomma de organisationer som företräder näringsidkar- och konsumentintressena."

Det gäller alltså inte bara konkurrensfrågor utan också rena konsumentfrågor.

Det andra jag skulle vilja beröra och avsluta mitt inlägg med är följande.

2 § i lagen handlar om otillbörlig marknadsföring, och där får sammanslutningar av näringsidkare föra sin talan. 3 § handlar om informationsskyldighet, och där får sammanslutningar av näringsidkare inte föra sin talan. I 4 § tas produktsäkerhetsfrågor upp, och där får näringsidkare i sammanslutning inte föra sin talan.

Det är denna inkonsekventa uppläggning av lagen som vi nu vill komma åt med vår motion och reservation. Jag vill fråga herr Blomkvist: Vad är det för principiell skillnad mellan 2 § och 3-4 §§?

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Jag kunde i herr Blomkvists anförande spåra ett ifrågasättande av vår motivering, när vi säger att en sådan här utvidgning skulle vara till fördel för konsumenterna.

Jag vill då som ett exempel bara nämna följande. Produkten och den bransch som den berör kan oftast vara helt olika. Man marknadsför en produkt och ger en bild av att den går att använda till vissa saker t. ex. detta mycket populära Gör det själv osv. Om branschen då upptäcker att vad som utlovas i annonsen inte alls överensstämmer med vad produkten i verkligheten kan åstadkomma, och konsumenten inte upptäcker detta förrän han köpt produkten bör det finnas starka skäl för att branschen skulle kunna gå in och agera. Det är tanken bakom vår reservation.

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! Herr Danell säger att lagstiftningen är inkonsekvent. Det får stå för honom.

Alldeles uppenbart har de som haft anledning att utarbeta detta förslag till marknadsföringslag också vetat om att det i den förutvarande marknadsföringslagen fanns möjligheter för såväl sammanslutningar av näringsidkare som enskilda näringsidkare att göra anmälan mot s. k. otillbörlig marknadsföring, där en konkurrent genom annonsering och annan marknadsföring åstadkom att en viss vara inte kunde få genomslagskraft. Det är någonting som är naturligt, och det är allmänt erkänt.

Men det är två andra frågor som vi nu har diskuterat. Här gäller det att få fram en produktinformation från företagare som inte är intresserade av att följa denna lag. Och det är skillnad mellan produktinformation och otillbörlig marknadsföring. Samma sak gäller i fråga om produkt-säkerhet – om varan är otjänlig eller inte.

I dessa båda fall anser de som har förberett lagen att det inte är riktigt att ge talerätt åt näringsidkare eller sammanslutning av näringsidkare, och den uppfattningen delar utskottsmajoriteten. T. o. m. reservanterna är litet oroliga för vad som eventuellt skall kunna hända. I reservationen står det nämligen: "Genom att den begränsningen föreskrivs att subsidiär talerätt på näringsidkares vägnar, liksom på konsumenternas, tillkommer endast sammanslutning torde missbruk eller alltför omfattande bruk av denna talerätt förebyggas." I och med att man i reservationen reser just frågan om missbruk, så har t. o. m. reservanterna erkänt att det föreligger viss risk därför.

Jag tror inte att en ansvarig branschorganisation skulle utnyttja denna möjlighet för att skapa konkurrensbegränsning i förhållande till andra tillverkare. Men man kan inte bortse från den risken.

Herr DANELL (m):

Herr talman! Det senaste argumentet var väl inte så starkt. Reservanterna har faktiskt argumenterat mot en annan sak, nämligen att varje näringsidkare som sådan skulle ha rätt att föra denna talan. Reservationen går ju ut på att en sammanslutning av näringsidkare skall ha denna rätt. Den citerade skrivningen underbygger i så fall än mer starkt detta krav.

Vad jag emellertid speciellt vill beröra – herr Blomkvist var också inne på det – är det uppseendeväckande i att herr Blomkvist inte tycks anse att 2 § marknadsföringslagen har ett direkt konsumentintresse. Har den ett direkt konsumentintresse, vilket jag hävdar att den har, och en sammanslutning av näringsidkare i detta fall alltså har rätt att föra talan, så skall detta också kunna återkomma i 3 och 4 §§.

Jag har noggrant studerat såväl utredningsmaterialet som propositionen från 1970, som utgjorde underlag för lagstiftningen om otillbörlig marknadsföring. Det är bara att läsa innantill i 2 §, där det sägs: "Företager näringsidkare vid marknadsföring av vara, tjänst eller annan nytthet

Onsdagen den
25 februari 1976

*Näringsidkares rätt
att föra talan enligt
marknadsföringsla-
gen*

reklamåtgärd eller annan handling, som genom att strida mot god af-
färsedd eller på annat sätt är otillbörlig mot konsumenter eller mark-
nadsidkare, kan marknadsdomstolen förbjuda honom att fortsätta därmed
eller att företaga annan liknande handling.”

Det är alltså ett direkt konsumentintresse som berörs i den paragrafen.
Trots detta och den goda argumentation från departementschefen, som
jag tidigare har citerat, gav man sammanslutningar av näringsidkare möj-
lighet att föra sin talan i marknadsdomstolen. Då menar jag att det är
konsekvent att se till att detta skall gälla såväl 2 § som 3 och 4 §§.

Varken herr Blomkvist eller departementschefen har någon gång kun-
nat tala om att det är en avgörande principiell skillnad mellan dessa
tre paragrafers innehåll i vad avser konsumentintresset.

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! När vi sist diskuterade denna fråga hade herr Danell
i sin motion, vilket också följdes upp i den moderata reservationen, fö-
reslagit att man förutom sammanslutning av näringsidkare även skulle
ge enskild näringsidkare talerätt. Trots att lagen har begränsat denna
talerätt till att gälla sammanslutning, så kvarstår ändå att reservanterna
poängterar risken för missbruk även om det sker mindre nu än tidigare.
Jag vill gärna ge centerpartisterna och folkpartisterna ett erkännande för
att de redan i utgångsläget ansåg att det inte var riktigt att vidga talerätten
på det sätt som exempelvis herr Danell hade föreslagit.

Herr Danell upprepar att han har läst förberedelsematerialet till lag-
stiftningen mycket grundligt. Det har också jag gjort och många andra
med mig, men vi har ändå en annan uppfattning än herr Danell. Detta
beror alldeles uppenbart på våra olika värderingar.

Frågan om otillbörlig marknadsföring är självklart också en konsu-
mentfråga, eftersom konsumenterna har intresse av en sådan marknads-
föring i tidningar och på annat håll att de kan välja rätt varor.

Herr talman! Jag ber än en gång att få yrka bifall till utskottets hem-
ställan.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (c):

Herr talman! Jag tror ändå att herr Blomkvist inte är riktigt övertygad
av den argumentering som han själv för. Den passus om missbruk som
har förts in i reservationen betyder ju inte på något sätt att näringsidkarnas
föreningar skulle missbruka talerätten mer än andra. Det är väl självklart
att missbruk kan förekomma, men då kan det också förekomma hos
de andra organisationerna.

Till resonemanget om att det inte är någon risk för att näringsidkare
står utanför sin organisation vill jag säga att det är klart att det finns
fribytare inom det facket också. Det finns importörer och importerade
varor. Man kan inte dra några generella linjer i det avseendet.

Herr Blomkvist vill slå fast att grundtanken i denna lag är att värna
om konsumentintresset. Men den grundtanken förändras väl inte ett

dugg om näringsidkarnas organisationer har den här möjligheten att påverka varuflödet, när de har observerat att allt inte är riktigt som det skall vara.

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! Jag vill gärna säga till herr Börjesson i Glömminge att jag bara har konstaterat att den här formuleringen finns i reservationen. Jag har också sagt tidigare att jag är medveten om att de branschorganisationer som är verksamma här säkerligen inte skulle utnyttja möjligheten att göra sådan anmälan utifrån konkurrensbegränsningssynpunkt. Men det som kan läsas in i formuleringen kan ändå utgöra en viss risk.

Vidare är jag förvånad över en sak, herr talman, och det skall bli mitt sista inlägg i denna debatt. Vi har alla ansett det vara positivt att just förverkligandet av de intentioner som finns i marknadsföringslagen skall ske genom frivilliga överenskommelser mellan konsumentverket och respektive företagare. Jag har pekat på den möjlighet som här föreligger, men det är inte på det sättet att företagare nödvändigtvis skall kunna utnyttja en talerätt. Jag menar – och det ligger helt i linje med den principiella inställningen i marknadsföringslagen – att man genom samspel mellan företagare och konsumentverket skall rätta till de problem som finns på marknaden.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Börjesson i Glömminge begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 27 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades tvveckan kunna råda angående resultatet, varför votering med omröstningsapparat verkställdes. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 153
Nej – 154
Avstår – 2

Nr 72

Onsdagen den
25 februari 1976

*Näringsidkares rätt
att föra talan enligt
marknadsföringslagen*

Onsdagen den
25 februari 1976

*Förstatligande av
Industri AB Euroc*

Föredrogs näringsutskottets betänkande 1975/76:28 med anledning av motion om förstatligande av Industri AB Euroc.

I detta betänkande behandlades motionen 1975/76:1774 av herr Hermansson m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om förslag syftande till förstatligande av Industri AB Euroc.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:1774.

Reservation hade avgivits av herr Svensson i Malmö (vpk) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:1774 hos regeringen skulle anhålla om förslag syftande till förstatligande av Industri AB Euroc.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Makt- och kapitalkoncentrationen inom byggnadsämnesindustrin har varit föremål för riksdagsbehandling under många år. Det är främst vänsterpartiet kommunisterna som har tagit upp frågan i motioner och interpellationer. I samband med Cementas köp av Gullhögen, som innebar att båda lyder under jättekoncernen Euroc, reagerade även andra partier, stora delar av pressen och enskilda riksdagsledamöter. Från liberalt håll framhölls att konkurrensen på cementmarknaden försvann. Till detta kan sägas, att någon reell konkurrens inte fanns före fusionen heller. Företagen påstod visserligen att de konkurrerade med varandra, men priserna var alltid desamma och höjdes alltid samtidigt. Man kan möjligen påstå att de tävlade med varandra om att få största möjliga profit men det gav inget positivt utslag i konsumentledet i form av sänkta priser. De borgerliga kritikerna av företagsfusionen föreslog att den skulle stoppas. Staten hade medverkat i diskussionerna före sammanslagningsbeskedet och i samband med detta gjort vissa utfästelser. Kapitalägarna krävde befrielse från skatt i samband med Cementas köp av Gullhögens aktier, och statens talesman hade också gjort utfästelser om detta. De liberala kritikerna menade att fusionen skulle stoppas genom att skattebefrielsen inte skulle beviljas.

Kritikerna från socialdemokratiskt håll, och då främst Aftonbladet, föreslog en annan lösning, nämligen förstatligande. Man menade att det måste vara samhällets uppgift att ingripa och att det inte räcker med att hänvisa till statens pris- och kartellnämnds övervakning liksom till statens obetydliga aktieinnehav.

Förespråkarna för samgåendet menade att "ett sammanförande av den svenska cementindustrin på en hand är erforderligt för att möjliggöra ett rationellt utnyttjande av tillgänglig kapacitet och förebygga dubbelinvesteringar". Mot detta påstående står ett uttalande från en cementdirektör som sagt att "samtidigt som konkurrensen är hård är den stimulerande och avgörande".

Vid utskottsbehandlingen i riksdagen framkom vissa tvivel. Utskottet sade att det inte saknade förståelse för den negativa syn på cementmonopolet som kommit till uttryck i de motioner som då behandlades. Utskottet menade att man måste ta hänsyn till att det redan tidigare fanns en stark koncentration inom cementindustrin och att det egentligen inte hade rått någon konkurrens tidigare heller. Om det hade rått någon form av konkurrens, var den i varje fall otillräcklig för att kunna pressa priset och vara till fyllest för konsumenterna.

Utskottet framhöll också att även om det fanns vissa samhällsekonomiska motiv för en samordning inom cementindustrin kunde man ifrågasätta om sammanslagningen av företagen i branschen i realiteten var ett samhällsintresse. Även utskottet var alltså väldigt tveksamt till om en sammanslagning var bra för samhället eller inte.

Klart är att Cementas köp av Gullhögen fullbordar en nära nog hundra procentig koncentration inom cementvaruproduktionen till ett mäktigt monopol. Någon priskonkurrens förekom ju inte tidigare, trots påståenden om motsatsen, men nu när tillverkningen sammanförts till ett bolag, Euroc, är monopolprissättningen även formellt fullbordad. Staten har inte ingripit mot detta utan gjort halt inför ett privatkapitalistiskt monopolvälde inom en av våra viktigaste basindustrier och därigenom avstått från att bryta den allt snabbare integrationen inom byggämnes- och byggbranscherna med två av våra största banker i bakgrunden.

En annan viktig fråga i samband med fusionen var hur det skulle bli med de anställda. Vilka avskedanden och fabriksnedläggningar skulle genomföras? Nu vet man något mer om detta. Cementas fabrik i Hällekis läggs ner. För arbetarna och samhället Hällekis är detta inget mindre än en katastrof. Den totala befolkningen i samhället är 1 000 personer, och över 300 av dessa arbetar i cementfabriken. Nästan hela samhället, marken, affärs- och hyreshusen, gator, vatten och avlopp ägs av Cementa. Fabriksledningen har i alla år hindrat annan företagsamhet från att utvecklas och därigenom stärkt sin dominans. Detta bidrar till att hela Hällekis hotas av avfolkning. Löften från stat och storkapital om en ersättningsindustri har ännu inte infriats. Det har för övrigt givits löften i den riktningen också från den här talarstolen, men ännu är den frågan inte löst.

Det är inte bara Hällekis som har drabbats. Arbeten försvinner i Köping, Limhamn och Vingåker. Ofta är det arbetare som är hårt knutna till bygden genom innehav av egnahem osv. som nu blir utan arbete, inte på grund av att fabriker har varit olönsamma utan på grund av koncentrationsprocessen.

Siporexfabriken i Södertälje är nedlagd efter nästan 40 års verksamhet. Varken kommunen eller arbetsförmedlingen förvarnades, och länsarbetsnämnden informerades först när nedläggningsbeslutet var fattat. Alla dessa åtgärder genomfördes i känd kapitalistisk stil utan samhällsansvar.

Länge har en stark opinion inom arbetarrörelsen krävt ett statligt in-

Onsdagen den
25 februari 1976

*Förstatligande av
Industri AB Euroc*

gripande mot cementmonopolet. Socialdemokraterna för sin del har i tidigare program uttalat att industrisektorer där konkurrensen upphört och statliga nyetableringar inte är lönsamma skulle förstatligas. Det borde i högsta grad gälla cementindustrin men även större delen av den övriga byggmaterialindustrin.

Nu hänvisas i utskottets betänkande till att en utredning är tillsatt. Den utredningen skall inrikta sin uppmärksamhet på de delar av branschen där koncentrationsprocessen har gått så långt att konkurrensen är begränsad. Man pekar också på att de delar av byggmaterialindustrin där Euroc har en stark ställning skall ses över. Till detta kan sägas att utredningar har tillsatts tidigare men att några resultat inte har uppnåtts. Och i de fall då en utredning har kommit fram till ett resultat som kanske har varit svårt att komma förbi har utredningen blivit anmodad att inte lägga fram något betänkande.

Den utredning som nu pågår har heller inte fått särskilt långtgående direktiv. Regeringen har beställt en analys och en redovisning av alternativa handlingslinjer när det gäller att komma åt monopolet.

Hela byggämnesindustrin kännetecknas av en enorm kapitalkoncentration, där Euroc har blivit dominerande. Kapitalet är integrerat både horisontalt och vertikalt, dvs. Euroc söker få monopol på materialtillverkningen, samtidigt som man vill äga råvarorna och behärska förädlingen fram till färdig produkt, alltså färdig byggnad. Det medför stora skadeverkningar för samhället i form av höjda byggkostnader och därmed höjda hyror. Ett statligt övertagande av byggmaterialproduktionen vore en åtgärd i folkets intresse och skulle bidra till lägre hyror och mindre profiter till storfinansen.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till den reservation som är fogad till näringsutskottets betänkande nr 28.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Det är inte längre än sedan i november som vi här i kammaren behandlade en motion som i allt väsentligt är identisk med den vi behandlar i dag. Jag tror därför att jag gör kammaren den största tjänsten genom att inte gå in i någon större polemik med herr Olsson i Stockholm. Inga argument som han hade att framföra är nya sedan vi behandlade frågan i november.

Det har tillsatts en utredning som skall titta på hela byggmaterialindustrin, alltså inte bara Euroc. Reservanten i utskottet säger precis som herr Olsson i Stockholm gör här, nämligen att det är fel på utredningen därför att man har beställt en analys och redovisning av alternativa handlingslinjer. Jag tycker att det är en styrka i en utredning, om man där kan få fram olika alternativa lösningar av ett problem. Det finns följaktligen inte anledning att diskutera den här frågan mera.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Svensson i Malmö, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Olsson i Stockholm begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 28 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Svensson i Malmö.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Olsson i Stockholm begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 288
Nej - 15
Avstår - 1

§ 14 Föredrogs

Inrikesutskottets betänkanden

1975/76:27 med anledning av propositionen 1975/76:87 om utbyggnad av Stiftelsen Industricentras anläggningar i Strömsund och Lycksele
1975/76:34 med anledning av propositionen 1975/76:100 i vad avser vissa för flera huvudtitlar gemensamma frågor

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 15 Expropriationslagen och förköpslagen, m. m.

Föredrogs civilutskottets betänkande 1975/76:11 med anledning av motioner rörande expropriationslagen (1972:719) och förköpslagen (1967:868), m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1975/76:666 av herr Gillström m. fl. (s),

1975/76:1922 av herrar Fridolfsson (m) och Adolfsson (m) såvitt däri hemställts att riksdagen beslutade att avskaffa förköpsrätten i saneringsfall (yrkandet 2).

1975/76:1963 av herr Strömberg i Botkyrka (fp), vari hemställts att riksdagen av regeringen begärde förslag som underlättade för de hyresgäster som så önskade att ta över förvaltningsansvaret i hyreshus genom att hyresrätten omvandlades till bostadsrätt,

1975/76:1969 av herrar Sörenson (s) och Bergqvist (s),

1975/76:2036 av herr Bohman m. fl. (m), vari i yrkandet 5 hemställts

Onsdagen den
25 februari 1976

Expropriationslagen och förköpslagen, m. m.

att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om sådana författningsändringar att hyresgäster gavs förstahandsrätt vid överlåtelse av fastighet de bodde i, allt i enlighet med vad i motionen anförts,

1975/76:2037 av herr Bohman m. fl. (m), vari hemstälts att riksdagen beslutade

1. att upphäva förköpslagen (1967:868),

2. att 2 kap. 1 § expropriationslagen med bestämmelser om tätbebyggelseexpropriation skulle erhålla av motionärerna föreslagen lydelse, innebärande att dylik expropriation endast fick ske för att säkerställa att mark på skäliga villkor var tillgänglig för tätbebyggelse och därmed sammanhängande anordningar,

3. att upphäva 4 kap. 4 § expropriationslagen, och

1975/76:2105 av herr Johansson i Holmgården m. fl. (c).

Utskottet hemställde

1. beträffande tomträttsexpropriation att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:2037, yrkandet 2 i motsvarande del,

2. beträffande tätbebyggelseexpropriation i övrigt att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:2037, yrkandet 2 i vad det inte behandlats under 1,

3. beträffande ett aktualitetskrav vid expropriation och förköp att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:2105,

4. beträffande presumtionsregeln att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:2037, yrkandet 3,

5. beträffande upphävande av förköpslagen (1967:868) att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:2037, yrkandet 1,

6. beträffande förköp av saneringsfastighet att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:1922, yrkandet 2,

7. beträffande förköpsrätt för hyresgäster m. m. att riksdagen skulle avslå motionerna 1975/76:1963 och 2036, yrkandet 6,

8. beträffande en översyn för att hindra att förköpslagens syfte skulle kringgås att riksdagen skulle avslå motionerna 1975/76:666 och 1969.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande tomträttsexpropriation av fru Olsson i Hölö (c), herrar Wennerfors (m), Åkerfeldt (c), Strömberg i Botkyrka (fp) och Adolfsson (m) samt fru Ingvar-Svensson (c) och fru Andersson i Hjärtum (c) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2037, yrkandet 2 i motsvarande del, skulle anta av reservanterna framlagt förslag till lag om ändring i expropriationslagen (1972:719), innebärande att tomträttsexpropriation inte skulle bibehållas som självständig expropriationsgrund,

2. beträffande tätbebyggelseexpropriation i övrigt av herrar Wennerfors (m) och Adolfsson (m) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa att riksdagen med anledning av motionen 1975/76:2037, yrkandet 2

i vad det inte behandlats under 1, som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anfört,

3. beträffande ett skärpt aktualitetskrav vid tätbebyggelseexpropriation av herrar Wennerfors (m) och Adolfsson (m) som – under förutsättning av bifall till reservationen nr 2 – ansett att utskottets yttrande i viss del skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

4. beträffande presumptionsregeln av herrar Wennerfors (m) och Adolfsson (m) som ansett att utskottet under 4 bort hemställa
att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2037, yrkandet 3, som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anfört,

5. beträffande upphävande av förköpslagen av herrar Wennerfors (m) och Adolfsson (m) som ansett att utskottet under 5 bort hemställa
att riksdagen med anledning av motionen 1975/76:2037, yrkandet 1, som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anfört,

6. beträffande förköp av saneringsfastighet
a. av herrar Wennerfors (m) och Adolfsson (m) som – under förutsättning av bifall till utskottets hemställan under 5 – ansett att utskottet under 6 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:1922, yrkandet 2, som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anfört,

b. av herrar Wennerfors (m) och Adolfsson (m) som – under förutsättning av bifall till reservationen nr 5 – ansett att utskottets yttrande i viss del skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

7. beträffande ett skärpt aktualitetskrav vid tillämpningen av förköpslagen av herrar Wennerfors (m) och Adolfsson (m) som – under förutsättning av bifall till reservationen nr 5 – ansett att utskottets yttrande i viss del skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

8. beträffande förstahandsrätt och förköpsrätt för hyresgäster
a. av herrar Wennerfors (m) och Adolfsson (m) som ansett att utskottet under 7 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2036, yrkandet 5, och med anledning av motionen 1975/76:1963 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anfört,

b. av herr Strömberg i Botkyrka (fp) som – under förutsättning av bifall till utskottets hemställan under 5 – ansett att utskottet under 7 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:1963 och med avslag på motionen 1975/76:2036, yrkandet 5, som sin mening gav regeringen till känna vad reservanten anfört.

Nr 72

Onsdagen den
25 februari 1976

Expropriationslagen och förköpslagen, m. m.

*Expropriationslag-
gen och förköpsla-
gen, m. m.*

9. beträffande en översyn av förköpslagen av herrar Wennerfors (m) och Adolfsson (m) som – under förutsättning av bifall till reservationen nr 5 – ansett att utskottets yttrande i viss del skulle ha av reservanternas angivna lydelse.

Herr ADOLFSSON (m):

Herr talman! De skärpningar som inträffat på marklagstiftningens område under senare år, inte minst när det gäller expropriationslagstiftningen, har inte dikterats av behov från samhällets sida att säkerställa mark. Den möjligheten fanns i full utsträckning genom tidigare gällande lagstiftning. Lagstiftningen har i stället förändrats och skärpts från socialistiska värderingar och utgångspunkter. I stället för en planering med målsättningen att i samspel mellan samhällsintressen och enskilda få ett rationellt och miljövänligt utnyttjande av marktillgångar och naturresurser har vi fått ett slags planhushållning, där syftet i stor utsträckning har varit att åstadkomma en bindande styrning av markanvändningen, vilket i hög grad urholkat den enskilda äganderätten och försvårat en smidig anpassning efter ändrade förhållanden. Samarbete och samverkan har ersatts av direktiv och regleringar.

Som samhällsplaneringen och markpolitiken nu bedrivs i vårt land begränsas på ett oacceptabelt sätt såväl den enskildes valfrihet och rättigheter som de lokala beslutsfattarnas möjligheter att tillgodose medborgarnas önskemål och krav. Den fysiska samhällsplaneringen blir därmed mera ett instrument för att ändra ägandet och stärka det offentliga inflytande och mindre en metod att tillgodose de enskilda människornas önskemål om en bra bostadsmiljö och ett ekonomiskt och miljövänligt utnyttjande av mark och naturresurser.

Den enskilda äganderätten är en omistlig beståndsdel i en demokrati. Ägandet är en trygghetsfaktor. Den ger medborgarna möjlighet att ta ansvar. Den vidgar och förstärker oberoendet. Historien känner inga exempel på samhällen som kunnat förena frånvaron av enskilt ägande med demokrati. Det är bl. a. därför som äganderätten garanteras i den europeiska konventionen om mänskliga fri- och rättigheter. Enskilt ägande och decentraliserade beslut utgör också nödvändiga element i och förutsättningen för den marknadsekonomi som åstadkommit vår välfärd. I ett samhälle dominerat av kollektivt ägande ersätts den enskilde individens ansvarstagande av de mer eller mindre anonyma kollektivens beslut. Förvaltningens effektivitet minskar. Dess kostnader ökar. Ju mer samhällsverksamheten kollektiviseras, desto större blir behovet av en växande byråkrati och detaljregleringar på område efter område.

Markpolitiken måste utformas under beaktande av grundläggande krav på rättvisa och rättssäkerhet. De många fastighetsägare som utsätts för expropriation, tvångsingripanden, värdeminskande lagändringar och påbud från samhällets sida upplever sig ej som medborgare i en rättsstat, då de vägras ersättning för uppkomna ekonomiska förluster eller tillerkänns en starkt reducerad ersättning, som ej grundas på fastighetens

verkliga värde. Samtidigt tas detta värde till utgångspunkt för olika former av beskattning. Samhällsnyttan måste förenas med en respekt för den enskildes äganderätt.

I motioner till 1974 och 1975 års riksdag har moderata samlingspartiet krävt att den markpolitiska lagstiftningen skulle ändras på en rad punkter, bl. a. att *förköpslagen skulle upphävas, glesbebyggelserätten återinföras och expropriationslagstiftningen återföras till bestämmelserna i 1949 års lag.*

En förutsättning för expropriation bör vara att ersättning betalas för genom expropriation uppkomna förluster. Endast härigenom ges garantier för att en kommun, som vill exproprieras, på ett förnuftigt sätt avväger det intresse som motiverar expropriationen mot andra intressen. Den rättssäkerhet som ett demokratiskt samhälle skall garantera kan inte upprätthållas, om principen om full ersättning sätts ur spel. En påtagligt reducerad ersättning innebär i praktiken en direkt förmögenhetsöverföring från enskilda till det allmänna. Den drabbar godtyckligt den vars fastighet av en eller annan anledning exproprieras, medan andra ägare bibehåller sin förmögenhetsställning eller t. o. m. kan få den förbättrad.

Den företrädesrätt till mark som expropriationslagen ger det allmänna är liksom det generella kravet på tomträtt ett utslag av dogmen om samhällets företrädesrätt till all mark. Men är man inte beredd att överföra *all mark* till det allmänna, måste man också rimligen acceptera att det bör fordras klart redovisade skäl för samhällsövertagande av mark i varje enskilt fall. Det finns ingen anledning att i expropriationslagen behålla speciella bevisregler vare sig från den utgångspunkten att samhället skulle kunna förutsättas ha del i värdestegringen eller av andra skäl. Det är stötande för rättsmedvetandet att som nu sker enligt den vid expropriation gällande presumptionsregeln lägga bevisbördan på den svagare parten i en rättstvist.

Utifrån de utgångspunkter som har redovisats i fråga om expropriation måste slutsatsen också bli att kommunala förköpsmöjligheter inte är motiverade. Antingen har en kommun ett klart redovisat intresse av en fastighet. Då står expropriationsmöjligheten öppen. Eller också finns inte detta intresse, och då bör förvärv inte ske.

Herr talman! I en tid av stora samhällsförändringar, vilkas syfte skall vara att skapa större trygghet och inflytande för den enskilde, är det förvånansvärt att man i en samhällssektor går i rakt motsatt riktning. Vi vet dessutom genom seriösa opinionsundersökningar att enskilda människor mer eller mindre direkt förkastar den förda bostads- och markpolitiken. Det förvånar mig att ett så stort antal ledamöter i denna kammarare nonchalerar det förhållandet att en överväldigande majoritet av det svenska folket vill äga sin bostad, och också marken som den är byggd på. Det förvånar mig också att uppslutningen kring för de flesta människor självklara krav är så dålig.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de reservationer i civilutskottets betänkande nr 11 där moderata samlingspartiets namn återfinns.

Onsdagen den
25 februari 1976

Expropriationslagen och förköpslagen, m. m.

Herr STRÖMBERG i Botkyrka (fp):

Herr talman! Till kammarens ledamöter måste jag säga att jag beklagar att debatten kanske blir något hackig, för i talarstolen borde nu egentligen stå någon som bemöter herr Adolfsson. Jag skall inte göra detta utan tänker tala för reservation 8 b, där folkpartiet står ensamt. Jag finns också med på reservation 1, men den tar jag inte upp i detta sammanhang.

Herr talman! Vem skall bestämma över bostaden? Är det de boende eller är det den eventuelle ägaren? Hur skall man fördela inflytandet? Vilka regler skall gälla? Dessa och liknande frågor har under många år varit uppe i bostadsdebatten. I riksdagen har det väckts motioner med denna bakgrund. Vissa har lämnats till boendeutredningen, men från den har det inte kommit så särskilt mycket i detta avseende.

I år har frågan åter blivit aktuell om hur hyresgäster skall kunna överta ansvaret för sina fastigheter. Det är rent praktiskt en juridisk nöt som måste knäckas. En lång rad av lagstiftningsproblem måste lösas.

Men ytterst handlar detta om de boendes inflytande, om möjligheterna att överta ansvaret för de hus de bor i. Det handlar också om politisk vilja.

Bostadsrätten har många fördelar. Den ger rätt att besluta om gemensamma angelägenheter samtidigt som man får ta det ekonomiska ansvaret för dessa åtgärder.

Folkpartiet vill att de boende skall kunna använda förköpslagen och med hjälp av denna kunna överta förvaltningsansvaret och bilda bostadsrättsföreningar. Detta är inte något sätt att kringgå kommunernas förköpsrätt. Också det problemet bör kunna lösas. Däremot är det ett sätt att bredda och fördjupa boendeinflytandet. Det måste vara rimligt att om en majoritet av hyresgäster vill överta sitt hus, skall de också kunna göra det.

Med folkpartiets förslag följer en lång rad obesvarade frågor. Vi hade hoppats att boendeutredningen skulle ge svar på problemen. Så blev det inte. Folkpartiets representant har visat detta i en reservation. Frågorna står olösta. Problemen har inte ens angripits.

Reservationen vill att vi skall söka lösningar. Inte bara sopa hela frågeställningen under mattan. Reservationen vill stärka de boendes ställning.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen 8 b.

Fru OLSSON i Hölö (c):

Herr talman! Civilutskottets betänkande nr 11 upptar frågor rörande expropriationslagen och förköpslagen. Det föreligger i utskottet en bred majoritet i de olika delfrågorna utom när det gäller att tomträttsexpropriation skall utgöra självständig expropriationsgrund. Här är utskottet delat, liksom tidigare. Socialdemokraterna och vpk vill ha nuvarande lag kvar, medan centern, folkpartiet och moderaterna vill mönstra ut den här särskilda regeln.

Varför vill vi då det? Jo, det vill vi därför att vi anser att den är

helt onödig, och att en kommun ändå har alla möjligheter att tvångsförvärva mark. Men jag kan helt klart säga att när man vill utmönstra nämnda regel är detta naturligtvis inget angrepp på tomträttsinstitutet som sådant. Vilken upplåtelseform som kommunen tillämpar vid bostadsbyggande tillkommer det kommunen att avgöra. Jag vill faktiskt påstå att när kommuner ansöker om expropriationstillstånd är det ofta för tidigt att binda sig för en viss upplåtelseform i framtiden. Vi yrkar alltså på att den här regeln utmönstras. Jag upprepar än en gång att vi gör det därför att vi tycker att den är helt onödig.

Vad det sedan gäller tätbebyggelseexpropriation så har moderaterna andra värderingar än de övriga partierna, såsom framgår av reservationen 2. Det har vi också hört av herr Adolfsson. När övriga partier anser att det är en självklarhet att en kommun som behöver mark också skall få tillgång till den, så vill moderaterna begränsa den möjligheten. Kommunerna har att svara för bostadsförsörjningen, och då måste de också ha den här möjligheten. Man skall alltid, som jag ser det, söka nå frivilliga överenskommelser och inte förhandla med säljarna under expropriationshot. Expropriation är något man i undantagsfall skall vara nödsakad att ta till, dvs. när alla andra vägar är stängda. Det är med andra ord inte någon vardagshandling, som man skall använda sig av för ofta. Att man här och var bryter mot god sed försvarar jag inte. Vad jag försvarar är kommunens obetingade företrädesrätt.

När det sedan gäller förköpslagen föreligger motioner både om att den skall upphävas och om att den skall ges ett annat innehåll.

Majoriteten i utskottet står fast vid sin tidigare ståndpunkt att kommunen skall ha rätt att ta över som köpare när mark- och husaffärer är aktuella och när det finns ett kommunalt intresse. Vi vill inte krängla till det enkla system som gäller, nämligen ett övertagande av köpekontrakt. Men om kommunen anser att det är ett angeläget köp och priset är oskäligt, har kommunen andra utvägar att tillgripa, nämligen expropriation som vi tidigare talat om. Men utskottsmajoriteten tycker inte att vi nu bör ändra förköpslagens innehåll.

Så till frågan om hyresgästers förköpsrätt till fastighet. Utskottet anser nu som tidigare att hyresgäster inte kan gå före kommun som förköpare. Men jag vill starkt betona att bostadsrätt är en tilltalande boendeform, och kommun bör inte, om det inte finns skäl som talar för det, lägga hinder i vägen för överlåtande av hus till bostadsrättsförening. Men det är också förenat med problem, bl. a. finansiella sådana. Riksdagen kommer i vår att få ta ställning till förslag om att ta in ett ingångsvärde i låneunderlaget vid statligt belånad ombyggnad av flerfamiljshus. Det bör göra det lättare för de boende att bilda bostadsrättsförening och överta hus.

Jag vill säga till herr Strömberg att jag principiellt inte har någonting att invända mot att hyresgäster övertar hus och bildar bostadsrättsförening. Jag upprepar att det är en bra boendeform. Men jag tycker inte att hyresgästerna skall kunna gå före, om det finns något kommunalt

Onsdagen den
25 februari 1976

*Expropriationsla-
gen och förköpsla-
gen, m. m.*

skäl däremot. Jag hoppas emellertid att det här skall vara en väg att utveckla denna boendeform.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen I och i övrigt till utskottets hemställan.

Herr ADOLFSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets ordförande konstaterade nyss att moderata samlingspartiet vill begränsa kommunernas möjligheter att skaffa mark. Det är ett riktigt konstaterande, det stämmer med verkligheten. Men vi vill inte förhindra kommunerna att skaffa mark. De legitima samhällsintressen som vi via lagstiftningen har att tillgodose kan tillgodoses genom den expropriationslagstiftning som tidigare gällde. Vi behöver ingen förköpslag, vi behöver ingen skärpning av lagstiftningen över huvud taget. Det fungerade på ett utomordentligt sätt redan tidigare.

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! Först några ord om reservation I i betänkande nr 11 från civilutskottet. Där har moderaterna ånyo fått sällskap med folkpartiet och centern i avsikt att ur expropriationslagen utmönstra stadgandet om kommunernas möjlighet att använda tomträtten som en självständig expropriationsgrund.

Majoriteten i utskottet vill slå vakt om expropriationslagen även i detta avseende. Vi menar att man noga skall välja tillfälle, om man tänker beskära kommunernas möjlighet att råda över marken. Riksdagen har vid så många tidigare tillfällen slagit vakt om tomträtten att kommunerna bör upplåta mark med tomträtt. Vi har infört markvillkoret och slagit fast möjligheterna för kommun att ha tomträtten som en självständig expropriationsgrund.

Frågan om förvärv av mark – eller i yttersta fall expropriation – för tomträttsupplåtelse avgörs i kommunalpolitiken. De ärenden som det här kan bli fråga om innebär ett hävdande av kommunala intressen gentemot enskilda markägare. Vinner reservationen har riksdagen lagt en spärr för kommunernas handlingsfrihet på ett av de mest angelägna områdena av den kommunala verksamheten.

Mitt yrkande, herr talman, på denna punkt är således bifall till utskottets hemställan.

Moderaterna har dragit i gång inför årets val genom att skärpa sitt tidigare agerande i bostadspolitiken. De försök som görs, bl. a. här i dag, till upphävande av förköpsrätten i allmänhet och för saneringsfastigheter i synnerhet är en fortsättning på partiets strävan att återföra bostadspolitiken till det gamla. Det är viktigt att övriga partier isolerar moderaterna och låter dem ensam framstå som ett språkrör för sådana enskilda ekonomiska intressen. Att jag går in i debatten från socialdemokratiskt håll – jag delar självklart den uppfattning som utskottets ordförande gav uttryck för i sitt inlägg – beror på att moderaterna i sina motioner, och

självfallet också i reservationerna, har tagit upp saneringsfrågorna med en vinkling som gör att man frågar sig om inte partiets företrädare har fångats in av sin egen okunnighet.

I motionen 1922 använder sig herr Adolfsson och herr Fridolfsson av Stockholm som motiv för att frånta kommunerna deras ledande roll i saneringen. I motionen återges några utvalda aktstycken ur en promemoria från Stockholms fastighetskontor, daterad den 30 september 1975. Styckena återges emellertid inte helt. I ett fall har en mening inne i det citerade stycket utgått – eller, rättare sagt, den passade inte in i herrarnas vinkling – och i andra fall har man stannat i citeringen där det börjat bli socialt intressant.

Av motionen framgår att man tror sig tala till en församling som helt saknar insikt i dessa frågor. Ämnets uppläggning kan möjligen bli en höjdpunkt i ett föredrag på byggmästareföreningen, för motionen saknar totalt förståelse för den koppling som finns i ett modernt samhälle mellan bostad och socialt ansvar. Debatten om saneringen i Stockholm utvecklas i stället på rent kommersiell basis som ett moment bland andra i viktiga affärstransaktioner och med målsättningen att det är de enskilda byggmästarna som skall ha nära nog monopol på sanering och ombyggnad av äldre fastigheter exempelvis i Stockholms innerstad. Ju mer kommunen lägger sig i planeringen, ju fler ambitioner som majoriteten i Stockholms stadshus har att bygga om innerstaden i kamp mot segregation och trångboddhet, desto hemskare kval lider byggmästarna. Allt enligt motionärerna.

Vad diskussionen gäller är om vi i det här landet skall tillåta att vissa delar av bostadsmarknaden – typ Stockholms innerstad – skall vara reserverade för enskilda intressen av vilka inte så få arbetar spekulativt. Det är dessa intressen, menar vi, som måste vika för de intressen som en modern kommun representerar. Motionen ger intryck av att Stockholms kommun – och då syftar man självfallet på dess majoritet – fullständigt hänsynslöst har använt sig av förköpsrätten. Sanningen – det finns en sådan – är att Stockholms kommun under 1975 behandlade 395 förköpsärenden och att förköpsrätten utövades i 15 fall. Det är mindre än 5 % av ärendena. En sådan uppgift är ju inte särskilt svår att få fram.

Stockholm är en kommun där den kommunala förköpsrätten kombinerad med andra åtgärder är en förutsättning för en socialt inriktad bostadspolitik också i innerstaden. Majoriteten i stadshuset har satt målet för lägenhetsfördelningen vid ombyggnad till 25 % lägenheter med mindre än 3 rum och kök, 50 % med 3 rum och kök och 25 % större än 3 rum och kök. Som en illustration kan nämnas att lägenhetsfördelningen i detta bestånd i Stockholms innerstad i dag är 92 % lägenheter med mindre än 3 rum och kök, 6 % med 3 rum och kök och 2 % större än 3 rum och kök. Hur skall familjer med barn kunna bo där, om vi genom ombyggnad av de äldre fastigheterna gör små, obetydliga förändringar i stället för att ta de djärva grepp när det gäller standard, utrustning, utrymme och miljö som den fastlagda målsättningen i stads-

Onsdagen den
25 februari 1976

*Expropriationsla-
gen och förköpsla-
gen, m. m.*

huset innebär. Med den lagstiftningen och med de låneregler för bostadssaneringen som gäller har Stockholm börjat få i gång en omfattande bostadsförnyelse med en stor andel ombyggnader. Saneringstakten i Stockholm är otillräcklig, även om man skall akta sig för att låta alltför korta perioder förflyta innan man sammanställer resultatet. Man frågar vad orsaken härtill kan vara. Kanske beror det på att 80 % av de berörda fastigheterna är i privat ägo. Det är konstigt att man först nu upptäckt sin tidigare brist på agerande i dessa sammanhang.

Herr talman! Det är ett slags hushållning som är på väg, sade herr Adolfsson i sitt inlägg. Just precis, herr Adolfsson! Det är ett slags hushållning. Det är också en brytning mellan det gamla och det nya, mellan enskildas intressen och spekulanter å ena sidan och det allmännas intresse å andra sidan. Jag hoppas därför att moderaterna får fortsätta att vara isolerade i sin kamp mot ett socialt betonat boende i det här landet.

I detta anförande instämde fru Ström (s) och herr Ulander (s).

Fru OLSSON i Hölö (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lindkvist började med att säga att om reservationen I vann, så skulle kommunernas möjligheter beskäras. Han sade vidare att man därmed skulle sätta en spärr för kommunerna. Jag började då bli nyfiken, trodde att herr Lindkvist skulle fortsätta och tala om vad som fanns fördolt här och som jag inte kan utläsa i fråga om dessa mindre möjligheter för kommunerna. Men tyvärr tog herr Lindkvist inte några exempel som visade vad som kunde vara fördolt för mig. Jag har alltså inte blivit klokare av herr Lindkvists anförande.

Är det inte så, herr Lindkvist, att det – om vi skall vara ärliga – har gått troll i orden och att det är gammal prestige som gör att man inte vill ändra på detta? Avsikten kan ju inte vara att stärka tomträttsinstitutet som sådant. Att tomträtt många gånger kan vara en lämplig form och att vi bör ha tomträttsinstitutet kvar råder det inga delade meningar om. Vi anser att kommunerna bör få avgöra hur de i det avseendet skall ha det.

Jag skulle alltså vara tacksam om jag kunde få litet mer förklaringar av herr Lindkvist om vilka besvärligheter som skulle uppkomma om vi slopade den här regeln.

Herr ADOLFSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lindkvist uttryckte två gånger under sitt anförande förhoppningen att vi moderater skulle känna oss isolerade i vår uppfattning. Vi känner oss nog isolerade visavi den socialistiska uppfattning som herr Lindkvist för till togs. Men det bekymrar oss inte nämnvärt. Vi känner oss definitivt inte isolerade från de många människor utanför det här huset som ofta har kommit i kläm genom alltför långtgående lagstiftning.

Så länge vi vet att vi talar för de många människorna i det här landet, herr Lindkvist, så länge kommer vi att fortsätta vårt agerande.

Herr LINDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Först vill jag säga till fru Olsson i Hölö: Riksdagen har beslutat att i expropriationslagen ta in en möjlighet för kommunerna att med tomträtten som skäl få använda expropriationsinstrumentet. Det har ansetts nödvändigt för den långsiktiga planeringen av den kommunala verksamheten, som ett led i kommunernas rätt att råda över marktillgångarna och deras ansvar för den kommunala planeringen. Det innebär att varje hinder mot dessa möjligheter utgör en spärr enligt den nuvarande expropriationslagen.

Jag har läst igenom en rad olika skäl som använts tidigare när detta ärende har diskuterats. Man har i denna kammare sagt att risken finns att kommunerna gör misstag, att risken finns att förvärvat mark inte är ändamålsenlig, att kommunerna riskerar göra dåliga inköp, att de betalar för mycket för marken osv. Jag tycker att varje sådan form av agitation är riktad mot den kommunala självbestämmanderätten. Vi bör ha en generös tolkning av expropriationslagen, och det är bakgrunden till att utskottsmajoriteten inom civilutskottet hävdar att tomträtt skall utgöra en självständig expropriationsgrund.

Det är inte ofta som herr Adolfsson och jag är överens. Nu är vi det. Jag instämmer till fullo i den tillfredsställelse som herr Tage Adolfsson uttalade över att moderaterna är isolerade i denna fråga. Det uttalandet är ett hälsotecken.

När herr Adolfsson och i det här fallet också herr Fridolfsson, som båda är sitt partis mest framstående mörkmän på det här området, hävdar att ni företräder de många intressen så talar ni inte sanning.

De många, herr Adolfsson, är hyresgäster, de som är beroende av ett gott fastighetsbestånd, av rimliga hyror, de som behöver tillgång till en god miljö, de som behöver utrymme för sin familj och sina vänner. Detta är de många i samhället, och de har alltför många gånger kommit i kläm när de enskilda intressena lekt affär på bostadsmarknaden inte minst i Stockholm.

Det är sanningen, och jag vill också säga till herr Adolfsson – om det behöver upprepas – att han också är isolerad här i riksdagen. Det finns inte något annat parti som ställer upp för den bostadspolitik herr Adolfsson pläderar för.

Fru OLSSON i Hölö (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lindkvist och jag är överens om att kommunerna skall ha bestämmanderätt över marken. De skall se till att människorna har bostäder och kunna planera för detta. Då måste de också ha tillgång till marken. Det är vi helt överens om.

Men vad jag inte kan begripa är att det inte skulle räcka med tätbebyggelseexpropriation som grund för att tillvarata människornas intresse av att ha mark för att bygga bostäder och för andra ändamål.

Jag kan inte på något sätt finna att kommunerna får större tillgång till marken med tomträttsexpropriationen som grund.

Onsdagen den
25 februari 1976

*Expropriationsla-
gen och förköpsla-
gen, m. m.*

Herr ADOLFSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lindkvist talar om de många i samhället. Jag anser att de många är de ungefär 90 % av svenska folket som, när de i en undersökning blivit tillfrågade om hur de vill bo, har sagt att de helst – om de fick avgöra det själva – skulle vilja bo i eget hus och på egen tomt.

Dessa människor anser jag vara de många i samhället, och jag anser faktiskt att moderata samlingspartiet företräder de önskemål som de ger uttryck för.

Vi känner också ett visst stöd från de många människorna, herr Lindkvist. Vi känner oss kanske isolerade från det socialdemokratiska partiet och dess ståndpunkter, men definitivt icke från de människor som denna politik berör.

Sedan kan vi väl också i efterhand i en sådan här debatt få konstatera, att efter de många allvarliga misslyckanden som den förda bostads- och markpolitiken har inneburit under senare år, så förvånar det mycket att herr Lindkvist använder en så pass hård ton som han gör i dag.

Herr LINDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Fru Olsson i Hölö säger att vi är helt överens om kommunernas rådighet över marktillgångarna. Men vi är ju inte helt överens. Fru Olsson vill nu ta bort tomträtten som självständig expropriationsgrund, och där har vi delade meningar.

För några år sedan presterade centern ett särskilt yttrande i den här frågan och sade då att man förväntade sig att denna regel skulle utmönstras ur expropriationslagen. Men 1975 och nu i år har fru Olsson stramat upp sig och gått på moderaternas ståndpunkt, att man helt enkelt skall mönstra ut den. Jag tycker inte det finns skäl att lägga in en spärr här. Har man förtroende för kommunerna så har man det. Jag har i dag haft kontakt med ledande företrädare för kommunalpolitiken i Stockholm. De är allvarligt oroade för att man nu försöker ta bort denna möjlighet för Stockholms kommun.

Herr Adolfsson strör som vanligt många standardfraser omkring sig när vi diskuterar bostäder. Vi kan väl nöja oss med att konstatera att vi har föga gemensamt när det gäller bostadspolitik. Vi kommer för vår del att driva en bostadspolitik med en social inriktning i vilken varje människa skall ha rätt till en god bostad och att denna skall finnas i en god miljö. Det är vår politik, och därför engagerar vi på olika sätt staten och kommunerna för att stärka den sociala bostadspolitik. Eftersom herr Adolfsson, under återgivande av att han företräder många, i verkligheten representerar de få, så har socialdemokraterna och moderaterna helt olika intressen när det gäller utformningen av bostadspolitik.

Herr DANELL (m):

Herr talman! Herr Adolfsson har i sitt anförande tidigare i debatten presenterat moderata samlingspartiets syn på markpolitiken och i samband därmed behandlat de frågor som rör expropriation m. m. Som en komplettering till detta avser jag att beröra förköpslagen och våra förslag om förstahandsrätt för hyresgäster.

Även om vårt moderata krav, att förköpslagen skall upphävas, är väl känt sedan flera år så skall vår markpolitik sättas in i det sammanhang man nu klart kan se, nämligen att vi befinner oss i en snabb socialiseringsprocess vad gäller markpolitiken. Den iver som regeringen visat i det markpolitiska arbetet är uppseendeväckande. Förändringarna av expropriationslagen i början av 1970-talet har raskt följts av alltmer detaljerade och förfinade instrument för samhället att på markägarnas bekostnad skriva över markinnehavet till kommunerna. Förändringar av förköpslagen och markvillkor är andra nyheter under 1970-talet.

Aktuellt nu är att LO – det socialdemokratiska partiets siamesiska tvilling, något som vi får höra i alla andra sammanhang – föreslår en totalsocialisering av all mark. Observera att det för första gången går ut en större organisation, som påstår sig ha förankring hos folk, och kräver en socialisering av den enskilde egnahemsägarens mark och av jordbruksmarken. Det är onekligen värt att sätta ett utropstecken i kanten för.

När vi moderater har motsatt oss flera av de här reglerna har utgångspunkten varit att vi hävdar den enskildes rätt att på lika villkor med samhället kunna hävda sina anspråk när samhällsplanerarna hävdar samhällets. Det är således inte alls fråga om att vi moderater motsätter oss kommunernas möjligheter att planera ett väl fungerande samhälle, och därmed accepterar vi att detta kan innebära inskränkningar i den enskilde markägarens planer. Det är bara det att vi utgår ifrån att en markägare liksom vilken medborgare som helst i en rättsstat skall ha en chans att i god tid kunna bedöma en kommuns handlande och att kommunen också skall ge skäligen ersättning för den förlust som en markägare kan få vidkännas. Dess värre fungerar inte vår marklagstiftning så i dag.

Vad beträffar förköpslagen är det just osäkerheten för en markägare som är det stora problemet. Efter de ändringar som på senare år har skett i förköpslagen krävs det i praktiken inga som helst skäl till att en kommun går in och utnyttjar sin förköpsrätt. Det behövs inga planer, inga principbeslut i kommunen för att den skall kunna hävda sitt intresse för ett markområde. Det har gått så långt att många i våra berörda nämnder och fullmäktige runt om i landet använder förköpslagen som ett direkt instrument mot förmodad spekulation. Praxis vad beträffar den nya förköpslagen är alltså minst sagt vildvuxen. Spekulation och uppdrissning av markpriser är något ont som vi har att motarbeta i våra kommuner, men förköpslagen måste vara fel verktyg. I stället måste vi bygga ifatt efterfrågan på sådana bostäder som folk vill ha, nämligen småhus, för att på det sättet få en tidsdämpande effekt. Därutöver skall

Nr 72

Onsdagen den
25 februari 1976

*Expropriationsla-
gen och förköpsla-
gen, m. m.*

vi naturligtvis med beskattningsregler möta orättfärdiga spekulationsvinster.

Vi moderater menar att kommunerna med sitt planmonopol och övriga marklagar kan vara förköpslagen förutan, i synnerhet med tanke på den senaste ur rättssäkerhetssynpunkt farliga lydelsen.

Förköpslagens allt vidare lydelse har också inneburit avsevärda problem för den behövliga saneringsverksamheten, som alla är ense om måste stödjas. Eftersom osäkerheten är stor i frågan, om förköpsrätten kommer att utnyttjas eller inte, minskar omsättningen av saneringsfastigheter högst avsevärt. Det är fallet här i Stockholm. Och även om den statistik som herr Lindkvist nyss visade tyder på att det trots allt är i ganska få fall som Stockholm använder sig av förköpsrätten, har den debatt som nu från socialdemokraternas sida förs i Stockholm och de många hot som finns om förköpsrättens utnyttjande bidragit till att osäkerheten är utomordentligt stor. Enskededalen är ett annat exempel på hur kommunen kör över både konsument- och andra intressen i bostadsbyggandet.

Detta innebär att saneringen aldrig kommer att kunna genomföras i den takt som en gång planerats. I Stockholms kommun kan vi alltså konstatera att vi förmodligen har landets mest dogmatiska mark- och bostadspolitik. Därmed är den låga saneringstakten ett faktum. Dessutom medför – jämte motsvarande konsekvenser av markvillkoret – osäkerheten och den låga saneringstakten på marknaden att flera byggföretag med utomordentligt erfarna och kunniga anställda när det gäller sanering tvingas till nedskärning av verksamheten till skada för anställda, bostadskonsumenter och stadsbilder.

Det är således naturligt att vi moderater inför möjligheten av att vår reservation 5 faller yrkar bifall också till reservationen 6, som syftar till att förköpslagen inte skall gälla saneringsfastigheter.

Herr Lindkvist berörde tidigare frågan om att det skulle föreligga en konflikt mellan vår politik och social bostadspolitik och socialt ansvar. Det är som bekant valår och då måste man naturligtvis ta och stuka till allting litet extra. Men bortser man från det är det givet att det inte finns någon folkvald i denna kammare som har något uttalat intresse av att bygga en dålig miljö eller en bostad med hög kostnad eller något annat, för att nu ta en motsats till allt det som herr Lindkvist räknar upp som fördelarna av hans sociala bostadspolitik. Många av oss bygger ute i borgerliga kommuner – med föredömen, som vi hade hoppats att man inte minst i en del socialdemokratiskt dominerade kommuner i Stockholmstrakten skulle ta intryck av – bostadsområden där man just tagit hänsyn till konsumenterna. Viljan är självklart densamma, men vi har olika medel. Herr Lindkvist, som själv företräder en utomordentligt radikal socialistisk bostadspolitik, motiverar att vi skall närma oss planhushållningens samhälle. Vi tror inte på den linjen därför att vi vet att bostadspolitiken är den mest socialistiska sektorn i vårt land, där man under lång tid just har bedrivit en politik som går ut på mer och mer av regleringar och att samhället skall alltmer gå in i detalj och bestämma.

Det är i den sektorn som vi har de absolut största problemen och misslyckandena i samhället i dag. Detta borde rimligtvis få andra än bara moderater att rygga tillbaka – och så är också fallet. Man kan tala om en icke-socialistisk bostadspolitik i kommuner runt om i vårt land, även om den dess värre inte alltid understryks här inne i kammaren.

Till sist skall jag också beröra moderata samlingspartiets förslag om att hyresgästerna skall ges möjlighet att – med hjälp av förstahandsrätt inför en överlåtelse – överta det hus de bor i. Det förslaget ligger i linje med vår bostadspolitik, som bl. a. syftar till att låta folk bo som de vill även när det gäller upplåtelseformer. Eftersom vi vet att det finns ett stort intresse av att äga inte bara det småhus man bor i utan också den lägenhet man bor i vill vi skapa möjlighet för det här precis som i många andra länder.

Vårt förslag om en förstahandsrätt för en grupp hyresgäster att köpa det hus de bor i strävar till att öka bostadsägandet, vilket inte minst ur bostadskostnadssynpunkt är en fördel. Det är helt klart att ett ägande eller deläggande av bostäder i form av bostadsrätt ökar intresset för att hålla nere driftkostnader – och därmed de våldsamma höjningar som skett på det området under de senaste åren. Som regel ökar också intresset för bomiljön, och en gemensam insats för att förbättra densamma är naturligtvis en värdefull ytterligare vinst av en sådan här politik.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 5, 6 a, 6 b, 7, 8 a och 9.

Herr LINDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Bara några ord till herr Danell, som ju kämpar ivrigt för att nå upp i jämnhöjd med den propagandanivå som utmärker herrar Adolfsson och Fridolfssons agerande. Herr Danell påstår att det förs en dogmatisk bostadspolitik i Stockholm. Jag skall ge honom rätt så till vida att det har förts en dogmatisk bostadspolitik i Stockholm. Den dogmatiska bostadspolitiken har bestått i att starka enskilda intressen har byggt fastigheter och lägenheter på välbelägna bostadsområden. De har byggt små lägenheter, oftast utan någon social ambition, och framför allt har de byggt för folk som har haft gott om pengar. Den bostadspolitiken kan vi inte vara med om, herr Danell. Det är den vi håller på att lägga om. Vår ambition är att göra en bostadsmarknad som är tillgänglig för alla medborgare.

Vidare skulle jag vilja säga: När beslut i frågan om den framtida markpolitiken skall fattas i riksdagen får vi se vad remissinstanserna sagt och vad regeringen föreslår. Den omständigheten att Landsorganisationen har gått långt i sitt remissvar behöver herr Danell inte använda som skäl för att sprida skräckvisioner i den politiska debatten. Det förtjänar verkligen inte det remissvar som Landsorganisationen har gett på den utredningen.

Slutligen säger herr Danell att det gäller planhushållning. Det finns bara ett par valmöjligheter. Antingen kan man välja mellan en plan-

Onsdagen den
25 februari 1976

*Expropriationsla-
gen och förköpsla-
gen, m. m.*

hushållning – hushållning med landets resurser så att alla blir delaktiga av dem – och slumpen. Eller också kan man välja mellan de kommunala och allmänna intressena, å ena sidan, och de enskilda intressena, å andra sidan. Det är de intressena som hela tiden står emot varandra i den politiska debatten. Den profilen är speciellt tydlig när det gäller bostadsdebatten.

Herr DANELL (m) kort genmäle:

Herr talman! Till att börja med: Det sägs att planhushållningen skulle ta hänsyn till konsumenternas intressen. Vi vet att det i de länder som har planhushållning minsann inte är konsumenternas intressen som man eftersträvar att fånga upp. Där sätter man konsumenterna i fångelse och där härjar man runt på ett sätt som visar att man uppenbarligen inte klarar att förena planhushållning och demokrati. Det gör att vi, inte minst ur den synpunkten, har tagit den ställning vi har gjort när vi försöker forma vårt samhälle.

Det talas vidare om ett samhällsintresse som någonting självklart. I går hade vi en lång debatt här i kammaren där det visade sig att regeringen uppenbarligen kör över en helt enhällig kommun i en planfråga bara därför att staten vill ha en viss verksamhet. Staten äger 54 % av all mark i en kommun, och regeringen har därför makt att bestämma över marken – bortsett från sin makt som regering. Jag tycker inte att man skall tala så allmänt om samhällsintressen. Om man börjar studera det hela noggrant finner man att intressena är minst sagt tudelade.

Det sägs att vi bara skulle företräda vissa kapitalintressen och höginkomsttagare här i Stockholm. Det är faktiskt uppenbarligen så att man inte klarat av saneringsprogrammet. De människor som bor i de icke åtgärdade saneringsmogna husen ligger verkligen illa till, och det beror på att förköpslagen skapar en sådan osäkerhet att vi inte får en tillräcklig rörelse på bostadsmarknaden. I det läget får vi inte heller de saneringar som vi vill ha.

Det finns stora och starka kapitalintressen, och vi har i tidningarna sett att många har råd att bo på Strandvägen. Där bor t. o. m. socialdemokratiska statsråd, och de tycker inte alls att det är snobbigt. Det må vara deras ensak. Jag vill dock göra fullt klart att det som vi jobbar för är en bostadspolitik som tillgodoser flertalets intressen. Annars skulle vi exempelvis inte kräva ett ökat småhusbyggande, och vi har 80 % av svenska folket bakom oss i den frågan.

Till sist, herr talman, har det sagts att jag skulle föra fram en skräckvision när det gäller Landsorganisationens markpolitik. Jag talar bara om vad LO har redovisat att man vill göra. LO vill socialisera all mark. Jag håller med om att det är en skräckvision, men det är inte jag utan Landsorganisationen som har manat fram den.

Oskar Lindkvist säger att LO har gått långt i sitt remissvar, och det som han uttalade i övrigt gör att vi kanske skall fatta hans inlägg som ett avståndstagande från LO:s markpolitik. Jag skulle vilja ha svar på frågan om det är på det viset.

Herr LINDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Danell har genom statsministern fått ett svar vad avser LO:s remissyttrande. Jag har ingen anledning att ta upp en diskussion om det nu. När man refererar ett remissvar bör man göra det korrekt. LO utgick i sitt remissvar från att markövertagandet skulle ske vid ägarskifte, men det har inte framgått av herr Danells inlägg.

Sedan pratade herr Danell om statsråd som bor på Strandvägen. Men det har ju ingenting att göra med frågan om att öppna bostadsområdena för alla människor i samhället. Vad vi pratar om är att ordna goda bostäder till rimliga priser i en god miljö, herr Danell. Att plocka ut enstaka människor som något slags monument över att det gått snett tycker jag är ett egendomligt sätt att diskutera.

Vidare säger herr Danell ånyo att förköpslagen har betytt ökad långsamhet i Stockholm. Sanningen är att man har en mycket ambitiös sanneringsplan i Stockholm. Det tar tid, det kostar och det krävs en samplanering för att genomföra den. Det är många krafter som skall in i bilden. Men jag har med statistik bevisat att det bara är i knappt 5 % av fallen år 1975 som Stockholms kommun har utnyttjat förköpsrätten. Herr Danell sade sedan att man inte skall skapa en planhushållning på detta område; se på de länder som har en sådan – de sätter konsumenterna i fängelse!

Jag hade för mig att vi nu pratar om svensk bostadspolitik och inte om hur kriminalpolitiken fungerar i andra länder. Jag har i varje fall hållit mig till problemen i Stockholm och till det övriga Sverige. Vi kanske en annan gång kan diskutera bostadspolitik på andra håll. Det som vi nu diskuterar och det som moderaternas förslag innebär har såvitt jag förstår synnerligen svåra återverkningar på svensk bostadspolitik. Här sätts väl inga konsumenter i fängelse annat än om de använder fastigheterna som spekulationsobjekt på ett olagligt sätt. Det har vi som bekant kunnat läsa åtskilligt om i dagens tidningar.

Herr DANELL (m) kort genmäle:

Herr talman! Vad gäller Landsorganisationens förslag har jag talat om vad den organisationen eftersträvar, och herr Lindkvist har inte på något sätt visat att vad jag sade skulle vara ett felaktigt referat. Vad LO föreslår är en socialisering av all mark, även tomter på kanske 500 m² som egna hemmarna har slitit ihop till. De har kanske t. o. m. byggt sitt hus själva. Värdet i den marken vill Landsorganisationen dra in genom något som delvis är en ren konfiskation. Man vill nämligen inte att samhället skall betala vad fastigheten är värd utan bara en ersättning som ungefär motsvarar taxeringsvärdet. Detta är ett oerhört radikalt förslag, som naturligtvis bör angripas i en bostads- och markpolitisk debatt, och det är därför vi har tagit upp det här. Men jag vill än en gång fråga: Tar Oskar Lindkvist avstånd från Landsorganisationens markpolitik som den framkommer i LO:s remissyttrande?

Till sist vill jag säga att det som vi nu har diskuterat – och det var

Onsdagen den
25 februari 1976

Expropriationslagen och förköpslagen, m. m.

också meningen att det skulle dominera debatten – är förköpslagen. Uppenbarligen kan vi nu efter Oskar Lindkvists senaste inlägg konstatera att saneringsprogrammet i Stockholm överges, och i Stockholm förs den mest dogmatiskt socialistiska bostads- och markpolitiken i landet. Jag tror att dessa båda faktorer har ett helt givet samband och att vi alltså i detta fall bör rycka undan kommunens möjligheter till förköp av saneringsfastigheter för att alla de fastigheter som är i privat ägo också skall komma med i den saneringsvåg som så väl behövs. Sedan skall vi politiker se till att det blir byggt på rätt sätt, men det har vi redan redskap till.

Herr andre vice talmannen anmälde att herr Lindkvist anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr SÖRENSON (s):

Herr talman! I motionerna 666 och 1969 tar vi upp problem som uppstått genom läckage i förköpslagen. I motionen 1969 preciserar vi oss och talar om möjligheter att kringgå lagen genom att den inte omfattar fusion eller tillskott till eller utdelning eller skifte från bolag eller förening, liksom att bolag med tillhörande fastigheter genom mer eller mindre fiktiva ägarskiften inom samma koncern kan ställa kommunen utanför möjlighet att använda förköpslagen.

Vi vet att det finns en expropriationslagstiftning och att denna möjlighet alltid återstår. Vi vet också att departementschefen är medveten om kryphålen men att han sagt att man bör kunna tåla dem med hänsyn till den nuvarande lagens relativa enkelhet. Ändå tar vi upp frågan i de här motionerna, och det finns faktiskt flera skäl att göra det. Några av skälen berördes också av fru Olsson i Hölö i hennes inlägg i kammaren tidigare i dag.

Först och främst ser vi en väsentlig skillnad mellan förköpslagen och expropriationsinstrumentet. Den förra lagen har i allmänhetens ögon av psykologiska och andra skäl en helt annan karaktär än den senare. Fru Olsson berörde just detta. Förköpslagens image – om man nu kan använda ett sådant ord – är av allmänt mera civil karaktär. Den blir därför mer tillgänglig, och dess metod ses som helt acceptabel inom stora delar av allmänheten. Expropriation däremot, det är fult det. Den lagen har i mångas ögon en betydligt mer militant karaktär, och kommunerna drar sig för att använda den. Det syns också i statistiken.

Men om förköpslagen med dess enkelhet och mer civila karaktär urholkas intill beskedlighet, så att man på sikt inte behöver ta hänsyn till den, därför att det så lätt går att komma förbi den, då har vi kommit i det läget att samhällets intressen alltmer kan komma att överspelas. Meningen med båda lagarna är att samhällets intressen skall beredas möjlighet att ta över privatintresset, då det förra blir hotat av det senare. Dessutom har lagen trots att den nyligen varit föremål för riksdagsbehandling redan kunnat kringgås.

I december 1975 redogjordes i Aftonbladet för hur Wallenbergföretaget ASEA överlät sitt dotterföretag Surahammars Bruk till ett par andra företag under Wallenbergs regim. Det var som vanligt i storfinansens värld en smart manöver. Om Kopparfors hade köpt enbart marken av Surahammars Bruk, hade förköpslagen kunnat anlitas av kommunen, som också behövde mark och som tagit upp frågan med Surahammars Bruk om köp av råmark för kommunens behov. Därför fick Kopparfors köpa hela Surahammars Bruk, och därmed var kommunen utmanövrerad. Därefter fick Surahammars Bruk köpa tillbaka sin från början ägda stålverksrörelse, medan Woxnans Kraft AB, som också är ett Wallenbergsägt företag, fick köpa Surahammars kraftverksrörelse.

Nu fungerar allt som förut inom Wallenbergkoncernen. Man har åkt slalom genom förköpslagen och klarat sig hyggligt från skatter dessutom. Det enda som hänt för övrigt i koncernen är att de inblandade företagen fungerar med formellt nya ägare.

För att rätta till sådant här och upprätta lagens mening kan man gå i olika riktningar. Man kan naturligtvis resonera som herrar Fridolfsson och Adolfsson att förköpslagen bör upphävas. Den är ju till dels redan borta. Nu är väl inte detta grunden för deras resonemang. Lagen är duglig i andra sammanhang – för övrigt inte obetydliga, vilket herr Lindkvist har vittnat om här i dag och det är därför de vill ha bort den. De betraktar den som en stämpling mot den fria företagsamheten och dess doktrin. Men så ser ju trots allt inte riksdagens majoritet på den. Man har menat allvar med lagen och anser att genom den skall samhällets intressen kunna tillvaratas. Därför bör vi väl snarast gå i en annan riktning och förstärka lagen så att dess mening kan slå igenom över hela fältet.

Herr Adolfsson stöder sig här i kammaren på en utredning, enligt vilken majoriteten av svenska folket skulle vilja ha egna bostäder. Men då kommer ju alla de människorna på kollisionskurs med de stora privata markägarnas intressen. Mark skall de ha till sina småstugor, om de vill bygga sådana, eller sina byggnadsföreningar, om de föredrar den formen av boende. Då blir det samhället som får gå in mot de privata kapitalägarnas intressen och tillgodose markbehoven också för de boendeformer som herr Adolfsson här åberopar.

Om nu den översyn vi begär inte kan ske eller inte bör ske, som utskottet med departementschefen säger, därför att det stör enkelheten i den nuvarande förköpslagen, kan utskottet då i stället tänka sig att gå i en annan riktning, exempelvis genom något institut mellan den nuvarande enkla förköpslagen, som man inte vill rucka på, och den mer militanta expropriationslagstiftningen? Det bör ju finnas flera möjligheter, och vi motionärer stirrar oss inte blinda på nuvarande lösningar. Vi kan gott tänka oss andra lösningar under förutsättning att de tjänar samhällets intressen i den mening den nuvarande lagstiftningen söker tillgodose utan att helt räcka till.

En fråga till utskottet och fru Olsson i Hölö blir då: Har ni diskuterat eller tänkt över andra möjligheter än de som omedelbart ligger i för-

Onsdagen den
25 februari 1976

Expropriationslagen och förköpslagen, m. m.

ändringen av förköpslagen eller som redan finns i det mer militanta expropriationsinstitut som kan skapas?

Herr talman! Vi är medvetna om att det kanske förflutit alltför kort tid för att tillräcklig erfarenhet skall vara tillgänglig för lagändring i dag. Därför yrkar vi nu inte bifall till motionerna, men vi kommer att följa frågan noga och vi hoppas att utskottet också gör så. Skulle den utveckling vi fäst uppmärksamheten på fortsätta, måste vi och riksdagen givetvis återkomma och då på ett mera allvarligt sätt gå igenom problematiken, så att samhällsintressena på det här vitala området verkligen kan bli tillgodosedda.

Med detta anförande, i vilket herrar Sundgren, Karlsson i Malung och Gillström (samtliga s) instämde, var överläggningen slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av fru Olsson i Hölö m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Olsson i Hölö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkandet nr 11 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av fru Olsson i Hölö m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades tvekan kunna råda angående resultatet, varför votering med omröstningsapparat verkställdes. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 154
Nej - 154
Avstår - 1

Då sålunda de avgivna rösterna var lika delade, gavs propositioner på att ärendet skulle dels återförvisas till utskottet, dels avgöras omedelbart, och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Herr andre vice talmannen nedlade i rösturnan en ja-sedel och en nej-sedel, varefter på herr andre vice talmannens anmodan fru Landberg (s) ur urnan upptog den ena av dessa båda sedlar, och befanns denna innehålla nej.

Kammaren hade alltså i enlighet med nej-propositionens innehåll bifallit reservationen nr 1 av fru Olsson i Hölö m. fl.

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels re-

reservationen nr 2 av herrar Wennerfors och Adolfsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Adolfsson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkandet nr 11 mom. 2 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herrar Wennerfors och Adolfsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Adolfsson begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	-	259
Nej	-	48
Avstår	-	1

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 4 av herrar Wennerfors och Adolfsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Adolfsson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkandet nr 11 mom. 4 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 4 av herrar Wennerfors och Adolfsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Adolfsson begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	-	260
Nej	-	48
Avstår	-	1

Mom. 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 5 av herrar Wennerfors och Adolfsson, och förklarades

Onsdagen den
25 februari 1976

Expropriationslagen och förköpslagen, m. m.

den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Danell begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkandet nr 11 mom. 5 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 5 av herrar Wennerfors och Adolfsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Danell begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 261
Nej - 48
Avstår - 1

Mom. 6

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 6 a av herrar Wennerfors och Adolfsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Danell begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkandet nr 11 mom. 6 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 6 a av herrar Wennerfors och Adolfsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Danell begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 261
Nej - 48
Avstår - 1

Mom. 7

Propositioner gavs på bifall till 1:o) utskottets hemställan, 2:o) reservationen nr 8 a av herrar Wennerfors och Adolfsson samt 3:o) reservationen nr 8 b av herr Strömberg i Botkyrka, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då herr Danell begärde votering upptogs för bestämmande av kontrapositionen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna för-

klarades ha flertalets mening för sig. Sedan herr Strömberg i Botkyrka begärt votering beträffande kontrapositionen, upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 72

Onsdagen den
25 februari 1976

*Rätt till ersättning
vid lokal trafik-
reglering*

Den som vill att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående civilutskottets hemställan i betänkandet nr 11 mom. 7 antar reservationen nr 8 a av herrar Wennerfors och Adolfsson röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen nr 8 b av herr Strömberg i Botkyrka.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Strömberg i Botkyrka begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 56
Nej - 32
Avstår - 222

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkandet nr 11 mom. 7 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 8 a av herrar Wennerfors och Adolfsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Danell begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 233
Nej - 48
Avstår - 29

Mom. 8

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16 Rätt till ersättning vid lokal trafikreglering

Föredrogs civilutskottets betänkande 1975/76:12 med anledning av motion om rätt till ersättning vid lokal trafikreglering och ändrad vägsträckning.

I detta betänkande behandlades motionen 1975/76:665 av herr Adolfsson m. fl. (m), vari hemställts att riksdagen hos regeringen skulle

*Rätt till ersättning
vid lokal trafik-
reglering*

anhålla om bestämmelser innebärande att myndighet som meddelade lokal trafikföreskrift eller som föranstaltade om ändrad sträckning av allmän väg skulle ta initiativ till överenskommelser om ersättning till sakägare som ekonomiskt drabbades av den berörda trafikändringen.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:665.

Reservation hade avgivits av herrar Wennerfors (m) och Adolfsson (m) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1975/76:665 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anfört om ersättning vid lokal trafikreglering.

Herr FRIDOLFFSSON (m):

Herr talman! Tillsammans med några partikamrater har jag i år återkommit med en motion om rätt till ersättning vid trafikreglering och ändrad vägsträckning.

Civilutskottets betänkande nr 12 behandlar just denna motion. Utskottsmajoriteten, som har yttrat sig över motionen, har åstadkommit något av det mest kortfattade som jag under mina elva riksdagsår har sett. På två rader avstyrker man motionen genom att hänvisa till tidigare intagen ståndpunkt.

Motionen behandlar en viktig och angelägen fråga. De trafiksaneringar som sker i de mest trafikintensiva områdena – områden som är centrum för handel och köpenskap – drabbar hårt och obarmhärtigt många köpmän. Kundunderlaget minskar när man avstänger gator och försvårar familjernas inköpsresor till affärerna. Många köpmän, för att inte säga de flesta, arbetar med knappa marginaler. På grund av en omläggning av trafiken förändras affärernas situation. Man kan helt enkelt inte driva sin affär utan tvingas lägga ner, om man nu inte går i konkurs. Detta är naturligtvis en icke acceptabel utveckling.

Självfallet är jag liksom reservanterna, det vill jag ha sagt, medveten om att det bl. a. av miljöskäl är nödvändigt att vidta trafiksaneringar. På grund av den växande trafiken blir det också allt vanligare med trafikomläggningar. Men att butiksägarna själva – ensamma – skall ta konsekvenserna av dessa trafiksaneringar måste vara fel.

Civilutskottet har vid frågans tidigare behandling varit inne på resonemanget att affärsverksamhet är lika med risktagande. Men, herr talman, en trafiksanering som myndigheterna vidtar ingår icke i ett normalt risktagande. Därför är det helt orimligt att trafikomläggningar i städer och tätorter skall resultera i att många butiksägare och hantverkare ruineras.

Att de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet icke har förståelse för denna kategori näringsidkare vet vi vid det här laget. För socialdemokrater skall det vara stora företag som Norrbottens Järnverk eller jättesatsningar som Stålverk 80 för att man över huvud taget skall reagera

och visa något intresse. De mindre företagen – butiksägarna och hantverkarna – är ointressanta.

Jag är alltså inte förvånad över socialdemokraternas ställningstagande. Vad som däremot förvånar mig är att mittenpartiernas representanter inte vill göra denna kategori näringsutövares sak till sin. Mest förvånad är jag över vännerna i centern. Jag vill ställa en direkt fråga till fru Olsson i Hölö: Är det inte så, fru Olsson i Hölö, att centern i sin propaganda ganska hårt slår fast att man slår vakt om de mindre företagen? Jag tycker det är bra. Men hur kan man då undgå att vara med om att lösa denna för många butiksägare och hantverkare viktiga fråga? Jag kan inte begripa det.

Nej, man slår följe med socialdemokraterna, som menar att de som drabbas av trafikomläggningar själva skall stå sitt kast – ett enligt mitt sätt att se rätt nonchalant resonemang. Jag är, herr talman, uppriktigt besviken och ledsen över att man inte förstår sitt ansvar när det gäller just denna kategori, som verkligen behöver hjälp.

Tidigare när jag har fört fram denna fråga har jag trott att den så att säga skulle falla framåt. Vi brukar få några ströröster från annat håll. Jag hoppas att vi i dag vid röstningen kommer att få erfarat att ännu fler än vanligt stöder denna motion.

Jag yrkar, herr talman, med detta bifall till den till betänkandet fogade reservationen av herrar Wennerfors och Adolfsson.

I detta anförande instämde herr Nordgren (m).

Fru OLSSON i Hölö (c):

Herr talman! Jag ger herr Fridolfsson rätt i att det är ett mycket kortfattat betänkande civilutskottet här har avgivit. Man kan naturligtvis ha olika sätt att arbeta i ett utskott och olika sätt att skriva. Vi fann vid behandlingen av den här motionen att det inte fanns några nya argument i den. Vi hade heller inte lyckats få tag på andra uppgifter än dem vi hade förra året. Därför blev betänkandet så kort. I och för sig kan man naturligtvis diskutera om man ändå skall göra så. Vi har denna gång valt att göra det.

Sedan några ord om den här problematiken.

Herr Fridolfsson är väl överens med mig om att kommunerna mer eller mindre är tvingade att allt emellanåt göra trafikregleringar för att stadsmiljön skall fungera. Då är det naturligt att många, i första hand affärsinnehavare, som finner sin situation förändrad, känner stor tveksamhet inför hur detta nya skall påverka dem. Det är också naturligt att många i början är helt negativa till den trafikreglering som måste göras. Men utskottet har nu liksom när denna fråga behandlades förra året erfarit att utfallet av de utvärderingar som har gjorts inte har blivit så negativt som befarades. Beträffande t. ex. Östermalm, som många känner till, sägs i rapporten från generalplaneberedningen att det inte blivit något påtagligt avbräck i den totala handelns omsättning eller i kund-

underlaget. En sådan rapport måste vi i utskottet beakta när vi behandlar denna motion. Liknande uttalanden finns också från t. ex. Västerås.

Utskottet finner det glädjande att på samma gång som man har lyckats åstadkomma en bättre miljö – vilket vi får förmoda att det har blivit – har affärsmännen i stor utsträckning kunnat behålla sina kunder. Med anledning av de positiva rapporter som utskottet har fått tror jag att herr Fridolfssons tal om hur illa affärsmännen råkar ut är litet överdrivet.

Jag finner det också väldigt svårt att förstå hur man skall kunna utforma regler för en eventuell ersättning. Skulle denna utgå när regleringen görs? I så fall måste man sja om hur utvecklingen blir i framtiden. Eller skall ersättningen utgå efter en tid, när man har sett om någon skada har uppstått? Det kan låta krasst att säga att det tillhör affärlivet att ta risker, men jag säger det ändå.

Med dessa ord yrkar jag, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Herr FRIDOLFSSON (m):

Herr talman! Fru Olsson i Hölö försvarar utskottets ställningstagande med att inga nya argument har presenterats. Det är riktigt, men de gamla argumenten räcker. De är tillräckligt tunga. Man behöver inte komma med nya argument härvidlag.

Inför en trafikomläggning, säger fru Olsson i Hölö, upplever affärsmännen stor tveksamhet och i början är de negativa, men om man bara väntar skall det nog lösa sig. Ja, det finns säkert exempel på affärsmän som i början av en trafikomläggning haft svårigheter men som småningom har hamnat så att säga på rätt sida. Men det är inte dem jag talar om. Att man åstadkommer en bättre miljö är bra, det är vi överens om. Att det är nödvändigt med trafikomläggningar har jag också sagt. Jag håller ju med så långt – vi är överens ända till själva knäckfrågan. Frågan är om de affärsidkare, de hantverkare som på grund av en företagen trafiksanering inte kan bedriva sin verksamhet i den omfattning de tidigare har gjort eller kan få rörelsen att gå ihop skall ersättas. Jag kan icke begripa utskottsmajoritetens ställningstagande. Socialdemokraterna är ju oförfärliga – de tänker på de verkligt stora företagen, de stora statliga företagen. – Med socialdemokraterna går det icke att resonera i det här fallet. Men jag är besviken över att vi moderater, som reserverat oss till förmån för de små företagen, icke fått med oss centern och folkpartiet. Jag önskar att vi vid voteringen får notera – vi brukar då och då få göra det – att ledamöter från olika partier, som finner det nödvändigt, viktigt och riktigt att man löser den här frågan för de affärsidkare och hantverkare som råkar i svårigheter, röstar med reservationen. Om jag återkommer till riksdagen efter valet – och med den opinionstrend som råder tror jag att jag gör det – väcker jag den här motionen nästa år också. Den kommer då att backas upp av den borgerliga regering som jag hoppas vi då kommer att ha.

Fru OLSSON i Hölö (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag hänvisar till det material som utskottet haft tillgång till. Jag förutsätter faktiskt, herr Fridolfsson, att det utvärderingsresultat som vi fått redovisat inte bara gäller dem som det gått bra för utan att alla är inräknade.

Men, herr Fridolfsson, om vi får tillfälle att talas vid efter valet, så återkom gärna med en motion. Men redovisa då ett material som säger någonting annat! Då kan vi också börja resonera på ett annat sätt. Det kan vi inte göra med det material som hittills har redovisats.

Herr FRIDOLFSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! De argument som vi presenterat i vår motion i år och som är desamma som vi använde i fjol och förfjol anser jag bestämt räcker för att ta ställning i den här frågan på det sätt som vi yrkat i vår motion. Jag kan inte lova fru Olsson i Hölö någon annan uppläggning av frågan. Jag bara när en stilla förhoppning och önskan att man verkligen skall läsa innantill och förstå hur nödvändigt det är att vi löser den här frågan.

I och för sig kanske det inte är någon stor fråga, eftersom fru Olsson påvisat att man vid en utredning kommit fram till att det gått rätt hyggligt för ett flertal affärsidkare och hantverkare. Men det som jag tidigare sagt är inte den frågan gäller. Jag talar om dem som råkar illa ut. Det är dessa som vi inom moderata samlingspartiet vill backa upp, vi tänker på små egna företagare av typ affärsidkare och hantverkare. Det är även vårt folk.

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! Herr Fridolfsson är förbittrad över att civilutskottet inte har behandlat hans motion tillräckligt ingående. Han tycker att motionen skulle vara värd mer än två rader. I sin förbittring går han till attack mot socialdemokraterna och säger att han är förvånad över att civilutskottet och dess fru ordförande har kunnat följa socialdemokraterna, som i allra högsta grad skulle vara ointresserade av småföretagarna. Socialdemokraterna tänker bara på de stora företagen, säger herr Fridolfsson. Det är ett argument som vi socialdemokrater rätt ofta möter. Men man skulle ändå tro att dessa argument när de förs fram i riksdagen skulle underbyggas litet bättre och inte bara få formen av ett kort konstaterande.

Jag vill till protokollet få antecknat några av de insatser som socialdemokraterna gjort och gör för småföretagen. Låt mig ändå konstatera att under de senaste åren har småföretagarna fått större möjligheter att låna pengar. Detta har skett på olika områden. Låt mig bara ta ett exempel, herr Fridolfsson. Det är från år 1975, ett år som ligger mycket nära i tiden. Man hade då lånat ut pengar till småföretagen genom Industrikredit, Företagskredit och företagarföreningarna, en summa som uppgick till nära nog 900 milj. kr.

Beträffande lokaliseringstödet, som ändå i stor utsträckning utnyttjas

Onsdagen den
25 februari 1976

*Rätt till ersättning
vid lokal trafik-
reglering*

av småföretagen, kan jag bara konstatera att det under budgetåret 1974/75 utgick en summa på 616 milj. kr. I mycket stor utsträckning är det småföretagarna som fått utnyttja dessa pengar. Till det skulle jag också kunna nämna att utvecklingsfonden i mycket stor utsträckning är inriktad på de små och medelstora företagen.

Vi som är intresserade av utvecklingen i våra län har ett väldigt stort intresse av företagarföreningarna. Det är företagarföreningarna som genom sina insatser i form av lån och stöd i olika sammanhang verkligen hjälper småföretagen. Det har väl inte undgått herr Fridolfsson som sysslar med småföretagen att en upprustning ändå skett av företagarföreningarna för att de i större utsträckning än tidigare skall få möjligheter att stödja små och medelstora företag. På tal om denna utveckling har socialdemokraterna med lika stort intresse – jag skulle nästan vilja påstå med något större intresse än de andra partierna – varit angelägna om att bygga upp denna viktiga verksamhet på länsplanet.

Ja, herr talman, jag skulle kunna utveckla detta vidare, men jag tycker ändå att dessa korta kommentarer till herr Fridolfssons inlägg pekar på att herr Fridolfsson inte har någon saklig tacksning för de uttalanden som han här har gjort.

Herr FRIDOLFSSON (m):

Herr talman! Herr Blomkvist tycks se i mig en bitter man. Han slog fast två gånger att jag skulle vara förbittrad. Jag framhöll att jag var besviken, och jag tror att kammarens ledamöter kunde notera den sinnesstämningen i mitt inlägg.

I regel är socialdemokratiska politiker säkra och bestämda i sin argumentering. Man vet alltid bäst. Men det är två saker som gör skickliga politiker av Blomkvists karaktär oroliga och skrämde. Det är dels när man talar om att regeringen vill socialisera, dels gör en koppling mellan socialdemokrater och stora, statliga företag. I ett valår är de oerhört rädda för en sådan diskussion.

Just den fråga vi nu behandlar kan visa om det legat något verkligt allvar bakom herr Blomkvists resonemang. Eftersom jag är generös till min natur och vill hålla mig till sanningen kan jag gärna erkänna att även socialdemokraterna på många håll har förståelse för de mindre företagens problem, även om socialdemokraterna kanske vill lösa problemen på ett annorlunda sätt än vi inom moderata samlingspartiet. Om man nu i den här speciella frågan haft den inställning som herr Blomkvist så varmt talade för i talarstolen – han hade tydligen tagit med sig någon katalog över allt vad man gjort i företagarföreningarna etc. – skulle man väl i rimlighetens namn följdriktigt ha backat upp den motion vi just nu behandlar. Här är det nämligen ingen diskussion om annat än att många mindre affärsidkare råkat i svårigheter och fått lägga ner sin rörelse. Hela deras satsade kapital har försvunnit i samband med nedläggningen. Men här vill man inte vara med. Det var det jag uttalade min besvikelse över – icke någon förbittring.

Onsdagen den
25 februari 1976

*Rätt till ersättning
vid lokal trafik-
reglering*

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! Jag noterar att herr Fridolfsson konstaterar att jag har varit allvarlig. Detta är ett konstaterande som ligger helt vid sidan om det ämne vi diskuterar. Vi diskuterar om det finns fog för det uttalande som herr Fridolfsson gjorde beträffande socialdemokraternas inställning till småföretagen.

Jag har tagit en rad exempel på områden där socialdemokraterna har gjort insatser för de mindre och medelstora företagen. Jag har inte – och inte heller någon annan ledamot av kammaren – kunnat notera att herr Fridolfsson har bestritt dessa uppgifter. Däremot har han gjort konstateranden, som fullständigt ligger vid sidan av själva sakdebatten.

När man går ut i en debatt – det gäller herr Fridolfsson men även andra – är det klokt att ha litet mer täckning för sina uttalanden, speciellt när man gör dem så allmänna som herr Fridolfsson tidigare gjorde.

De uppgifter som jag har lämnat är sakligt riktiga. Herr Fridolfsson har inte kunnat bestrida dem. Jag skulle kunna peka på flera områden, där socialdemokraterna har gjort och kommer att göra insatser för småföretagen.

Herr FRIDOLFSSON (m):

Herr talman! Till glädje för många blir detta mitt sista inlägg i denna debatt.

Herr Blomkvist hävdar att jag talar vid sidan av frågan. Detta vill jag emellertid definitivt förneka.

Herr Blomkvist blev illa berörd av att jag uttalade min besvikelse över att socialdemokraterna har ringa förståelse för dessa problem. Han förredrog en rad siffror som skulle bevisa vad socialdemokraterna har gjort. I denna fråga kan socialdemokraterna verkligen visa sin goda vilja.

Diskussionen kan naturligtvis breddas åt olika håll. Jag skall dock inte göra det utan jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herrar Wennerfors och Adolfsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Fridolfsson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkandet nr 12 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herrar Wennerfors och Adolfsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Fridolfsson begärde

Onsdagen den
25 februari 1976

*Anmälan av
interpellationer*

rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 250
Nej – 50
Avstår – 3

§ 17 Anmäldes och bordlades

Motion

1975/76:2209 av herr *Fiskejö m. fl.*

med anledning av propositionen 1975/76:112 om kungörande av lagar och andra författningar

§ 18 Anmälan av interpellationer

Anmäldes och bordlades följande interpellationer som ingivits till kammarkansliet

den 25 februari

1975/76:130 av herr *Sjöholm* (fp) till herr socialministern om en generalklausul inom sociallagstiftningen:

Inom rättslivets område har på senare tid begreppet generalklausul kommit alltmera i bruk. Proposition föreligger om tillämpning av generalklausul inom förmögenhetsrätten, och regeringsförslag om generell skatteflyktsklausul har aviserats. Syftet bakom införandet av begreppet generalklausul kan väl sägas vara att styra rättspraxis närmare en förankring i lagars och författningars anda och mening och mindre i deras bokstav. Sålunda skall exempelvis skatteflykt kunna påvisas ha förelegat även utan hänvisning till visst uttryckligt stadgande i någon viss paragraf.

Inom sociallagstiftningen borde institutet generalklausul ha en given plats. Andan och meningen bakom den sociala välfärdslagstiftningen är obestridligen att komma nödlidande människor till hjälp och undsättning. Detta syfte kullkastas icke sällan av den på myndighetshåll devota respekt för paragrafrytteriets spelregler och byråkratins budord. Även där alla materiella förutsättningar för lagens tillämpning föreligger kan samhällets hjälpinsats utebli med en kall och närmast cynisk hänvisning till en formalistisk petitesse. Rättstillämpningen inom det sociala området bjuder exempel på att lagens bokstav betyder mer än dess anda och mening. Ett enda sådant exempel skall här redovisas. En person skadas allvarligt i en trafikolycka. Det är givetvis bevisbart. Personen i fråga innehade vid olyckstillfället arbetsanställning och förlorar genom det inträffade sin inkomst. Även dessa förhållanden är helt ostridiga. Lagen om sjukpenning har skapats för att träda i tillämpning i fall som detta. Men sjukpenningen uteblir, den skadade lämnas åt sitt öde, dvs. eko-

nomisk misär, sedan vederbörande samhällsorgan, med rätt eller orätt, påstått att den skadade icke lämnat erforderlig inkomstuppgift. Hjälpbehovet försvann, samhällsansvaret vek sig inför den katastrofala avsaknaden av vederbörlig blankett. Och det är den enskilda människan som skall stå risken för att en blankett kan förkomma eller slarvas bort i myndighetshanteringen. Och risken är inte liten – utebliven sjukpenning betyder uteblivna existensmöjligheter. Min första fråga till socialministern är därför denna:

Bör inte allmänheten uppmanas eller tillrådas att sända in inkomstuppgift till försäkringskassan i rekommenderad försändelse med mottagningsbevis för att därmed gardera sig mot att bli ställd helt rättslös?

Socialministern torde tveklöst hysa uppfattningen att det är viktigare och angelägnare att bistå människor i nöd än att söka efter kryphål för att slippa gripa hjälpande emellan. Det är här begreppet generalklausul anmäler sig. Inom sociallagstiftningen borde finnas en generalklausul som garanterade att dess anda och mening finge slå igenom på bekostnad av byråkratiska blockeringar och formalistiska finurligheter. En människas hjälpbehov kan bättre avläsas ur faktiska förhållanden än ur förekomsten eller frånvaron av den eller den blanketten.

En generalklausul som gör det lättare att fälla människor för skattebrott är måhända ändamålsenlig – regeringen anser uppenbarligen detta. En generalklausul som förhindrade att en bevisbart hjälpbehövande berövas samhällets stöd förefaller inte vara mindre ändamålsenlig och förvisso inte mindre angelägen. Jag frågar:

Vill socialministern verka för att en generalklausul införes inom sociallagstiftningens område för att därmed eliminera byråkratins och formalismens förödande inflytande över människors möjligheter att få den hjälp lagstiftningen syftat till att garantera dem?

1975/76:131 av herr förste vice talmannen *Bengtson* (c) till herr handelsministern om förbud mot export av alkoholvaror:

Alkoholens väldiga skadeverkningar är väl kända i flertalet länder och inte minst i vårt eget land. Sedan mycket lång tid har åtgärder mot alkoholbruket vidtagits i Sverige, och dessa åtgärder har på grund av den alltmer ökande konsumtionen måst skärpas vid åtskilliga tillfällen. Inom detta och följande år står vårt land inför nödvändigheten av att vidtaga ytterligare åtgärder för att helst minska alkoholkonsumtionen och i vart fall förhindra en ökad konsumtion och därmed begränsa skadeverkningarna.

I utvecklingsländerna, som under relativt kort tid varit självstyrande och oberoende, är kännedomen om alkoholens farlighet inte så stor, vilket i många fall berott på analfabetism, dålig upplysning osv. Trots den bristande upplysningen har dock många u-länder inte haft alltför stora olägenheter av alkoholkonsumtion. Dels har levnadsstandarden varit mycket låg och inte medgivit inköp av sådana drycker, dels har till-

Onsdagen den
25 februari 1976

*Anmälan av
interpellationer*

verkning förekommit i ganska ringa utsträckning.

Det har i internationella sammanhang ansetts viktigt att industriländerna i olika former ger stöd åt u-länderna, och Sverige har efter måttet av sina resurser i olika former försökt ge hjälp åt ett antal u-länder. Detta bistånd har givits dels i form av materiell hjälp, dels i form av undervisning och upplysning. Det vore givetvis önskvärt att upplysning om alkoholens skadeverkningar också lämnades, men detta har helt överlämnats till frivilliga organisationer, som på detta fält med mycket begränsade resurser utfört ett berömvärt arbete. Det är dock betydelsefullt att detta arbete inte motverkas av enskilt vinstintresse eller oklok handläggning av vår hjälp till u-länder.

Med anledning av att cigaretter ingått i svensk u-hjälp till ett land väcktes förra året motion om att hälsoskadliga varor såsom tobak och alkohol inte skulle få ingå som en del av den svenska biståndsverksamheten till u-länderna. I sitt av riksdagen godkända uttalande skrev utrikesutskottet om motionen: "Utskottet vill erinra om att mottagarländerna skall fritt få välja varor som produceras i Sverige." (Kursiveringen är gjord av mig.)

I och med att varubiståndet hänfördes till "varor som produceras i Sverige" kan varken tobaksvaror eller flertalet av alkoholdryckerna förekomma i svensk u-hjälp. Det borde då vara konsekvent att på allt sätt undvika att exportera våra dåliga alkoholvaror till utvecklingsländerna. Nu förbereder emellertid ett bryggeriföretag en helt ny marknadssatsning. Det gäller försäljning av mellanöl till Nigeria i Västafrika. En första leverans på 250 000 burkar är nu på väg till Nigeria, och om det försöket slår väl ut kommer det i fortsättningen att röra sig om leveranser av flera miljoner burkar. Tillverkningen ligger f. n. på ca 12 miljoner burkar per år, och den nigerianska marknaden väntas bli minst lika stor. Avgörande är nu om det går att klara transportfrågan.

Det är således uppenbart att i varje fall ett bryggeri ämnar försöka höja alkoholkonsumtionen i ett u-land. Sådana försök borde i tid stoppas så att inte i-länderna på grund av enskilt profitintresse skall exportera alkoholvaror till u-länderna.

Med anledning av vad som sålunda anförts anhåller jag om kammarens tillstånd att till herr handelsministern ställa följande fråga:

Ämnar statsrådet vidta åtgärder för att förhindra export av alkoholvaror till andra länder?

§ 19 Meddelande om fråga

Meddelades att följande fråga framställdes

den 24 februari

1975/76:251 av herr *Winberg* (m) till herr justitieministern om majoritetsval av nämndemän:

Riksdagen beslöt den 12 december 1975 vissa ändringar i rättegångsbalken, innebärande bl. a. att val av nämndeman skall kunna vara proportionellt. Lagändringen träder i kraft den 1 januari 1977.

En enhällig riksdag uttalade i samband med detta lagstiftningsärende att det var av utomordentligt stor vikt från principiell synpunkt att garantier skapades mot att ett majoritetsparti utnyttjade sin ställning till att välja uteslutande egna kandidater.

Socialdemokraterna i Timrå kommunfullmäktige har den 23 februari 1976 utnyttjat sin majoritet och för återstoden av 1976 valt uteslutande socialdemokrater till nämndemän.

Anser justitieministern att majoritetsval av nämndemän står i överensstämmelse med de principer för val av nämndemän om vilka riksdagen iättade beslut den 12 december 1975?

§ 20 Kammaren åtskildes kl. 15.54.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/Solveig Gemert

Nr 72

Onsdagen den
25 februari 1976

*Meddelande om
fråga*